

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

27 ліпеня—Дзень незалежнасці Беларусі

Сімвал веры

Спусціўшыся на эскалатары з пляца Незалежнасці на платформу станцыі метро, вы апынецеся на плошчы Леніна. Недарэчнасцяў хапае і на версе: над Домам урада лунае бел-чырвона-белы сцяг, а на фасадзе, прама пад сцягам — герб неіснуючай дзяржавы, Беларускай ССР. Гэтыя дзіўныя спалучэнні нагадваюць дэкарацыю тэатра абсурду, але разам з тым не пазбаўлены сімвалічнага сэнсу. Плошча Леніна пад пляцам Незалежнасці і бэсэсэраўскі герб пад бел-чырвона-белым сцягам — так выглядае сёння наш дзяржаўны суверэнітэт.

Магчыма, нехта са мною не згодзіцца і нагадае мне пра наяўнасць у Менску замежных пасольстваў, пра тое, што маладыя салдаты прысягаюць сёння на вернасць Рэспубліцы Беларусь, пра беларускі «рубель» і яшчэ пра сёе-тое, што дае нам падставы цешыцца ўласнай свабодай і дзяржаўнай незалежнасцю. Згодны, што ёсць — тое ёсць. Але большасць з таго, што можна лічыць набывкам Адраджэння, — гэта не вынік мэтанакіраванай дзейнасці парламента і ўрада, а толькі рэакцыя на змены ў навакольным свеце. Таварышы міністры і парламентарыі (прынамсі, многія з іх) вельмі хацелі б дажыць да пенсіі пры Савецкім Саюзе. Ды вось бяда, няма Савецкага Саюза — сканаў, самараспусціўся! Няма куды падзецца, даводзіцца быць «незалежнымі» (і марыць

пра тое, што калі-небудзь Расія зноў далучыць Беларусь да сваіх губерняў). Яны б і хацелі вечна заставацца ў «рублёвай зоне», ды не дае Расія нам грашовай масы, вось і вымушаны друкаваць свой «рубель» і ўсур'ёз думаць пра талер. Тое ж у вайсковым, эканамічным і шэрагу іншых пытанняў. Хочацца захаваць вернасць «субардынацыі», зрабіць прыемнае «старэйшаму брату», ды сам «брат» перашкаджае...

Выкажу меркаванне, што, прымаючы ў ліпені 1990 года Дэкларацыю аб дзяржаўным суверэнітэце БССР, большасць дэпутатаў Вярхоўнага Савета (людзі з агромністым партыйна-наменклатурным вопытам) не ставіліся да гэтага Акта сур'ёзна. Хоць сёй-той і бурчэў пад нос, што, маўляў, гэта мы ідзем на павяду ў нацыяналістаў з БНФ. Колькі на іхнім вяку абмяркоўвалася, прымалася, зацвярджалася, удакладнялася, дапаўнялася і... забывалася ўсялякіх законаў і пастановаў, што і зараз мала хто з іх сумняваўся, што дадзеная Дэкларацыя мае часовы і неабавязковы характар. Бо «закон што дышла...», а там, глядзіш, новы Саюзны дагавор пакладзе канец «параду суверэнітэтаў».

Але гісторыя любіць парадоксы, і Дэкларацыя, на здзіўленне многіх, стала для беларускага народа лёсавызначальным дакументам, моствам паміж Актам 25 сакавіка 1918 года і 19 верасня года 1991, калі

была абвешчана Рэспубліка Беларусь. Нагадаю далейшую хаду падзей — сустрэча ў Віскулях, што паставіла кропку ў гісторыі апошняй імперыі свету, стварэнне Садружнасці, у якой незалежныя дзяржавы з рознай хуткасцю, але няўхільна разыходзяцца ў розныя бакі; «парад суверэнітэтаў» перайшоў былія межы СССР і працягваецца на абшарах былой Югаславіі і Чэхаславакіі, ды і ў Расіі неспакойна (Чэчня, Татарстан...).

Ці маглі такое прадбачыць дэпутаты ВС БССР «ад вандэі» ў ліпені 1990 года?

У пачатку нататкаў я параўнаў пляц Незалежнасці з дэкарацыямі тэатра абсурду, працягну «тэатральную» тэму далей. Сённяшняя сітуацыя на Беларусі вядзе мяне да думкі, што Купалава п'еса «Тутэйшыя» — твор, на жаль, бессмяротны. Чытаючы некаторыя рускамоўныя газеты, слухаючы Беларускае радыё, глядзячы наша ТБ, нібыта чуеш голас Мікіты Зносака: «Завёў бы я ад Азіі да Аўстраліі, ад Афрыкі да Амэрыкі і ад Смаленску да Берліну адзін непадзельны рускі язык і жыў бы сабе тады прыпяваючы. А то круці галавой над языкамі, як баран які над студняй». Ці вось такое «адкрыццё» Зносака, што абсалютна натуральна кладзецца ў сучасную манархічна-праваслаўную канцэпцыю: «Не маючы што рабіць, інтэрнацыянальная інтэлігенцыя выдумала гэты нейкі нацыянальны бе-

ларускі язык, а вы хацелі б заставаць нас, руска-ісціную тутэйшую, меджду протчым, інтэлігенцыю сушыць над ім свае апошнія мазгі».

У 20-х гадах ужо было такое, калі ўчарашнія праваднікі «лініі цэнтра» занялі галоўныя пасады ў дзяржаўных структурах БССР, бо «Беларускае асэсарства, апрача ўсякіх іншых плюсаў, мае ў сабе яшчэ адзін вельмі ласы плюсик — гэта тое, што і па-беларуску, як я пераканаўся, можна праводзіць у тутэйшую сярмяжную шацію вялікія рускаісціныя прынцыпы а ядынасці, непадзельнасці і самадзяржаўнасці Расійскай, меджду протчым, імперыі».

А ці не з'яўляюцца яваю сённяшняй Беларусі «вучоныя» — «усходні» і «заходні»? Адзін бачыць тут «Рускі Севера-Западный Край», другі «Польскія Крэсы Выходне» («Меджду протчым, тутэйшыя людзі: адзін дзякавы сын, а другі — арганіставы»). Скончу цытаванне словам Янкі Здольніка: «...палітыкі сваёй не маем — на чужой палітыцы пакуль што ездзім». Крыўдна, але гэта так. Пакуль што... Зрэшты, трэба ўсвядоміць, што лёгка нам не будзе, спадзявацца няма на каго. Наш дом за нас да ладу ніхто не давадзе, але шмат знойдзецца прыблуд, каб заняць у нашай хаце лепшы кут.

І ўсё ж ёсць праўда Купалавага болю і праўда Купалавай веры. Прарокі не памыляюцца. Калі ён прадбачыў для Беларусі пачэсны пасады між народамі — значыць, так і будзе! Сімвал веры — бел-чырвона-белы сцяг — лунае над пляцам Незалежнасці.

Пётра ВАСІЛЕЎСКИ.

МЫ НЕ МОЖАМ ТАПАЦЦА У МИНУЛЫМ

Масей СЯДНЁУ: «Нам патрэбны Правадыр, патрэбны сённяшні — а не ўчарашні — Кастусь Каліноўскі. Не з-пад шыбеніцы, а Кастусь Каліноўскі з трыбуны беларускага парламента. Каб сённяшняга Каліноўскага пачуў знявераны беларускі народ і пайшоў за ім. Я малюся: Прыйдзі! З'явіся! Паўстань! Паўстань з народа нашага прарок!»

СТАРОНКА 2

«НАРОД ЖЫВЕ СВАІМ ЖЫЦЦЁМ, АДРАДЖЭНЦЫ—СВАІМ...»

Ліст песіміста.

СТАРОНКА 3

МЫ ВЯРТАЕМСЯ

Юрась ЗАЛОСКА: «Быць беларусам на пачатку 1990-х гадоў — напрыканцы XX стагоддзя — бадай што гераічнае (без двукосся) і таму няўдзячнае пачуванне: ці не місія — быць беларусам сягоння!»

СТАРОНКА 5

«ПРАВІНЦЫЯ» ТЭОРЫ

ЦІ «ТЭОРЫЯ» ПРАВІНЦЫІ?

Працяг дыскусіі пра сённяшні стан літаратуразнаўства.

СТАРОНКІ 6—7

ЛІЕНСКИ ТЫДЗЕНЬ

Нататкі Сяргея ЗАКОННИКА-ВА пра паездку ў Францыю.

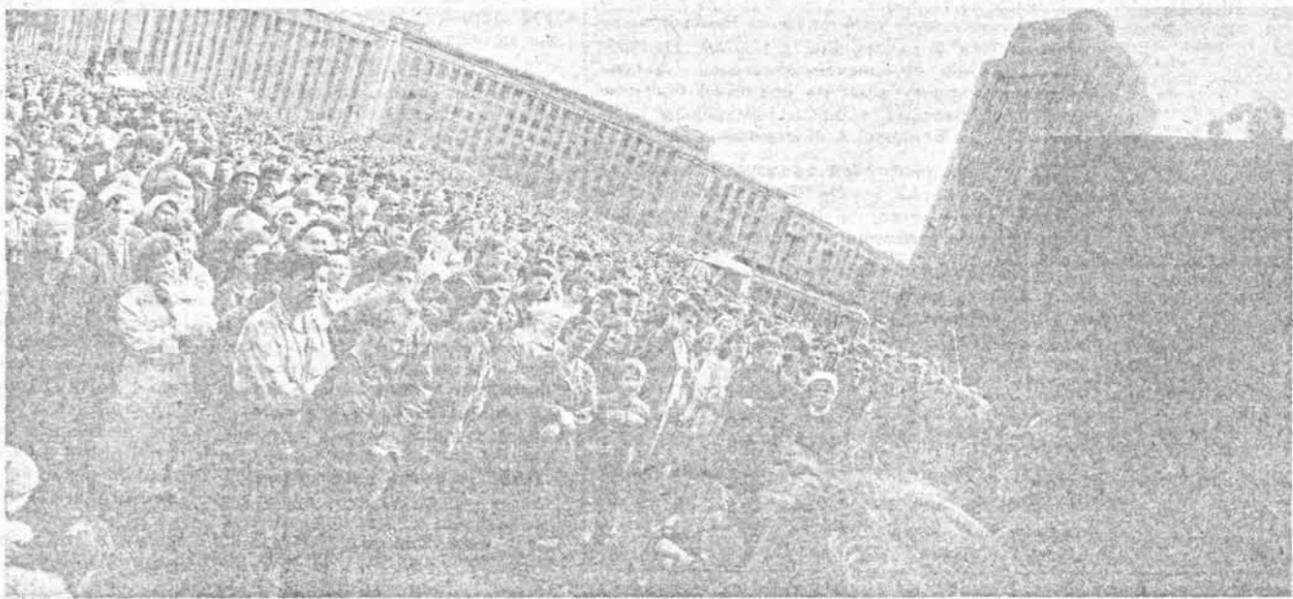
СТАРОНКІ 8—11

НЯСПРАЎДЖАНЫ

ДАР КАХАННЯ

«Тры сястры» А. Чэхава ў Акадэмічным тэатры імя Янкі Купалы.

СТАРОНКА 10

Кола Дзён

Ліпень. Слупок тэрмометра падскоквае пад 30 градусаў. У палітычным жыцці рэспублікі, здаецца, наступіла зацішка. (Але, праўда, не ў міжнародным жыцці). Парламент на канікулах. А вось земляробам не да адпачынку. Гарачая пара і ў вышэйшых навучальных установах — пачаліся ўступныя экзамены. Толькі ў ВДУ жадаюць правесці сябе на ніве ведаў наля трох тысяч абітурыентаў. Як і заўсёды, найбольшы конкурс — на юрфаку. А вось у Брэсцкім педінстытуце на факультэце беларускай мовы і літаратуры пры наборы 30 чалавек пададзена 149 заяў. Гарача...

17
ЛІПЕНЯ

На Беларусь прыбыў з візітам прэзідэнт Еўрапарламента Э. Клепш. Прэзідэнт гэтай прадстаўнічай міжнароднай арганізацыі правёў перамовы са Старшынёй ВС Беларусі С. Шушкевічам, з кіраўніком рабочай групы Садружнасці Незалежных Дзяржаў І. Каратчэнем у штаб-кватэры СНД. Візіту папярэднічала рашэнне Еўрапарламента аб пашырэнні супрацоўніцтва з краінамі Садружнасці. Праўда, аб уступленні Беларусі ў Еўрапейскі парламент размова пакуль не ідзе.

18
ЛІПЕНЯ

У Віцебску пачаўся міжнародны музычны фестываль «Славянскі базар».

У Беларускім ДOME дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі ў Мінску адбылася прэс-канферэнцыя ўдзельнікаў аўтапрабегу Парыж—Масква—Токіо на аўтамабільах «Рэно». Ініцыятарам гэтай акцыі стаў асабісты шафёр прэзідэнта Францыі Ф. Мітэрана П. Турлье. Ініцыятыву падтрымалі вадзіцелі кіраўнікоў іншых дзяржаў — Іспаніі, Даніі, Грэцыі, Японіі, а таксама Расіі. Вадзіцелі беларускіх кіраўнікоў у турне не ўдзельнічаюць — мабыць, таму, што аўтамашыны ў іх не тая маркі...

19
ЛІПЕНЯ

Завяршылася прыняцце прысягі на вернасць народу Беларусі навабранцамі ў вайсковых часцях рэспублікі.

20
ЛІПЕНЯ

У Маскве прайшлі перамовы ўрадавых дэлегацый Беларусі і Беларусі. Дэлегацыю Рэспублікі Беларусь узначальваў В. Кебіч, Расійскай Федэрацыі — Я. Гайдэр. Па выніках перамоваў былі падпісаны шэраг пагадненняў і пратаколы — у прыватнасці, аб умовах узаемных паставак сыравіны і прадукцыі, цэнаўтварэнні, супрацоўніцтве ў галіне транспарту, энергетыкі, ліквідацыі вынікаў аварыі на ЧАЭС, вайсковай галіне і інш. Разам з тым, Расія адмовіла Беларусі ў прадстаўленні шматмільярднага крэдыту, спасылваючыся на ўнутраныя эканамічныя цяжкасці...

Калектыву Новалукомльскага вопытнага завода аб'ёмнага домабудавання на сваёй прафсаюзнай канферэнцыі прыняў рашэнне аб выхадзе з Федэрацыі прафсаюзаў Беларусі і пераходзе ў склад Свабоднага прафсаюза Беларусі. На канферэнцыі выступіў лідэр гэтага праф-аб'яднання Г. Быкаў.

21
ЛІПЕНЯ

Беларускае тэлеграфнае агенцтва (БЕЛТА) загадам міністра фармацыі Беларусі ператворана ў Беларускае інфармацыйнае агенцтва — Белінфарм. Агенцтва цяпер будзе працаваць на правах дзяржаўнага прадпрыемства. Аб гэтым паведаміў у друку генеральны дырэктар Белінфарма Я. Аляксейчык.

Надзвычайны і Паўнамоцны пасол Іспаніі на Беларусі Б. Абіелс уручыў даверчыя лісты Старшыні Вярхоўнага Савета Беларусі С. Шушкевічу.

22
ЛІПЕНЯ

Намеснік Старшыні СМ Беларусі М. Косцікаў прыняў вайсковую дэлегацыю з Румыніі, якая знаходзілася ў рэспубліцы з візітам. Напярэдадні кіраўнік румынскай дэлегацыі дзяржсакратар (у рангу міністра абароны) Ф. Попа правёў перамовы з першым намеснікам міністра абароны Беларусі А. Кастэнкам.

Як стала вядома, урад Беларусі прыняў рашэнне аб выплаце пенсій грамадзянам рэспублікі, якія выехалі за мяжу на пастаяннае жыхарства, у свабодна канверсуемай валюце.

Старшыня беларускага парламента С. Шушкевіч прыняў даверчыя лісты ад Надзвычайнага і Паўнамоцнага пасла Вялікабрытаніі на Беларусі Б. Фола.

На наступным тыдні

з 27 па 29 ліпеня чакаецца афіцыйны візіт на Беларусь міністра замежных спраў Вялікабрытаніі Д. Хэрда.

ЛІСТ З АМЕРЫКІ

Мы не можам таптацца ў мінулым

Няма мовы: наш народ своеасаблівы. Надта своеасаблівы. Адна з рысаў гэтай своеасаблівасці — неўспрымання свае гісторыі, нячуласць да яе. Прыкладам, нашыя гісторыкі даводзяць народу нашаму, што беларус быў некалі слаўным, меў сваё гаспадарства — Вялікае княства Літоўскае, што ў гэтым княстве, у гэтай дзяржаве, беларус быў сам сабе гаспадаром, панаваў у ім. Прыгадайма Купалаў радок: «Ты жыві, ты панаваў у краі родным». Даводзім таксама беларусу, што ў Вялікім княстве Літоўскім беларуская мова была пануючай, дзяржаўнай, бо на ёй было створана заканадаўства ў выглядзе Літоўскага статута. Больш таго, час знаходжання беларускага народа ў ВКЛ некаторыя нашы гісторыкі ўважаюць «залатым векам».

Пра гэты залаты век пісалі і нашыя слаўныя паэты. Напрыклад, у Алеся Гаруна мы знаходзім:

У старыну беларус, не падданы,
Гаспадарыў, быў сам над сабою.
І далёка ў свеце быў званы
За літоўскай і ляскай зямлёю.

Янка Купала не менш натхнёна праслаўляў той залаты век:

Ты жыві, ты панаваў у краі
родным,
Сцярог ад чужака й законы
укладаў,
Звон вечавы сход сілікаваў
народны дбай.

Але дзіўна — усё гэта наш народ, гаворачы словамі Янкі Купалы, нібы кінуў у няпамеці. Забыў. І колькі б мы ні намагаліся ўдзяўбсці беларусу ідэю пра ягонае слаўнае мінулае, ён застаецца глухім да свае гісторыі.

Згадайма нядаўна шырока адзначаны 500-гадовы юбілей

слаўнага сына зямлі Полацкай — Францішка Скарыны. Не надта ён зварухнуў наша грамадства.

Без асаблівага энтузіязму — прызнайма — паставіўся беларус і да свае дзяржаўнай атрыбутыкі — Пагоні і бел-чырвона-белага сцяга. Акрамя энтузіязтаў, што гарача выступілі за гэтую атрыбутыку, у сваёй масе беларус захаваў сваю спрадвечную інертнасць.

Не ўзняла беларускага патрыятызму і наша прапаганда Кастуся Каліноўскага і Касцюшкі. У гістарычных творах Уладзіміра Караткевіча беларус не пазнае сябе.

Агітуем за адраджэнне, але адраджэння, актыўнага працэсу адраджэння, на жаль, няма. Няма дынамікі. Няма руху. Ёсць статыка. Агулам беручы, беларус як бы выключыў сябе з гісторыі, застаўся па-за ёю.

Больш як 70 год таму Янка Купала ў сваім вершы «Майму народу» пісаў:

Сцярог усё спіць і зарастае
зелем, няма ні сцен,
ні рук.
Званы вячовы змоўклі,
анямелі,
У ярме сагнулі людзі плечы
ў крук.

Не шмат чым адрозніваецца становішча на нашай Бацькаўшчыне і сёння. Канешне, палітычная сітуацыя сёння іншая і, можа, нават не такая безнадзейная, як я яе тут намаляваў. Хачу верыць, што сапраўды не такая безнадзейная: ёсць усё-такі сімптомы нацыянальнага абуджэння, ёсць паварот — хоць яшчэ няўцямны — да ўсведамлення сябе як народа. На гэтае нацыянальнае ўсведамленне працавалі і працуюць — і хвала ім — нашыя гісторыкі, настаўнікі, публіцысты, паэты і пісьменнікі, у прыватнасці той жа Уладзімір Караткевіч. Гэтага нельга адмаўляць. Але глухата, неўспрымальнасць, нячуласць застаюцца і надалей нашай сур'ёзнай праблемай.

Я сказаў, ёсць сімптомы нацыянальнага абуджэння. Так, ёсць. Але не больш. Няма каму будзіць. Няма Правадыра. Правадыра, які падслухаў бы, чым сёння жыве душа беларуская. Падслухаў бы — і павёў. Нам патрэбны Правадыр, патрэбны сённяшні — а не ўчарашні — Кастусь Каліноўскі! Не з-пад шыбеніцы, а Кастусь Каліноўскі з трыбуны беларускага парламента. Каб сённяшняга Каліноўскага пачуў знявераны беларускі народ і пайшоў за ім. Я маюся: Прыйдзі! З'явіся! Паўстань! «Паўстань», з народу нашага прарок!».

Толькі такі Прарок можа вывесці нас з «па-за гісторыі», вярнуць у гісторыю. І сцвердзіць сябе ў сучаснасці.

У нас ёсць партыі, але няма сапраўднай, дзейснай партыі. Партыі ці партыяў, што аб'яднаўшы ў сваіх шэрагах шырокае пласты нашага народа, былі б падмогай нашаму сучаснаму Каліноўскаму.

Ці магчымы ў нас такі Каліноўскі? Магчымы. Але тады толькі, калі ён мужна гляне ў вочы сучаснасці, возьме курс, што ўзняў бы наш народ, курс, што выкаікаў бы актыўнасць, стваральную дзейнасць, курс, прадрыкаваны патрэбамі сённяшняга і заўтрашняга дня.

Мы не можам таптацца ў мінулым. Наш народны фронт «Адраджэнне» — гэта, па сутнасці, пагляд назад, а не наперад. Ён жыве арэалам мінулага. У такім адраджэнні няма самага галоўнага — творчасці. Наша адраджэнне захрасла, задыхнулася ў гісторыі, у тым ліку — у пытаннях рэлігіі. Адраджэнне тады адраджэнне, калі яно творчасць. Архаікай жыць немагчыма. Яна заняла сваё слаўнае месца і гэтага хопіць.

Загляньма, панове, у вочы сучаснасці!

Масей СЯДНЁУ.

г. Глен-Коў.

ПАМЯРКУЕМ

Паглядзім вачамі настуркі

Нехта пісаў: «Народ мужчыны якога сікаюць у ліфце, асуджаны на выміранне». Ну, навошта ж так катэгарычна... Папершае, не народ, а многія народы, як славянскага, так і неславянскага паходжання. Дык што, паўсвега павінна ляснуцца з-за сваіх п'яных мужчын?! Падругое, уся бяда не ў мужчынах, а ў тым, што ліфты як вынаходніцтва прыйшлі да нас не ў пару, завельмі рана, а таму не адпавядаюць нашаму агульнаму культурнаму ўзроўню. Дакладней — мы ім не адпавядаем. Прызначэнне іх не зусім разумелае — як, дарэчы, і закрытай тэлефоннай будкі. Так што перад намі — своеасаблівае форма зайздрасці і самацвярджэння.

Вось калі б мы самі прыдумалі гэты ліфт, хай сабе і на пару стагоддзяў пазней, тады б усё было інакш. Непамерная спешка некаторых задужа разумных народаў усюм віной. Усё думаюць, вынаходзяць, кеміць, шавельць, адным словам, звільнамі... Адны непрыемнасці ад гэтага блізім да прыроды этнасам.

З другога боку, дзіўнавата атрымліваецца: народ можа саслець да стачак і маёвак, да Лютаўскай рэвалюцыі і нават да сацыялістычнага перавароту, да савецкай улады з яе фіналам — перабудовай, зноў да стачак і шматлюдных мітынгаў «за» і «супраць» — і пры тым не засвоіць нейкіх прасценькіх цывілізаваных звычак! Страшна падумаць: а што як

апошняя акалічнасць і прадвызначыла ў многім правал і кампраметацыю вялікай камуністычнай ідэі!..

Тут ужо і сама відавочна перабраў. Рэвалюцыя — гэта адно, а грамадскія туалеты — зусім іншае. Няжэй зрэшты, абавязваюць філасофы і сацыялагі. Я ж толькі радавы беларускі літаратар, які нарадзіўся ў адной вёсцы Міншчыны, падростаў у другой, шнолу заканчваў у трэцяй. Як ні напружваю памяць — ніяк не прыпомню сметніцаў ванок трох родных вёсак. Ну не было іх і ўсё! Так што няма ліфтоў — няма праблем. Праўда, у сучасных вёсках вуліцы ўжо шмат дзе месці перасталі і могілкі больш падобны на зарослыя звалкі. Затое пахне не нечым там спецыфічным, а чаромхай, бэзам... Мазутам з машынага двара, першаном з бліжэйшай варыянткі... Словам, знаёммы з дзяцінства і, будзем спадзявацца, вечныя водары.

Даводзіцца бачыць, як ля суседняга дома — таксама новага — дзядок з бабулькай паліваюць пасаджаныя ўвесну дубчыкі. Шкада, што ў нашым доме такіх альтруістаў ні сярод старых, ні сярод малых не знаходзіцца, а мяне, як адчуваю, на ўсё не хопіць. Досыць таго, што сценкі праціраю замест прыбіральшчыцы ў вышэйпамянёным аргзаце няпэўнага прызначэння. Таму ля нашага дома прыкжыўся рэдка які дубчык. Затое ля суседняга нехта адважыўся нават на клумбу! Шчыра скажу: мала якое відовішка можа так расчуліць, як выгляд дохленькага касачыка ці лупатай настуркі, пасаджаных у гарадскую гліну. Цікава, а ці бачыць нас яна, цу-

дам ацалелая і нават расцвіўшая кветка?

Замнога спатрэбілася гадоў (амаль стагоддзе!), каб усваядоміць, што агульнае, усіхнае ёсць на самай справе нічыйнае. Хвалёная савецкая ўлада кідалася ў розныя бакі і ганялася за рознымі хімерамі, а дэбілася ў выніку аднаго: надыйшло вялікае адчужэнне чалавека ад чаго б там ні было — ад сродкаў вытворчасці да каалянаў дрэўца ля дома. Да самага падараванага дзяржавай дома, бо і на ўдзячнасць пасярод узаконенага хаосу нас ужо не хапае. Але і такі чалавек — адчужаны сам ад сябе, адзінокі, знелюдзельны, агрубелы — нават такі чалавек згодна агульначалавечым маральным прыцыпам і шмат якім міжнародным дакументам мае поўнае права жыць у нармальных, санітарных хаця б умовах.

На жаль, пакуль што ён не ўсваядоміў гэтай асноўнай для сябе патрэбы, і перамен істотных у нашым жыцці, у нашым існаванні, здаецца, няма. Самі сабе слугавы і то не прывыклі. Самі для сябе рабіць прыемнае ўсё саромеемся. А зірнуць на сябе чужымі вачамі наогул не ўмеем. Вачамі хача б той самай мужнай настуркі, якой у горадзе выжыць куды цяжэй, чымся ў якой-небудзь пустыні Гобі. Ды паколькі яна ўсё ж жыве, дык можам і мы не траціць прыроднага аптымізму. Адно трывожыць: каб тэхнічны геній японцаў не паднёс нам чагосьці новенькага...

Г. К.

НАЦЫЯ ПАЧЫНАЕЦА З... САДКА

Працэсы нацыянальнага Адраджэння паволі набываюць размах. Усё больш людзей пераконваюцца — яны незваротныя, і гэта апошні шанц нацыі выжыць, акрыяць, а самой Беларусі, як казаў у свой час Янка Купала, заняць пачэсны пасады між народамі. Аднак ці задумваліся мы над тым, што пачатак нацыі ў маленстве? Менавіта тады, калі дзіця робіць першыя крокі, у ім закладваецца і само нацыянальнае пачуццё.

Тут і ўзнікае пытанне пра нацыянальны дзіцячы сад і пра тое, якім ён павінен быць. Пытанне гэтае падказала тэму «круглага стала», арганізаванага рэдакцыяй часопіса «Пралеска» («Дашкольнае выхаванне») сумесна з Міністэрствам асветы Рэспублікі Беларусь.

Работнікі дашкольных устаноў сталіцы рэспублікі, міністэрства, навуковыя супрацоўнікі розных інстытутаў, усе, хто ў той ці іншай ступені звязаны з выхаваннем дзяцей, сабраліся ў мінскім садку № 497, што знаходзіцца ва Уруччы, па ву-

ліцы Русіянава. Сабраліся, каб пагаварыць аб надзеянах, набалелым, засяродзіць увагу на пытаннях, якія патрабуюць неадкладнага вырашэння.

Тон гаворцы задаў вядучы — галоўны рэдактар часопіса «Пралеска» А. Сачанка. Пытанне, якім быць нацыянальнаму садку, ставілася і раней. Розныя арганізацыі нават прымалі адпаведныя захады, распрацоўвалі і асобныя праграмы, значыць ён. Адна з іх — «Праграма выхавання і навучання дзяцей у дашкольных установах», падрыхтаваная творчым калектывам, створаным пры Міністэрстве адукацыі Рэспублікі Беларусь (кіраўнікі Г. Васільева і Л. Панько), была апублікавана ў першым нумары часопіса за сёлетні год. З'яўляюцца ў перыядыцы і артыкулы, прысвечаныя гэтай надзеянай праблеме. І ўсё ж пытанне, па сутнасці, застаецца адкрытым, бо пакуль што няма пэўнай думкі, што гэта такое нацыянальнае садок.

Здавалася б, трэба, каб кожны выхаванец (а найперш, ка-

нечна, самі выхавальні, педагогі) валодаў беларускай мовай. Толькі аднаго ведання мовы мала. У нацыянальным садку павінен прысутнічаць сам нацыянальны дух. У такім садку дзеці даведваюцца пра багатую гісторыю Бацькаўшчыны, пра нацыянальную культуру і літаратуру. Адначасова іх далучаюць і да іншых культур. Але гэта павінна рабіцца на беларускай мове, творы іншых літаратур павінны перапісвацца дзецям у высокамастацкіх перакладах.

У такім садку, як мяркуе А. Сачанка, цікава будзе не толькі беларускім хлопчуку ці дзяўчыцы, а і прадстаўніку любой нацыянальнасці. І гэта не ідэалічная карціна, а тое, што вынікае з патрэб самога дня. Нам не абыйсца без падрыхтоўкі адпаведных спецыялістаў у педвузвышчых і ВНУ, без неабходнай літаратуры, актуальных метадычных рэкамендацый. Сёння ж атрымліваецца так, што практыкі адрозна пачалі мысліць, працаваць павоўнаму, а вось тэарэтыкі як бы

на раздарожжы. Не заўсёды разумеюць (і не хочуць разумець), якія канкрэтныя задачы на сучасным этапе стаяць перад выхавальнямі дашкольных устаноў. Выйсць бачыцца і ў лепшай прафесійнай арганізацыі выхавальчага працэсу, і ў падрыхтоўцы некалькіх праграм, напісаных як аўтарскімі калектывамі, так і асобнымі аўтарамі. Нельга абыйсца і без вопыту садкоў на Украіне, Эстоніі, у іншых суверэнных дзяржавах.

На думку начальніка Упраўлення дашкольных устаноў Міністэрства асветы Рэспублікі Беларусь Т. Карастылёвай, трэба згадаць вопыт дваццатых гадоў, калі пасляхова праходзілі працэсы беларусізацыі. Тады паўсюдна працавалі беларускамоўныя садкі. Каб ведала дзіця мову, яе павінны ведаць не толькі выхавальні, а і бацькі. На жаль, становіцца ў сям'ях вельмі і вельмі складанае. Прыкладна 57 працэнтаў дзетак увогуле выхоўваюцца ў так званых чужых сям'ях. У такім разе адзінае спадзяванне — на дзіцячы садок, на садок нацыянальнага...

Пінск раён — адзін з многіх раёнаў у рэспубліцы, дзе практычна ва ўсіх садках выхаванне вядзецца па-беларуску. Гадоў пяць запар ужо. Як удалося дасягнуць гэтага ў рэгіёне, дзе «дзеячы ад «Полісся» гавораць ледзь не аб нейкай сваёй палескай гаворцы, расказалі інспектар Пінскага раёна В. Шлакоўская, выхавальніца садка калгаса імя Горкага М. Качаноўская, метадыст Малодковацкага дзіцячага садка В. Касцічка і іншыя. Не чакалі ў Пінскім раёне дапамогі збоку, хоць і спадзяваліся на яе. Самі перакладалі неабходны матэрыялы на беларускую мову, самі рабілі патрэбныя метадычныя дапаможнікі. На розныя мерапрыемствы запрашалі бацькоў.

Было пра што расказаць за-

гадчыцы дзіцячага садка № 468. г. Мінска П. Маляцінай. Стварэнне па-сапраўднаму нацыянальных дашкольных устаноў залежыць ад таго, хто прыйдзе ў садок, які чалавек возьмецца за выхаванне дзяцей у духу беларускасці. На жаль, выпускнікі і педагогічныя вучылішчы, і педінстытута імя А. М. Горкага далёка не заўсёды адпавядаюць падобным запатрабаванням, лічыць Паліна Іванюна.

Загядчык навучальна-метадычнага аддзела Рэспубліканскага цэнтра эстэтычнага выхавання дзяцей В. Юбка падкрэсліла, што толькі такая праграма выхавання дзяцей у дашкольных навучальных установах зробіць сваю добрую справу, у якой будзе прысутнічаць сам беларускі дух.

Паэты М. Чарняўскі і Н. Галіноўская заставілі ўвагу на выхавальчы момант дзіцячай літаратуры. Старшы навуковы супрацоўнік Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору Акадэміі навук Беларусі, старшыня камісіі па вывучэнні фальклору ў дзіцячых садках, школах і ВНУ Асацыяцыі фалькларыстаў Беларусі Г. Барташэвіч зацікаўлена гаварыла аб далучэнні дзетак да багатай вусна-паэтычнай спадчыны роднага народа.

У выступленнях загадчыцы кабінета дашкольнага выхавання Гродзенскага інстытута ўдасканалення настаўнікаў І. Батманавай, мастачкі Н. Паплаўскай, прафесара кафедры агульнай дзіцячай псіхалогіі Мінскага дзяржаўнага педагогічнага інстытута імя А. М. Горкага Л. Панько і іншых, таксама закраналіся розныя аспекты канцэпцыі нацыянальнага садка. Не абыйшлося, праўда, і без дзіўнай перасярогі: каб, маўляў, не прывіваўся дзеткам нацыяналізм, той-сёй пра «чужыя» гордосці беларусова» разважаў па-руску...

У цэлым жа гаворка атрымалася. Усе прысутныя прыйшлі да разумення, што нацыя і сапраўды пачынаецца з дзіцячага садка.

НАШ КАР.

ЯНЫ ХОЧУЦЬ ЗНОЎ БУДАВАЦЬ САЦЫЯЛІЗМ

21 ліпеня ў «Народнай газеце» з'явілася нататка карэспандэнта БелаГАН пра аргкамітэт Дэмакратычнай партыі працы Беларусі. Як гэта часта бывае ў сродках масавай інфармацыі, па-за ўвагаю карэспандэнта засталіся асобы і сутнасці іх намераў.

Ініцыятарам стварэння ДПП з'яўляецца старшыня прафсаюза работнікаў аўтамабільнага і сельскагаспадарчага машынабудавання Аляксандр Бухвостаў. Яго падтрымлівае невялікая група прафсаюзных актывістаў.

У праекце «праграмных тэзісаў» ДПП запісана, што будучая партыя сваю палітыку будзе, у прыватнасці, на аснове «прыняцця сацыяльнай рынчнай эканомікі, канцэпцыі перастання сацыяльнай рынчнай эканомікі в ацтвоства с сацыялістычэскімі ценностямі — эканамічнай і палітычнай свабодой, найбольш поўным удовлетвореніем сацыяльных патребностей каждого человека, каждого члена общества».

Калі выкінуць з гэтае цытаты словы пра эканамічную і палітычную свабоду, мы атрымаем амаль даслоўны пераклад аднаго з тэзісаў хрушчоўскай праграмы КПСС аб пабудове камунізму або фрагмент з фармулёўкі так званага асноўнага эканамічнага закона сацыялізму.

Не выклікае здзіўлення, што ДПП збіраецца супрацоўнічаць «со всеми политическими партиями, общественными организациями и движениями Республики Беларусь». Гэта дэкларацыя. Такая фармулёўка за-

пісана дзеля таго, каб не адрэзаць шляхоў да супрацоўніцтва з тымі, хто таксама кіруецца «сацыялістычнымі ценностями».

У праекце «праграмных тэзісаў» запісана, што ДПП ствараецца на аснове «сохранения традиций и принципов международного социального демократического и рабочего движения». Але гэта таксама голая дэкларацыя. На самай справе ДПП ствараецца як процівага Беларускай сацыял-дэмакратычнай грамадзе. Бухвостаў у прыватных размовах кажа, што БСДГ — нацыяналістычная арганізацыя, што рабочы клас — інтэрнацыянальны, што не трэба спяшацца з беларусізацыяй...

«Новыя інтэрнацыяналісты» ў сваіх «праграмных тэзісах» ані слова не напісалі пра беларускую мову і культуру, пра мову і культуру народаў Беларусі. У раздзеле «Культура, наука, духовное и физическое развитие народа» запісана, што ДПП будзе выступаць «против ограничения творчества любыми идеологическими и национальными рамками, за образование центров региональной и этнической культуры». Вось такая эклектыка.

Такі востры інтэрнацыяналізм і такі патрыятызм прапаведаваў А. Бухвостаў. На аснове гэтых тэзісаў ён хоча стварыць партыю. Відавочна, што ён (суб'ектыўна ці аб'ектыўна — іншая справа) хоча падпарадкаваць рабочы клас інтарэсам Партыі нацыянальнай згоды — тае самае партыі, якая не хоча, каб уваскрэсла беларуская культура.

«НАРОД ЖЫВЕ СВАІМ ЖЫЦЦЁМ, АДРАДЖЭНЦЫ — СВАІМ...»

ЛІСТ ПЕСІМІСТА

Нягледзячы на ўсе намаганні сённяшніх адраджэнцаў, беларушчына так і не займала сваім уласным жыццём, не стала З'ЯВА на Беларусі. Чаму тае адбылося?

Адраджэнцы на ўсе лады заклікаюць народ адраджаць беларушчыну і разумеюць пад беларушчынай славутую гісторыю краю, нашых князёў, старажытную Літву і г. д. Але ўсё гэта ў МІНУЛЫМ. Ці можа выжыць нацыя, калі яна жыве толькі мінулым, хай сабе і слаўным? Нацыя жыве ЦЯПЕР. З чым з ЦЯПЕРАШНЯГА жыцця асацыіруецца беларушчына ў сьвядомасці звычайнага беларуса? З адмысловай архітэктуры, якой могуць пазаіздросціць суседзі? Не, яна знішчана. З нацыянальнай тэлевізій, якой можна ганарыцца? Не, яна правінцыянальная, нудная. З высокім сацыяльным статусам беларусаў у грамадстве? Не, усе ведаюць, што кіраўнічыя пасады на прадпрыемствах, у нааператывах, навуковых установах займаюць звычайна хто заўгодна, толькі не беларусы. Дзе ж СЕННЯ беларушчына і беларусы?

Беларусы стаяць ля станноў. Беларусь — гэта калгасы і саўгасы, апусцелыя вёскі, гэта гарадская «дэравеншчына», што не можа пісьменна гаварыць ні па-беларуску, ні па-руску. Гэта, даруйце, бабці, што ў любую пару года ходзяць у вайняных сукенках, кофтах ды хустках. А хто ішч ёсць сёння носьбітамі беларушчыны?

Яшчэ ёсць інтэлектуалы — знаўцы гісторыі, сусветнае літаратуры, філасофіі — людзі, не патрэбныя дзяржаве, а таму і не багатыя. Ды яшчэ жабрані — студэнты. Хто, ведаючы гэта (а гэта ведаюць усе), аддасць малаго ў беларускую школу? Выключна апантаныя змагары за нацыянальную ідэю. Змагары спадзяюцца на гэтую ж апантанасць астатняга тутэйшага люду, але... цялком да-

рэмна. Бо беларусы ніколі не былі апантанымі змагарамі (мо таму толькі і выжылі). Наадварот: беларусы заўжды былі рацыянальнымі прагматычнамі. А гэта значыць, што кожная ідэя (у тым ліку і нацыянальная) будзе падтрымлівацца імі толькі ў той ступені, у якой яе рэалізацыя прынясе ПРАКТЫЧНЫЯ выгоды. Вось калі б беларускія школы лепей, чым рускія, забяспечваліся матэрыяльна (тэмы ж камп'ютэрамі, снажам), размяшчаліся ў лепшых будынках, каб вучні штогод за дзяржаўны кошт ездзілі да беларусаў у Амерыку, Канаду, Аўстралію, а выпускнікі па заканчэнні мелі льготу пры паступленні ў ВНУ — вось тады іншая рэч, тады ад ахвочых не было б аб'ёму.

Суседзі-эстонцы не маюць слаўтае гісторыі, але яны стварылі эстонскі лад жыцця. Яны ахайна і прыгожа апранаюцца, не лаюцца ў транспарце ды ў чэргах, глядзяць два фінскія тэлеканалы (мовы блізкія), ды і з расійскай эстонскай тэлевізію не параўнаць. Яны жывуць па-еўрапейску: замочна ды ўпарадкавана. Яны жывуць проста прыгожа, там, як не ўмеюць жыць тамтэйшыя «рускоязычные совки». Таму быць эстонцам у эстонскай дзяржаве прэстыжна.

Быць беларусам у тутэйшым гаспадарстве — значыць, мець лішняе праблемы. «Сытасць ды задаволенасць» каўбасныя інтарэсы, — абраўваюцца адраджэнцы. — Наша ідэя адраджэння вышэй за сытасць». Колькі слёз і плачу, колькі палымных, узнёслых заклікаў абараніць родную мову: «Самая чыстая і старажытная срод славянскіх; другое месца ў свеце па мілагучнасці пасля італьянскай (праўда, мілагучнасці тае не чутно з-за «великого и могучего» акцэнта дыктараў тутэйшага тэле-радыё); «зрачысься матчынае мовы ўсё роўна, што здрадзіць маці...» і да т. п. і да т. п.

Праз гэты пафас ды палымнасьць толькі зрады чуюцца спайныя разважэнні, што зусім не старажытнасць ды мілагучнасць абумоўліваюць жыццё мовы, але што мова павінна АБСЛУГОЎВАЦЬ грамадства, іранію, нацыю (а не наадварот), бо галоўнай, найпершай функцыяй кожнай мовы ёсць ПЕРАДАЧА ІНФАРМАЦЫІ (а ўжо потым «душа народа», «галоўны фантар нацыянальнай культуры» і г. д.). Вось і неабходна стварыць інфармацыяна-моўнае асяроддзе. Ну што замінае дубіраваць тэлефільмы (якіх-небудзь «Багатых...») з іншым моў на нашую? У Прыбалтыцы ўжо два гады, як усе мастацкія, дакументальныя фільмы, тэлеінтэр'ю, увогуле ўся іншамоўная тэлеінфармацыя дубіруецца і выходзіць у эфір на нацыянальных мовах. А мы з сумам гаворым з тэлеэкранай, як «марудна» адраджаецца наша мова.

Кажуць, беларускія інігі не чытаюць. А калі б гады з тры назад выдалі таго ж Чэйза па-беларуску, няўжо не чыталі б? «Чэйз ды «Багатыя...» — масавая культура. Хіба можна патраваць масавым густам? — пафіласофска прамаўляюць адраджэнцы. — Сапраўдная культура заўжды элітарная». Тым часам адраджэнцы выдаюць літаратуру амаль выключна адраджэнскага характару, ды жаліцца, што рынак дананае беларускае друкаванае слова...

Але час рабіць высновы: змагаючыся з расейскай, наша адраджэнства, падобна, само моцна захварэла на расейскую хворобу, што завецца ІДЭАЛІЗМАМ. Замест таго, каб спайна ды ашчадна рабіць канкрэтныя крокі па рэалізацыі пэўнай праграмы, выходзячы з вымаганняў канкрэтнай сітуацыі, нашы адраджэнцы сталі змагацца за ідэю, не звязваючы ні на што. Як вынік — рацыянальны, прагматычны беларускі народ перастаў разумець крыкліва-эмацыянальную адраджэнскую інтэлекцыю.

«Забіты ды несвядомы» народ працягвае жыць сваім жыццём; адраджэнцы ўсё яго «ратуюць», а самі гэтым народам як бы і не ўплываюць, бо жывуць СВАІМ жыццём — адраджэнска.

І гэтыя два жыцці перасякаюцца ўсё радзей...

Алесь ШАСТАКОУ,
студэнт-менеджэр.
г. Менск.

Беларусы, мы ў сваёй дзяржаве?

Беларусы, мы ў сваёй дзяржаве! Што ж маўчым, як робіцца замах аблыгаць, балюча нейкі зняславіць і народ, і наша слова й сцяг!

Нам з пагардай кажучы, кім былі мы, ў падсуддзях у каго жылі пасланцы «единой неделимой», знаўцы як чыюсь зямлю дзяліць.

З намі шмат хто размаўляе гэтак, а сілы чыноўны зноў бугай адлучаць ад роднай мовы дзетак па-старому пнецца, як мага.

Цяжка нам, няма канца й патрэбам, але ж мусім мы па-свойму жыць, першым чынам, можа, разам з хлебам мець святло нам трэба для душы.

Шмат чуваць прамоў з глыбокім сэнсам, дык чаму ж, выбраныя-спадары, ёсць папера на прыгоды сексу, не стае на вершы й буквары!

Хто спытаў у мафіяў шматлікіх, як прыдбалі, скуль мільёны ў іх, як мадзююць мастакі, музыкі, творцы нашых роднамоўных кніг!

Кажучы — мы цімяны-рахманьы, здатныя ўсялякае цягнуць, праўда ж — у бядох гартаваньы, ды глядзім на ўсё інакш цяпер.

Азірнемся і на тую славу, як калісьці нішчылі прымус... Беларусы, мы ў сваёй дзяржаве! Дык чаму ж такое ў нас, Чаму ж!

Мінскі замак

Вясёла-светлыя муры, з зубцамі вежы ды байніцы, нібы там мусяць жыхары ад вольных вуліц бараніцца.

А ў змроку іхняга жыцця адно заўсёды ўзімку, ўлетку: ні дрэў, ні снегу, ні лісця, адно праз краты — «неба ў клетку».

Там вязні ў чужынай цішыні на цёмных сценах нішкам, ціха надрапвалі, лічылі дні над летапіснаю Нямігай.

Каму ж адметнае жытло казна стаўляла ўласным коштам, кароны вежаў што ўзіняло з такой прыгожаю раскошай!

Ці тым спячам людскога зла, ці мужным, прагным да свабоды! Здаўна дзяржава ў нас была чужой, варожай да народа.

Нічыі там не застаўся след, прайшлі па камянях, бы цені... Праз краты наш глядзёў пазт, бунтоўны беларускі геній.

І словы-сум пра родны кут, уздых па сонцу Наднямонья пачуе потым любы люд і грознай пушчай загамоўня.

Шумляць, гамоняць новыя сцягі, што на развал, на прывіды хаосу імперыю за цяжкія грахі нарэшце асудзіў вышэйшы розум.

Цяпер відаць, як ты, служмяны, жыў, век у якой ганебна жыў аблудзе...

Узбунтаваўся б, каб не твой наіў — ужо ляжаў бы ў яме, ў тлелай грудзе.

З хадой-бядой ачмурига жыцця нясцерпная зямлі заняла крыўда, зямлі, што ў сэрцы і тваіх касцях, і час настаў аб тым сказаць адкрыта.

І боль і гнеў твой, і сляпы адчай ляцелі ў залу, там з крамопы гэтай калегі нікілі з бляскам у вачах, казённым саплі аўтарытэты.

У змове іхняй ты праспыў пасля бяздумным блазнам — ані кліку й страху; спакой, заробак, ды і сяброў губляў, і мо тады адчуў самапавагу.

Ужо даўно дні злічаны твае, а радасна — хай смерць, а ці нягоды: дзяржава са стагоддзям паўстае твая зямля няўхільна назаўсёды.

«Так» і «не»

Аб тым, што «ісціна ў віне», за міг мільён разоў камп'ютэр спытае, ўзважыць: «так ці не!», урэшце — «Не!», — і пэўна й крута.

Пытальны полюсны спарыш, бывае, апячэ задачай, у думках вугалём гарыць, а ці адкажа адназначна!

З якой жа прастатой цяпер хлапачы мітынг шматгалоса адно благое пра цябе, з былым жыццём тваім і лёсам!!

Хто зведаў болей свет былы, дзе радасць і твой боль, і смутак, свет, варты ганьбы і хвалы, ці ж меркаваць, як той камп'ютэр!

Аб яўнай праўдзе і мане, пры сённяшняй бядоце й скрусе рашуча кажаш: «Так» і «Не!» Ніхто на іншае не змусіць.

Наканаванне

Над ягонаў глыбінёй душы часам ветрык ходзіць блазнаваты, ён учынкам нейкім насмяшчыць, раптам мудрасць вывергне, лабаты.

Трызніць ноч паліфаніяй слоў, перагукі словаў, рыфмы ўспыхі, слова й рэха распалюць кроў, згадаюцца зораў перамігі.

Сніцца зор зенітны даўні гром, б'ецца ў вушы зной буйное рэхам; Зло гучыць магутней за Дабро, Дык якая ж ёсць камусьці ўдеха!

Зноў свінцом, агнём шугае Зло, труціць люд маной, і ўсю прыроду, дзе ж зямля, здаровае жытло без пакутаў, страху й недароду!

Грабжы, зладзеісты... Дык няўжо ж на крыжах зямных каардынатаў цэлы свет цяпер распяты ўжо, дадзеных дзеля добра Дэкартам!

Закрычы пра родны кут і дом, зведай зноўку, чаго варта фрэза... Сіні бээ палае пад вакном суму й жалю нейкаю абразай.

Цяжка долу нікне галава, боль хапае за грудкі пазта; чым яго хто можа ўратаваць, калі жыць далей не здатны гэтак!

Спадчыннасць

Сваё з нараджэннем кожны займеў: ёсць спадчына родная, вечна жывая; пад старасць маўчком нездарма памірае у голадзе гордым Арал і Леў — ніводзін аб'едкаў ніяк не ўжывае.

Вясна, вясна — пара сустрачаў з найпершай кветкаю, травой, з лістотай, выраю малечай, з бусламі, прэлай баранной і ладанам сасновым свечак.

Клік пераможны журавоў за стомленым павольным лётам чамусьці чуюцца мне зноў з тужлівай восеньскаю нотай — пары расстанняў і журботы.

Я падзялю парою той журбу з травой, з лісцём барвовым, але, крый божа, не з табой расстанне ў покліч журавоў — навек мае замоўкнуць словы.

ДУМКА ЧЫТАЧА

ПРАВА НА ГІМН

Рэдкія выпадкі, а галоўнае прэса ў Беларусі — абмяркоўваць, выбіраць, свой гімн. Спачатку падумалася, што такога здарэння яшчэ не было. «Мы — беларусы» прымаўся дырэктыва, без грамадскага розгаласу. І, здаецца, пад націскам знешняй кан'юнктуры: трэба было Беларускай ССР як члену Арганізацыі Аб'яднаных Нацый тэрмінова аб'явіць дзяржаўнае гімн. Інакш маглі б папрасіць...

Праўда, была раз спроба публічна абмеркаваць справу Беларускага гімна, выходзячы і з арганічнай, унутранай патрэбы. Было гэта на самым пачатку 20-х, калі не толькі гаварылі, але і змагаліся за суверэнную і непадзельную Беларусь. І ніхто іншы, як Янка Купала першы ўзяў быў тады слова ў справе гімну. У часопісе «Рунь» ад 23 мая 1920 года пазт пісаў: «Мы, беларусы, дзякуючы ў селяніна гістарычным і палітычным безгалоўем нашай бацькаўшчыны, вечна цягнуліся ў хвасце сваіх суседзяў ды яшчэ і цяпер не можамо ў шмат якіх справах зраўняцца з імі. Абмінаючы ўсе іншыя недахопы нашага палітычна-дзяржаўнага і нацыянальнага жыцця, я хачу тут звярнуць увагу на справу Беларускага нацыянальнага гімну. Справа гэта вельмі важная і трэба канечна, каб наша ідэява інтэлігенцыя — пазты і кампазітары заняліся ёй паважна. Бо, папраўдзе кажучы, з беларускім нацыянальным гімнам выходзіць нейкая неразбярыха. Мы і маем гімн і не маем».

Недзе ў часе грамадзянскай вайны, якая на Беларусі пры калейдаскапіннай змене акупацый была не столькі грамадзянскай, колькі нацыянальна-вызваленчай, а дакладней, адчайным намаганнем беларускай інтэлігенцыі дамагчыся су-

верэннасці сваёй зямлі, і ўзнік быў адзін з першых беларускіх гімнаў. Прынамсі, верш, якім потым рабіўся, стаў гімнам. Словы яго належалі Макару Краўцова, былому настаўніку, мабілізаванаму на першую сусветную вайну, у ходзе якой ён даслужыўся да прапаршчыка. Дарэчы, адзін суб'ектыўны штрых. Да напісання гімна, як сведчыць гісторыя культуры, не раз прычыняліся і людзі нават далёкаватыя ад літаратуры, музыкі. Марсельезу, напрыклад, склаў малады лейтэнант французскай рэвалюцыйнай арміі Ружэ дэ Ліль, аўтарам польскага гімна з'яўляецца былы паўстанец, затым легіянер-дамброўшчык, закінуты лёсам у Італію І. Выбіцкі. Не быў Макару Краўцоў, сапраўднае прозвішча якога Косцавіч або Касцэвіч, першарадным пазтам. Але ў вершы, што пачынаўся словамі «Мы выйдзем шчыльнымі радамі на вольны родны свой прастор», сам час, беларуская ментальнасць, абуджаная вызваленчым перывам, загаварылі арганічнымі, уласцівымі ім словамі. Дух часу прамовіў вуснамі пазта, вадзіў пяро ў яго руцэ. Трэба было быць чалавекам перакананым у вышэйшых ідэалах сваёго паўсталага да новага жыцця народа, заўзятым змагаром за іх, каб вырвалася з грудзей гэта рашучае:

Хай воля вечна будзе з намі, А гвалт мы дамо адпор, Дамо адпор!

Да месца быў і покліч маладога воіна-песняра, звернуты да братаў уставаць «на бой за славу і за волю народа беднага свайго» і смелы выклік шматлікім непряцелям вызваленчага руху беларусаў: Імя і сілу беларуса Няхай пачуе й бачыць той,

Хто смее нам няці прымусы І першы выкліча на бой.

Верш Макара Краўцова — поўны жывых прыкмет часу, калі высокай хваляй уздымалася вызваленчае змаганне, рашаўся лёс Беларускай рэспублікі. Акрамя бел-чырвона-белага штандара, які, паводле выслоўя пазта, «пакрыў сабой народны рух, жывым пульсам б'ецца ў ім вера ў суверэнную, незалежную Беларусь:

Браты, да шчасця мы падходзім, Хай гром грывіць яшчэ мацней — У крывавых мукх мы народзім Жыццё рэспублікі сваёй, Жыццё рэспублікі сваёй!

Некага шакіруюць словы «ў крывавых мукх мы народзім жыццё рэспублікі сваёй». Але толькі хіба што не тых, хто хоць трохі ведае, як яна нараджалася ў 1918—1919 гадах. Гэта летась Вярохуны Совет, у якім пераважае была наменклатура, узяў і прагаласавав за суверэнную Беларускаю рэспубліку. Проста так, адным падняццем рук ці, дакладней, націсканнем кнопкі, прыняў гістарычны акт, які наша грамадства, здаецца, да канца не асэнсавала і сёння. Але каб гэта адбылося, трэба было мець за плячыма тысячагадовую гісторыю. Трэба было на алтар суверэннага, нежэ з няпэўнасцю кажу, незалежнасці і аддаць некалькі пакаленняў ідэянаў інтэлігенцыі. Ад Антона Луцкевіча да Змітра Жылуноўча з Алесем Чарвяковым ды Усеваладам Ігнатоўскім да настаўнікаў — беларусазнаўцаў. Усіх іх паглынуў малох таталітарызму. Калі ў мінулы сусветны загінуў кожны чацвёрты жыхар Беларусі, то на працягу 30—50-х гадоў з кожных ста

беларускіх інтэлігентаў загінула не менш дзевяноста. Такая неверагодная на першы погляд і жорсткая ў сваёй праўдзе, рэальнасці статыстыка. Забівалі, каб народ не ўсваядоміў сваёй моцы, свайго права звацца народам, нацыяй. Забівалі з такім разлікам, каб не ўзняўся, прынамсі, яшчэ гадоў семдзясат — сто.

Сярод безлічых ахвяр на алтар свабоды рэспублікі і аўтар гімна «Мы выйдзем шчыльнымі радамі» — Макару Краўцоў і Уладзімір Тэраўскі. Стары адрэджанец У. Тэраўскі яшчэ ў 1914 г. арганізаваў першы беларускі хор у Мінску, апрацаваў сотні народных песень, стварыў музыку да беларускіх спектакляў, а таксама творы на словы Купалы, Бядулі, Чарота. У 1938 г. яго забралі з дому хворага, каб дабіць у Мінскай турме. Макару Краўцова арыштавалі на год пазней у Вільні, пасля далучэння Заходняй Беларусі да Савецкага Саюза. Таксама, мы бачым, — своеасабліва ацэнка «апекунамі» Беларускага народа аўтару яго гімна. Так што выбачайце, шануюныя прыхільнікі іншых тэкстаў і музыкі на ролю дзяржаўнай песні-сімвала Рэспублікі Беларусь. Ёсць высокапатэтычныя вобразы ў прадстаўленых на конкурс тэкстах. Ёсць цікавае музычнае іх вырашэнне, адна музыка М. Равенскага чаго варта па сваёй глыбіні і сіле... Але ў твора Краўцова — Тэраўскага ёсць адна найсур'ёзнейшая перавага перад усімі пратэндэнтамі на высокае права звацца нацыянальным гімнам — функцыянальная адпаведнасць і апрабаваная часам, традыцыя. Ён зместам і формай адпавядае гімначнай ролі. Нездарма, бо склаўся, стаў гімнам у ходзе вызваленчага руху народа. А значыць, быў нечым істотна адпаведны характару, мэтам і духу яго. Можа, патрабуе сучаснай аранжыроўкі і больш энергічнага, з прыкладаннем душы выканання.

Я думаю, што грамадскасць наша мае ўсе падставы, гістарычныя, ідэяныя, мастацкія, каб блаславіць стары беларускі гімн на новае жыццё. А яно прыйдзе. Нягледзячы на тое, што сычаць на беларускі суверэннае нехта з-за цёмна-ты, несваядомсці, іншыя з-за суму па былым, марачы пра рэстаўрацыю «бурбонаў». Чырвоныя прафесары, што нядаўна тлумілі юныя галовы утопіяй ды міфамі з навуковага камунізму. Заспяшаліся, завахвавалі ў «Політбюро» ды ў «Політбюро - Позіцыя - Прогнозе». А то раптам, пачуўшы трубны збор абскуранцкага рыцарства, уклоніцца ценю Абэцэдэрскага, успомніць, што шчы недзе некаму не адрэбіць стары хлеб членкор з Беларускай акадэміі ды пачне гурнавіць аб тым, быццам народ наш нічога вартага не зрабіў у гісторыі, нават сімвалікі срае не прыдбаў... Карыстаюцца цяжкімі пераходаў ад таталітарызму да прававога, дэмакратычнага грамадства, сеючы туман. Спадзяюцца на цёмную народную. А народ не такі ўжо і цёмны. Хоць спіць, але спіць чуйна, «як зерне ў раллі», сказаў бы пазт.

Таталітарызм не пройдзе. Час працуе не на яго. Занадта горкі досвед, зведаны народамі. Завялікая цана — мільёны жыццяў. Дык няхай жа ўзяліць над Беларуссю, якая ўсё-такі ідзе да рэальнага суверэннага, сурова і мужная песня:

Мы выйдзем шчыльнымі радамі На вольны родны свой прастор, Хай воля вечна будзе з намі, А гвалт мы дамо адпор!

Ці ж не лейтматыў для сённяшняга і заўтрашняга дня Беларускай дзяржавы, жыцця нашага з вамі, грамадзяне Рэспублікі Беларусь?

А. ЛЕСАУЧУК.

У сённяшнім свеце беларусы — адзін з нямногіх народаў, хто можа быць САБОЙ па-за сваім грунтам («почвой»); хто, вядомы трываючы вонкавы ўціск і прыму, як народ існаваў пераважна ў «самім сабе» — знайшоў духоўнае апірышча на ўнутранай беларушчыне. І, мусіць, меў рацыю Ігнат Абдзіраловіч (Канчэўскі), калі рабіў гэтую выснову: «Дух нацыянальны заўсёды мацнейшы і чысцейшы ў народаў прыгнечаных» («Адвечным шляхам», 1921 г.).

ні пра што іншае, як пра НАКАНА-ВАНАСЦЬ БЕЛАРУШЧЫНЕ ЗМАГАЦЦА ЗА САМУЮ СЯБЕ.

Быць беларусам на пачатку 1990-х гадоў — напрыканцы XX стагоддзя — бадай што гераічнае (без двухосся) і таму няўдзячнае пачуванне; ці не місія — быць беларусам сёння?

Так будзе датуль, дакуль яе (беларушчыны) носьбіты будуць складаць грамадскую меншасць. Да тых жа, жаданых і безумоўна лепшых часоў ха-

залежна ад акалічнасцяў і побытавых варункаў па-эдрадніцку прымаўкае і да часу хаваецца дзесь у цёмную падсвядомасць... І ты знаходзіш, што беларус толькі сям-там, а не спрэс.

Але калі ты належыш сабе толькі «сям-там», а не спрэс, — як жа здолееш ЗМАГАЦЦА ЗА САМОГА СЯБЕ? У тым і рэч, каб не проста пака-

Мы вяртаемся ў саты з медамі
Да свайго вулля.
Мы вяртаемся дадому,
Як адна сям'я.

(Янка Купала, «Безназоўнае», 1924 г.).

Мы вяртаемся, як блудныя дзеці, усаромеўшыся граху адлучэння ад самых сябе і пакаюшыся ў ім. Нагадваецца тут новазапаветная прыпавесць пра блуднага сына: «З таго і трэба было цешыцца і весяліцца, што брат твой гэты быў умёрлы і ажыў, прападаў і знайшоўся» (Паводле Лукі, 15:32). Зрэшты, ці не для таго мы ўвогуле нараджаемся, каб прападаць і знаходзіцца?

Мы радуемся, што браці нашы ажываюць і далучаюцца да беларускай супольнасці — супольнасці духоўнай: бо яны якраз «уцямілі, што разам з беларушчынай мы трацім і лепшую частку чалавечнасці». Аднак жа нас пакуль што мала, каб знішчылася тая прывіднасць. Быццам дзеля сучаснасці прарочыў вялікі Купала:

Трэба многа, яшчэ многа
тысяч
Рук завібаць, рук сплагадніх.
Каб да сонца з сонца сцёмну высеч
І спаць у снах прынадных.

Але мы ўсё-такі радуемся — за тых, хто раней сапраўды «прападаў» і зараз знайшоўся: у іх сэрцах гарыць

МЫ ВЯРТАЕМСЯ

Але, молячыся на «чыстае неба» беларушчыны, якое ў нас увесь час было недасяжна высока, мы разам з тым пакрысе, але няўхільна гублялі ўласную прысутнасць у свеце вонкавым — тым свеце, які жыў і жыў па законах не касмічных, але зямных. Мы неўпрыкмет трансфармаваліся ў МЕНШАСЦЬ у сваёй краіне, з народа-маўчаліка ператвараліся ў народ-прывід, які быццам і мае намінальную дзяржаўнасць, літаратурную мову, акрэсленую тэрыторыю пражывання і ўстаноўлены перапісам лік сельніцтва, — але не мае выразнай і пераканаўчай прысутнасці ў свеце.

Прывід ён і ў сваім уласным доме — тое ўсведамляецца з вялікай скрухаю: па перапісе 1989 года беларусамі «назваліся» блізу 78 працэнтаў жыхароў Беларусі, аднак беларускай мовай з іх («беларусаў») валодаюць толькі каля 54,7 працэнтаў. Калі пералічыць тых працэнтаў на агульную колькасць насельніцтва, дык атрымаецца, што пашпартная большасць — беларусы — у моўных адносінах складаюць папраўдзе меншасць: толькі 43 працэнтаў насельніцтва Беларусі валодаюць беларускай мовай. (Даследчыкі Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору АН (звесткі службовыя. — Ю. З.) у выніку сацыялагічных апытанняў высветлілі, што ў самой сталіцы беларускай дзяржавы стала карыстаюцца беларускай мовай ледзьве 1,5—2 працэнтаў жыхароў).

Хіба ж гэта не яскравыя прыкметы сучаснай беларускай феноменальнасці — прывіднай прысутнасці на тутэйшых абсягах?!

Беларушчына ў «чыстым выглядзе» няўтульна пачувае сябе на Радзіме, і гэта не метафара, а рэчлінасць. Яе носьбітам увесь час даводзіцца трываць крытычныя, а то й папросту зняважліва-агрэсіўныя маральныя шпількі з боку прадстаўнікоў масавай сацыяльнай культуры — квазінацыянальнага, культурна не акрэсленага, па-спажывецку зарыентаванага асяроддзя. Адзін менскі знаёмец у 1991 годзе раскаваў, як яго на медычным аглядзе неспадзявана пазнаў доктар. «Чаму?» — «Таму што паўгода назад я быў у яго першым беларускамоўным пацыентам, — адказвае, і, падумаўшы, дадае: — Відаць, адзіным...»

Тое быў горад (са згаданымі «працэнтамі»). Але ж і ў вёсцы — нашым «страчаным раі» — беларушчыну тамама зазвычай могуць зняважыць ці ўпкінуць. Два калегі-журналісты падчас камандзіроўкі ў перыферыянае мястэчка Гродзенскай вобласці спрабавалі замовіць білеты ў аўтобуснай касе. «У вас неправильны беларускі язык», — паступіла строгая заўвага ад пажылой жанчыны (як высветлілася, агранома і ўрадженкі тых месцаў, дзе чалавек, які добра гаворыць па-руску, не заўсёды дакладна разумеець). Сябры сумеліся, але адзіна з іх знайшоўся і патрапіў, што адказаць: «Вы хочце сказаць, што у вас правільны (з наіскам на гэтым слове) рускі язык?» — «И всё равно ваш белорусский язык неправильный!»

Таміх ці прыблізна таміх абразкоў паводле тутэйшага рэчлінасці можна занатаваць багата. Сведчаць жа яны

дзічыме беларушчына ў апазіцыі, і духоўнае змаганне з акалячым сцэгумам неўнікнёна.

Аднак жа неўнікнёна тэалагізаваны сэнс таго змагання: «Святло прыходзіць у свет» (Іаана, 3:19). Ці не пра гэта ж у Купала: «Пара ў руді браць паходні, ўставаць, ісці, ноч расвятляць!»?

Менавіта таму нам (першым — апошнім з тутэйшых?) невядома распач і скруха, нават калі і сцісне балюча сэрца туга па Радзіме-мрой — агульнай, надзейнай, ратавальнай Беларусі, якая цябе, зморанага жыццём, зняверанага і расчараванага ў людзях, — прыгорне і супакоіць, прыдаць веры і сілы жыць далей. Не, такой глыбіннай (месіянскай?) Беларусі-заступніцы нам пакуль што не ўгатавана, ды і ўвогуле — ці будзе калісьці ТАКАЯ Беларусь?..

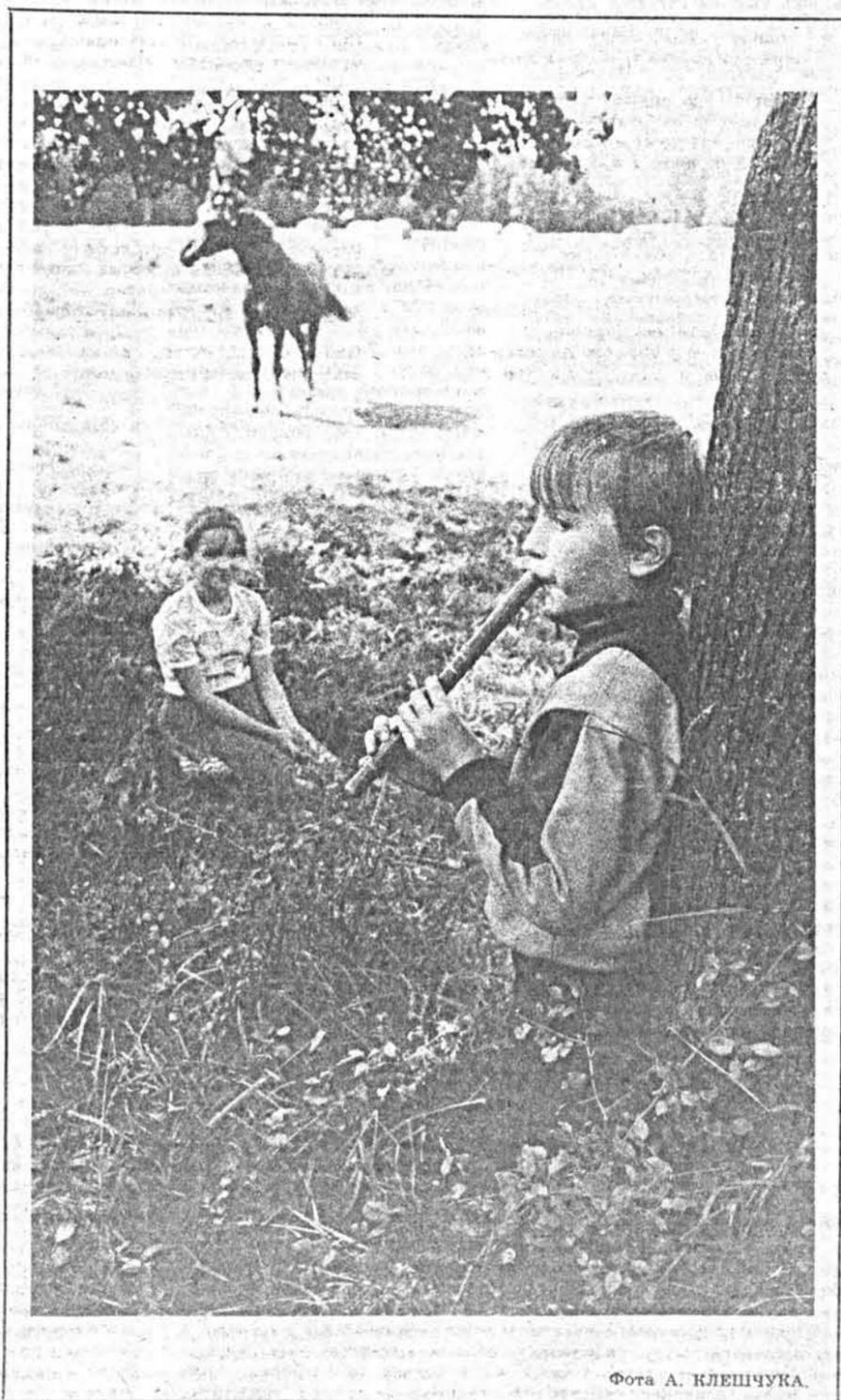
Адзінае спадзяванне — на тую, унутрана-невymoўную Беларусь, з якой мы перамаўляемся падчас малітвы ці ў снах; якую кожны з нас адкрывае без вонкавай дапамогі, у адзіноце і цішы, а не на віруючай плошчы, у натоўпе. Тая, невідочная Беларусь, — МЕТАФІЗІЧНАЯ. І, мусіць, праз тое вышэйпарадкавая, чымся Беларусь наяўная. Мы яе, прымроена-ілюзорную, насіццём у сэрцах, і ў кожнага яна — свая.

Але, на жаль, тая метафізічная Беларусь, хоць і адчуваецца нам найбольш тонка і пранікнёна, — яна сыходзіць разам з намі, яе носьбітамі, на Неба. Сыходзіць, часта не пакінуўшы амаль ніякіх увасобленых у рэчаіснасці прыкмет свайго існавання, тым самым накіроўваючы нашым нашчадкам, новым тутэйшым чалавекам, на нова паўтараць той жа шлях нацыянальнай экзістенцы (вычування беларуса ў сабе, адкрыцця сябе-беларуса і праз тое знаходжання існавальнага апірышча), — самотны шлях адзіночак, а не паспаліты і таму значна лягчэйшы шлях самаадкрыцця ці самасустрачы. Мусіць, у гэтым і заключаецца адвечны кон, драма нашага чалавека; тут пралягае д'ябальская мяжа, на якой вырашаецца ягоны лёс.

Можа, кожны з нас — сам сабе Беларусь? Яе, Беларусь, з'яўленне свету божаму, прамоўленае вуснамі ўчора яшчэ «тутэйшага» чалавека, а сёння ўжо загадкавага беларуса, — заўсёдна нечаканасць для свету, што ўсё імкнецца вылічыць пачатак ці заканчэнне тае інтрыгуючае Беларусі, — знайсці яе відочную, выразную і пэўную, — і ніяк не можа ТАКОІ яе знайсці, натыкаецца адно на фрагменты, мясціны. То яна прабеіца ласнавай беларускай песняй у няімнебудзь амерыканскім гарадку, то затрапечацца гарачымі словамі беларускай малітвы ў лонданскай царкве, то паплыве ў радыёпрасторы на хвалюх радзё «Свабода» — з цэнтра нямецкай зямлі Баварыя, Мюнхена... А то і час-пары на самой Вацькаўшчыне ёй неспадзявана зойме мову, і свет у чарговы раз разгубіцца, няўпэўны: дзе, куды дзіваецца тая пастырная Беларусь?..

Гэтаксама час-пары яна, Беларусь, пачынае туляць у хованні з намі самімі: калі, папярэклад, твая беларускасць

яцца і ў адначасе змяніцца — «пераціцаць душу», але каб перажыць, выжыць сябе тадышняга. А гэта — не адначасны, не імгненны акт, хай нават і самы шчыры; гэта — працяглая і драматычная душэўная работа, несупынная высілка па ўласным духоўным асвятчэнні.

Фота А. КЛЕШЧУКА.

Гэта — доўгі шлях вяртання, з яго непазбежнымі ўхіламі і спакусамі, радасцямі і горасцямі, святлом і цемрай. Але гэта шлях да сябе.

І мы вяртаемся. Мы па адным вяртаемся да самых сябе, і нас болячае прыбівае з кожным днём сучаснае гісторыя.

Мовы, асвятчоны беларушчынай агонь і радасць-існавання ў свеце іх ужо не пакіне — ЯНЫ ЗНАЙШЛІСЯ. Разам з імі пакрысе знаходзімся і МЫ — супольныя. А разам з НАМІ ўжо знаходзіцца і сама БЕЛАРУСЬ.

І тады знікае Прывід... Але ж, але!

Яшчэ не усл работа зроблена,
Не ўсё жыво ў нас памата,
Яшчэ краіны стан пагорблены...

Мы вяртаемся, вяртаемся...

У гаворцы, пачатай палемічнымі артыкуламі Алега Лойкі і Юркі Лявончыка, прынялі ўдзел Він. Каваленка, Ц. Ліякумовіч, а таксама шматлікія ўдзельнікі заочнага «круглага стала» «ЛіМ». Сёння свае погляды на стан сучаснага

літаратуразнаўства і яго надзённыя задачы выказваюць дырэктар Інстытута літаратуры АНБ, доктар філалагічных навук Віктар КАВАЛЕНКА і выкладчык БДУ Павел НАВОЙЧЫК.

«Правінцыя» тэорыі ці «тэорыя» правінцыі?

Калі «ЛіМ» надрукаваў артыкулы А. Лойкі «З настальгіяй па тэорыі» і Ю. Лявончыка «Правінцыя», можна было здагадацца, што яны выклічуць дыскусію. Але, бадай, ніхто не прадбачыў, што яна атрымаецца такой ажыўленай. Здавалася, праблемы сучаснага літаратуразнаўства сёння мала каго цікавяць. Аднак жа размова разгарнулася шырокая і нават усхваляваная.

Артыкулы А. Лойкі і Ю. Лявончыка, з аднаго боку, як быццам палігачаюць удзельнікам «стала» існуючую задачу, бо ацэнка ўжо па сутнасці дадзена і таму не трэба было траціць час на вытлумачэнне зыходных перадумоў уласнай пазіцыі. Зразумела: няма тэорыі — няма літаратуразнаўства, калі правінцыя — яго таксама няма. Але, з другога боку, размова і ўскладнілася, бо чым больш катэгарычна выказана ацэнка, тым шырэйшая аргументацыя патрабуецца як для згоды, так і для абвяснення.

А ацэнка і А. Лойкі і Ю. Лявончыка катэгарычныя, нават нечакана катэгарычныя, калі мець на ўвазе асабліва А. Лойку, які шмат зрабіў, каб літаратурная тэорыя ўзнімалася з сырых лагчын немудрагелістай правінцыянасці. Але не будзем бараніць Алега Антонавіча ад яго самога. Па вялікім рахунку трэба прызнаць, што агульны крытычны пафас і аднаго і другога артыкула апраўданы, аднак, здавалася б, імёны хоць бы такіх творчых асоб у галіне літаратуразнаўства і крытыкі, як Р. Бярозкін (на вялікі жаль, ужо няжывучы) і А. Адамовіч, маглі б стрымаць у нейкай меры запал професійнай руплівасці ў праведным адмаўленні. Што датычыцца сусветнай вядомасці, то Р. Бярозкіна і А. Адамовіча як вучоных-славістаў мала ведаюць за рубяжом не таму, што канцэпцыі іх поглядаў не дацягваюць да нейкіх эстэтычных навацый, распаўсюджаных там, а таму, што дагэтуль саму Беларусь і яе літаратуру мала ведалі ў свеце.

Урэшце, на маю думку, сёння не так і важна, як ацэньваць творчы патэнцыял сучаснага беларускага літаратуразнаўства — ці са знакам мінус,

ці знайсці пры гэтым і маленькі плюс, робячы скідку на цяжкія ўмовы існавання працягам цэлых шасці дзесяцігоддзяў. Рэпрэсіі — гэта не нейкі пабочны фактар, хай сабе і страшны, аднак пра які ўжо сёння можна згадаць ледзь не скоргаворкай. Рэпрэсіі вымалі з навукі, як і з літаратуры, жывую душу. Прычым, навука была пад асаблівым падазрэннем, бо яна дакладна фармуліравала свае абагульненні. М. Чудакова ў артыкуле «Паглыбіцца ў сумленны акадэмізм» слушна заўважыла: «Цэнзура ў навуковых выдавецтвах была самай жорсткай: улада баялася расхістання «фундаментальных», падтрымліваемых дзяржбюджэтам «ведаў» — дакладнай догмы («Літаратурная газета», 4 снежня 1991 г.).

Вынікі ўсяго гэтага былі кастрафічныя. Абвальных падалі ўзровень філалагічнай падрыхтоўкі і навуковы прэстыж літаратуразнаўства. Таланавітыя людзі не хацелі звязваць свой лёс з той галіной дзейнасці, дзе ад іх саміх так мала залежала. Яны баяліся ганенняў, пакут і пастаяннай пагрозы жорсткай расправы. І хто іх за гэта асудзіць? Вядомы факт, што М. Зарэцкі пры арышце, развітаючыся з сямямі, раіў сыну не выбіраць професію, звязаную з літаратурным заняткам. Часта ішлі сюды пасрэднасці, прыстасаванцы. Таму так шмат у сучасным літаратуразнаўстве рэдзенькага маралізатарства, плыткага і натульвага філасофствавання, наіўна-паказной значнасці.

Такім чынам, сучаснае літаратуразнаўства не можа несці толькі персанальную адказнасць за сваю слабасць і недаравітасць. І гэтую акалічнасць трэба ўлічваць пры ацэнцы яго творчых магчымасцей, хоць, зразумела, яна, гэтая акалічнасць, не павінна апраўдваць адсутнасць у літаратуразнаўства патрабавальнасці да сябе.

Аднак галоўная праблема сучаснага літаратуразнаўства, мабыць, у тым, дзе шукаць выйсце са стану адсталасці і правінцыялізму. І тут, аказваецца, ёсць падстава для спрэчак

і сур'ёзнага абгаварэння. Гэта пацвярджаюць сваім зместам і абодва згаданыя артыкулы, надрукаваныя ў «ЛіМе».

Як вядома, чым больш крызісна і разбуральная сітуацыя складваецца ў жыцці, тым больш радыкальныя, рэвалюцыйныя сродкі патрабуюцца для яе пераадолення. Гэта заканамернасць жыцця. Тым не менш радыкалізм уяўленняў, як выйсці са становішча заняпаду, не павінен быць безаглядным і мройным, ён павінен апірацца на цвёрды грунт рэальнасці. У пераходныя ж перыяды, якія цяпер перажываюць усе народы, што насялялі былі СССР, калі яшчэ шмат што толькі складалаецца ў пэўную сістэму, толькі пачынае самавызначацца ў сваёй сутнасці, вельмі часта ўзнікаюць неверагодныя намеры, легкаважныя летуценні, урэшце модныя захваленні з прэтэнзіяй усё вельмі хутка прывесці ў норму. Некаторыя з гэтых захваленняў становяцца моцна ідэалагізаванымі і распаўсюджанымі сучаснымі міфамі — і тады супрацьстаяць ім нялёгка. Нешта падобнае назіраецца сёння ў культурным і духоўным жыцці рэспублікі.

Відавочны факт недастаткова высокага ўзроўню ў цэлым і нацыянальнага мастацтва, і літаратуры, і навукі шмат у каго правакуе надзею, што існуе нейкі яшчэ не знойдзены, нявыпрабаваны, але прасты, гэта значыць — радыкальны, прароча-вырашальны шлях вырвацца з улады застою. Усё часцей і часцей на старонках друку ўзнікае паняцце «еўрапейзм» і заклік ісці ў Еўропу. Сапраўды, ізаляцыя былога Саветаў Саюза існавала, і нельга сказаць, што яна не нанесла шкоды інтэлектуальна-духоўным асновам нацыянальнай культуры. Але яна, гэтая ізаляцыя, больш за ўсё выяўлялася, трэба сказаць, у палітычнай сферы, у ідэалогіі і менш — у галіне культуры. Усё ж пры жаданні можна было прачытаць на рускай мове і Ф. Кафку, і Э. Іанэску, і Ж. П. Сартра, і А. Камю, а таксама творы філосафаў і тэарэтыкаў культуры Т. С. Эліота, К. Леві-Строса (з 70-х гадоў) і іншых.

Тым не менш літаратуразнаўчых школ, падобных на зарубежныя, у нас не ўзнікала. Відаць, таму, што ўзровень і накіраванасць нацыянальнай ідэяна-эстэтычнай думкі былі іншыя. Іншы быў характар і яе ўнутранага самаўсведамлення.

Так што «еўрапейзм» у свядомасці беларускага літаратуразнаўства не зусім адсутнічаў. Гэта, па-першае, А, па-другое, нялёгка сказаць, што разумеецца пад «еўрапейзмам». Хіба І. Тургенеў, Ф. Дастаеўскі, Л. Толстой, А. Чэхав не з'яўляюцца фігурамі еўрапейскай культуры і іх творчасць не вядзе да яе вяршынь? Тое ж самае можна сказаць пра А. Вяслоўскага, М. Бахціна, які цяпер надзвычай папулярны на Захадзе. Нам бы падняцца да іх узроўню. Ю. Лявончык справадзіў, на мой погляд, піша: «...Навошта супрацьпастаўляць Захад — Усход?»

Аднак А. Лойка чамусьці дазваляе сабе даволі нігілістычна паставіцца да рускай класічнай літаратуры, што не можа не здзівіць. Ён піша, што адсталасць беларускага літаратуразнаўства тлумачыцца апрача іншых прычын яшчэ і тым, што яно «ў цэлым было нарматыўна сплечена з эстэтыкай рэалізму і народнасці рускай літаратуры XIX стагоддзя як з фактарам устарэлым, зжыўшым сабе, рабрытым». Але хіба эстэтычныя ўяўленні Я. Коласа, Я. Купалы, М. Багдановіча, М. Гарэцкага не складваліся пад уздзеяннем натхняльных і блізкіх творчых крыніц рускай класічнай літаратуры? Хіба гэтая акалічнасць не дапамагла ім стаць тым, кім яны сталі?

А. Лойка нават лічыць, што беларуская літаратуразнаўчая думка павінна паўтарыць пройдзеныя напрамкі зарубежнай навукі аж да асобных школ і канцэптуальных падыходаў і з апорай на іх набраць тэмпа паскоранага развіцця. Сапраўды, у былым савецкім літаратуразнаўстве недаацэньвалася, напрыклад, псіхалагічная школа, вельмі моцна развітая на Захадзе дзякуючы вялікай папулярнасці вучэння С. Фрэйда, якое ў Савецкім Саюзе было па сутнасці забаронена. Ды і сама псіхалогія як навука не карысталася ідэалагічным даверам. Па гэтай лініі даследавання нашаму сучаснаму літаратуразнаўству варта і трэба шмат што пераняць і ўспрыняць. Але гэта не азначае, што традыцыі савецкага літаратуразнаўства страцілі сваю творчую сілу. Напрыклад, у савецкім літаратуразнаўстве аказаўся вельмі дасканалы развітым сацыяльны метады аналізу, і яго плённасць яшчэ нідзе і нікім сур'ёзна не ставілася пад сумненне, калі не спрашчаць і не вульгарызаваць яго эстэтычнай сутнасці. Таму, думаецца, пры ўсёй неабходнасці шырокай вучобы беларускаму літаратуразнаўству наўрад ці варта вяртацца нанова да ўсяго пройдзенага зарубежнай эстэ-

тыкай. Ды гэта, відаць, і немагчыма. Па-першае, навуковыя школы ўзнікаюць пры развіцці пэўнай культурнай сітуацыі, якая можа і не паўтарыцца ў іншых грамадскіх умовах. Па-другое, унутраны механізм паскоранасці, які патрабуе завароту да страчаных або няпродзеных эстэтычных асноў мінулага, але добра засвоеных стэлымі і высокаразвітымі культурамі, больш уласцівы, відаць, мастацкай творчасці як сістэме духоўна найбольш аўтаномнай і нацыянальна спецыфічнай і таму доволі замкнутай у параметрах уласных інтарэсаў і магчымасцей. Літаратуразнаўства, з'яўляючыся навукай, звяртаючыся да вопыту мінулага, мабыць, не выпрацоўвае ўнутранага працэсу паскоранасці, а ўспрымае патрэбныя ідэі і канцэпцыі ў адкрытым, непасрэдным запазычванні, без якіх-небудзь стрымліваючых перашкод. Яскравы прыклад — М. Багдановіч. Беларускае літаратуразнаўства і крытыка толькі пачыналі зараджацца, а ён ужо здолеў авалодаць, як даказаў М. Мушынскі, тонкімі прычымі багата і цэласна развітой культурна-гістарычнай школы рускага літаратуразнаўства.

Такім чынам, праблема выхаду нашай нацыянальнай культуры, у тым ліку літаратуразнаўства, на Захад надзвычай складаная. Яна тым больш складаная па той прычыне, што дарога туды для нас можа пакуль што пралягаць або праз рускую мову і культуру або праз бліжнюю нам іншую, але развітую і шырока вядомую ў свеце. Каб прыйсці ў Еўропу па-сапраўднаму, творчая і навуковая інтэлігенцыя рэспублікі павінна вольна і на літаратурна-творчым узроўні валодаць еўрапейскімі мовамі. Але ў сучасных умовах — гэта даўлячая мара. Ю. Лявончык, на мой погляд, правільна піша: «А вось якія мы — пытанне больш складанае, тут наскокам не возьмеш». Сапраўды, мы калі і прыйдзем у вялікі свет, то выключна праз духоўнае ўзвышэнне сваёй нацыянальнай культуры.

Аднак, мне здаецца, Ю. Лявончык дзесьці і прычыць сабе, калі прапануе дзеля росквіту беларускага літаратуразнаўства «наспрабаваць наклацці іх (заходніх філосафаў і эстэтыкаў.—В. К.) ідэі на нашу літаратуру і паглядзець, што з гэтага атрымаецца». Я разумею: калі аўтар гаворыць пра «накладанне» еўрапейскіх ідэяў на нашу культуру, ён меў на ўвазе не чыста знешнюю, трафарэтную акцыю, а глыбока творчы працэс засваення перадавых адкрыццяў у галіне літаратурнай навукі. І тым не менш у гэтым выказванні ёсць пэўная сэнсавая недакладнасць, якая штурхае на некаторае спрашчэнне праблемы літаратурных сувязей. Накладванне — гэта быццам прымуш, у той час як плённае ўспры-

Гасцінец у Еўропу

Як паказалі апошнія публікацыі А. Лойкі, Юркі Лявончыка, Він. Каваленкі, Ц. Ліякумовіча, настроі незадаволенасці станам айчыннага літаратуразнаўства з кухонных дыспутаў нэршце выйшлі «на свет цэлы». І калі для адных згаданая дыскусія стала канчатковым прысудам беларускай савецкай літаратуразнаўчай школе, то для другіх яна засведчыла не толькі крызіс апошняй, але таксама гатоўнасць і неабходнасць выхаду на новы віток спіралі (успомнім дыялектыку).

Сапраўды, каб пераадолець крызіс у найменшыя тэрміны, трэба неадкладна ставіцца на шлях сінтэзу перадавых ідэй заходне-еўрапейскай і набыт-

каў беларускага (якімі б назначылі яны камусьці ні падаваліся) літаратуразнаўстваў. Уыходжанне на новы віток мы мусім жа пачынаць з пачатку, з класікі і класікаў — з Купалы і з Коласа, тым больш, 110-я гадовіна — добрая прыступка для такога зачыну.

Нягледзячы на тое, што пра жыццё і творчасць народных песняроў напісаны дзесяткі кніг — манаграфій, артыкулаў, белетрыстыкі — і не адмаўляючы іх вартасцей, відавочна, што названыя ў дыскусіі хібы праявіліся і ў вывучэнні класікі. Разам з тым, несумненна, і Купала, і Колас з'яўляліся ўдзельнікамі агульнаеўрапейскага культурнага працэсу, незалежна ад таго, ведала пра іх Еўропа,

альбо не, бо жылі яны ўсімі тымі клопатамі, якімі жыла Еўропа, разам з ёй перажывалі духоўны крызіс, выкліканы абвастраннем сацыяльных, эканамічных і палітычных супярэчнасцей, і па-свойму рэагавалі на на яго. Каласальнае духоўнае напружанне, якое прывяло да выбуху трох рэвалюцый у Расіі, да актыўнасці рэвалюцыйнага руху ва ўсім свеце, да пачатку Першай сусветнай вайны, да пашырэння ў мастацтве самых розных плыняў авангардызму, ва ўмовах Беларусі паскорыла працэсы нацыянальнага адраджэння, абудзіла нацыянальную свядомасць шырокіх мас і вылілася ў феноменальна хуткі рост літаратуры ад яе пачатковых форм да вышын

класічнай вытанчанасці. У ёй адначасова спалучыліся найўнасць дзіцяці і нязграбнасць падлетка, рамантычная захопленасць юнацтва, разважлівасць сталасці і невывяржана глыбіня старэчай мудрасці. Нашаніўская пара — гэта час першага выхаду беларускай літаратуры да праблем агульначалавечай значнасці ў арнаменце нацыянальных клопатаў. І даўно наспела патрэба зірнуць на наша пісьменства скрозь прызму агульначалавечай культуры, ацаніць на гэтым фоне арыгінальнасць ці пераймальнасць, вызначыць асаблівасці, ацаніць вартасці і недахопы — так бы мовіць, зарыентаваць у сусветнай гісторыі і часе.

Добра, калі хочацца сказаць і ёсць што сказаць, аднак вельмі важна, каб сказанае свет пачуў. Інакш можна спадабіцца таму мужыку, што пакрыўдзіўся на пана і два гады з ім не размаўляў, а пан таго і не

заўважыў. Мы колькі заўгодна можам папракаць Еўропу, што яна нас недаацэньвае, не надае дастатковай увагі, але пакуль не станем з ёй на роўную нагу, не заговорым з ёй на роўных (і ў палітычным, і ў навуковым сэнсах), да таго часу не дачакаемся жаданай прыхільнасці. Праўда, апошнім часам у свядомасці грамадства ўсё выяўней афармляецца, выкрываліся ідэі і асаблівасці культуры, а не ў саіх з чужога пляча. І калі шырокая маса толькі-толькі дарастае да гэтай думкі, то перадавыя сілы нацыі ўжо на практыцы пачалі шырыць калісці вузкую сцяжыну. На сённяшні дзень створаны і актыўна дзейнічаюць Міжнародная асацыяцыя беларусістаў, згуртаванне беларусаў свету «Бацькаўшчына», Скарынаўскі цэнтр. Гожа выгля-

манне «чужых» традыцый адбываецца тады, калі яны становяцца «сваімі».

На вялікі жаль, безаглядны пошук радыкальных, імгненых шляхоў адразу выскачыць літаратурам запозненага развіцця на шырокую прастору сусветнага прызнання суправаджаецца часам не толькі фактычным прыніжэннем стану нацыянальнай

філасофска-эстэтычнай думкі, але і не зусім справядлівым пераасэнсаваннем усёй скарбніцы нацыянальных духоўных каштоўнасцей. Вось і ў артыкуле А. Лойкі, дзе ёсць шмат зусім справядлівых і тонка праніклівых назіранняў адносна вульгарна-спрошчаных трактовак творчага шляху вялікіх нацыянальных паэтаў Я. Купалы і Я. Коласа, вырвалася, як для мяне, вельмі нечаканае, эфектыўнае, а таму і не зусім справядлівае слова пра іхнюю творчасць савецкага часу: «Ім нічога не заставалася, як між дэмагогаў быць дэмагогамі і чорнае выдаваць за белое, белое за чорнае». Ці не залішне? Гісторыя сусветнай літаратуры неаднаразова сведчыць, што пазы такога прарочага ўнутранага аблічча, як Я. Купала і Я. Колас, ніколі не здолеюць пры ўсім жаданні чорнае выдаць за белое. І наадварот. Ім перашкоджаць талент. Я перакананы і гатовы гэта даказаць, што нават у самых святочных па настрою вершах самых вялікіх беларускіх народных паэтаў сталінскага перыяду ўсё ж ёсць хоць адно слова праўды пра свой час. І калі мы думаем інакш, то проста яшчэ не ўчыталіся па-сапраўднаму, з пэўнай прафесійнай пранікліваасцю ў змест іхніх твораў той пары. Прызнаць жа, што яны маглі свядома выдаваць чорнае за белое і наадварот, азначае прызнаць, што нашай нацыянальнай літаратурнай класіцы не існуе наогул. Я думаю, А. Лойка гэтага не скажа.

Пра сапраўдныя і ўяўныя хібы сучаснага беларускага літаратуразнаўства гаворыцца з яшчэ большай вастрыяй і безагляднасцю. У А. Лойкі: «Наша літаратуразнаўства цяпер стаіць, па сутнасці, на месцы: яно замерла, яно нібы без перспектывы». І далей: «Але ўсё ж, як на наш погляд, на пульсе самага неабходнага, самага болевага, крызіснага нашага літаратуразнаўства сёння рукі не трывае». І ўслед тое ж самае піша Ю. Лявончык: «Сённяшняе літаратуразнаўства (жудасна сказаць) не патрэбна».

Прызнацца, мяне заўсёды моцна раздражняла, калі пра недахопы і ўпушчэнні літаратуразнаўства і крытыкі пафасна гаварылі не пісьменнікі, у якіх ёсць на гэта даволі доказнае права, а самі літаратуразнаўцы і крытыкі, прычым у ракурсе таго, што быццам нехта павінен наганяць упушчанае, а не ўсе мы разам. Бо адразу

напрошваецца адказ: калі нешта не зроблена, то сядзь за стол і дапрацуй, а не заклікай іншых. Дарэчы, да А. Лойкі гэта якраз менш за ўсё адносіцца — ён рабіў тое, на што не адважалася ўсё беларускае літаратуразнаўства. Ён напісаў дзве кнігі для серыі «Жыццё замечательных людей». Ю. Лявончык жа (псеўданім), выяўляючы добрую, пераканальную начытанасць у галіне літаратуразнаўства, відаць па ўсім, асабліва калі меркаваць па яго ўнутраным адчуванні самой сутнасці літаратурнай навукі, у жанры літаратуразнаўства прафесійна не працуе (хоць я тут магу і памыліцца). І тым не менш хочацца выказацца па праблеме, якая і ў А. Лойкі, і ў Ю. Лявончыка атрымала безагварачна рашучае абавязанне.

Паўтаруся: недахопаў у сучаснага беларускага літаратуразнаўства шмат — так шмат, што можна не ўзлюбіць сваю прафесію. І ўсё ж цяжка пагадзіцца, што ў ім усё так безнадзейна, што яно «без перспектывы» і не адчувае сваіх надзённых задач. У дадзеным выпадку я ўпэўнены, што кнігі самога А. Лойкі пра Я. Купалу і Ф. Скарыну абяргаюць яго сцярджэнне. Акрамя таго, нельга не заўважыць, што ў артыкулах М. Тычыны, А. Сідарэвіча, С. Дубаўца, надрукаваных у апошнія гады, ёсць імкненне намацаць новыя метадалагічныя перспектывы ў развіцці ўсяго беларускага літаратуразнаўства. На мой погляд, паступова будуць ажрэлівацца і новыя зыходныя пазіцыі, хоць яны, безумоўна, яшчэ доўга будуць усталявацца ў спрэчках і дыскусіях.

Можна прыняць пафас сцярджэнняў, што сучаснае беларускае літаратуразнаўства адстае ад класічнага па ўзроўні таленавітасці і адважанасці. Але ж па тыпе даследчыцкага падыходу да мастацкай творчасці, па аналітычнай сістэме разгляду эстэтычнага зместу і сучаснае літаратуразнаўства наслідуе класічныя ўзоры і традыцыі. Гэта той тып даследавання, які быў у Я. Карскага, М. Багдановіча, М. Гарэцкага, А. Бабарэкі. І таму сцярджэнне, што «сённяшняе літаратуразнаўства (жудасна сказаць) не патрэбна», азначае (о, жудасна падумаць), што не патрэбны ўсе дасягненні нацыянальнага літаратуразнаўства, назапашаныя за дзесяцігоддзі, што яго традыцыі абсяцніліся і адмяняюцца. Калі сучаснае літаратуразнаўства не патрэбна, то ўнікае пытанне, адкуль возьмецца новая «Гісторыя беларускай літаратуры», неабходнасць у якой з'яўляецца сёння адным з самых інтэлектуальных надзённых у сферы нацыянальнай культуры, навукі і адукацыі? Дарэчы, Інстытут літаратуры імя Янкі Купалы прыступіў да стварэння новай «Гісторыі беларускай літаратуры». Пасля яе завяршэння безумоўна можна будзе з большай

падставой і шырэйшай аргументацыяй спрачацца пра творчыя магчымасці і далейшыя перспектывы сучаснага беларускага літаратуразнаўства.

Вядома ж, напісаць новую гісторыю нацыянальнай літаратуры нельга без адпаведнай сучаснаму стану навукі тэарэтычнай гатоўнасці. Таму мне надзвычай дарагі пачатак артыкула А. Лойкі, дзе ён піша, што нам патрэбна «чыстае» літаратуразнаўства, як паветра», што «праблемна-тэарэтычныя артыкулы, якія сталі ў нас рарытэтам, даўно пара ўжо адраджаць». Нельга не адобрыць і агульны пафас абодвух артыкулаў у закляк да вышэйшага прафесіяналізму і ўнутранага самаабнаўлення беларускіх літаратуразнаўцаў. Толькі, мабыць, не варта пры гэтым выяўляць залішняга нецярпення. Будзем памятаць, што пры хуткай яздзе вельмі небяспечныя крывыя павароты — часта заносіцца. І варта быць дастаткова пільнымі і абачлівымі, каб напрамак руху, які адкрыўся вачам на небяспечным віражы, не прыняць за адзіна патрэбны і галоўны. Інакш можна з'ехаць на абочыну або вярнуцца назад, што дужа непажадана.

Насталігія А. Лойкі па «чыстай» літаратуразнаўчай тэорыі супадае з думкай з таго ж артыкула М. Чудажоўскага, на мой погляд, справядліва лічыць, што сёння якраз тая пара, калі трэба «паплыбіцца ў сумленны акадэмізм» і «пісаць нарэшце перш за ўсё» гісторыю нацыянальнай літаратуры.

Гэта надзвычай цяжка. У Беларусі навуковых сіл асабліва мала, а аб'ём чакаемай працы непамерна вялікі і навяршаных задач дужа шмат. Таму, як мне здаецца, сёння не да раскошы эксперыментуаваць з еўрапейскімі навуковымі школамі, а проста ў першую чаргу неабходна пакуль што даць сумленны і аб'ектыўны аналіз гістарычнага літаратурнага працэсу, у ацэнцы якога так шмат вульгарных скажэнняў і кан'юктурных недамовак. І на здабытай навуковай аснове напісаць новыя падручнікі і дапаможнікі для школьнікаў і студэнтаў, патрэба ў якіх балюча неабходная. Нас чакае наперадзе чарнавая, стамляючая, пакутлівая, але высокародная і надзвычай карысная для нацыянальнага духоўнага Адраджэння праца.

Але праблема з праблем для сучаснага беларускага літаратуразнаўства, як яму наогул выжыць ва ўмовах рынковых адносін. Грамадскае запатрабаванне на добрыя літаратуразнаўчыя працы ёсць, аднак яно слаба рэалізуецца практычна, бракуе фінансавай падтрымкі, якая сёння можа ісці толькі па лініі дзяржаўных дэталей. Найважнейшыя клопаты літаратурнай навукі ў цяперашні момант, як і ўсёй культуры, на вялікі жаль, «чарнахлебныя»...

Віктар КАВАЛЕНКА.

дае ў гэтым сувевіці, звернутым да сусветнай супольнасці, і Міжнародная школа беларускай мовы, літаратуры і культуры (МШБ), адкрытая, згодна з дзяржаўнай праграмай беларусізацыі, пры Белдзяржуніверсітэце. Дзеля пэўнай працы якой паклаў нямагла намаганняў загадчык кафедры беларускай мовы і літаратуры універсітэта і дырэктар школы дацэнт У. Навумовіч. Ужо другі год збіраюцца пад яго дахам навукоўцы, выкладчыкі, студэнты з самых розных краін свету. Гэта выдатная магчымасць звярнуцца непасрэдна да еўрапейскага навуковага асяродка. Яна павінен выкарыстоўвацца намі як найпаўней, па магчымасці вырастаць да зацікаўленага дыялога. Наспеў час, і гэта вельмі слушна заўважыў А. Лойка, нашай крытыцы, нашаму літаратуразнаўству праісці той шлях, што аддзяляе нас ад набываючай свету. Не чакаць, калі далучаць,

а самім далучацца. Раўняючыся на вышынні, самім становіцца вышынні.

Сказанае набывае канкрэтны сэнс і практычную значнасць, зноў жа, калі ўлічыць, што сёння 110-я гадавіны з дня нараджэння Янкі Купалы і Якуба Коласа — самы час правесці навуковыя сімпозіумы і канферэнцыі. Абмен думкі заўсёды спрыяе інтэлектуальному росту, пашырае круггляд даследчыка. Тым больш карысны такі абмен на міжнародным узроўні, бо дазваляе зірнуць на сябе, на пльн сваёй працы з іншага боку, дае магчымасць пайней асэнсаваць моцныя і слабыя бакі нашай навукі, ацаніць вартасці духоўнай спадчыны з пазіцыі сусветнай культуры.

У такім святле рашэнне дырэктары МШБ арганізацыі і правесці міжнародны сімпозіум па творчасці Купалы і Коласа выглядае як нельга больш

дарэчы. Разглядаець «творчую спадчыну Я. Купалы і Я. Коласа ў кантэксце духоўнай культуры народаў свету» (а менавіта так вызначана тэма сімпозіуму) збіраюцца ў жніўні ў сценах школы вучоныя-славаісты Англіі, Аўстрыі, Злучаных Штатаў і іншых краін свету. Да ўдзелу ў сімпозіуме запрошаны таксама вядучыя спецыялісты рэспубліканскіх універсітэтаў і педінстытутаў, навуковыя супрацоўнікі музеяў Янкі Купалы і Якуба Коласа.

...Памятаець, як куранёўцы Мележа ладзілі грэблю — пракладалі свой шлях у вялікі свет? Самы час усім нам, беларусам, зразумець, адчуць перажыць важнасць асабістага ўкладу, непасрэднага ўдзелу ў будаўніцтве нават не грэблі — харошага гасцінца ў Еўропу.

Павел НАВОЙЧЫК.

Пойдзем У... лета!

Як мы мала ведаем пра людзей! Як прывыклі ўжо ў ацэнках таго ці іншага чалавеча нарыстаца нейкім «схемным», загада створаным уяўленнем! Тое ж тычыцца і творцаў. Прачытае крытыку адну, другую кнігу паэта альбо празаіка і лёгкія робіць далейшыя высновы менавіта адсюль, ад гэтага зыходнага пункту, не хочучы, не жадаючы ўсядоміць, што аўтар гэты, як асоба, індывідуальнасць, куды больш складаны, чым падаецца на першы погляд. А першапачатковы ацэнкі між тым замацоўваюцца, у выніку ў німогі скажэцца воблік творцы, хрэстаматыйнае меркаванне аб ім вельмі далёка ад сапраўднасці.

Думаў пра гэта, калі чытаў у «Полымі» раздзел «З літаратурнай спадчыны» К. Кірзенкі — вершы, пры жыцці аўтара неапублікаваныя. Пад імі няма дат, але па змесце твораў адразу адчуваеш, што яны пісаліся ў апошнія месяцы жыцця паэта. Як разнастайна расчыта ліона душа, наокалі ён даверліва-адкрыты і шчыры, як хочацца яму паразумення з людзьмі — далёкімі і блізкімі, з роднай зямлёй, са светам, як прагнуў ён набліжэння да першаасноў, вытокаў. Вершы сведчаць аб тым, што мы недастаткова ведалі пазіію К. Кірзенкі, аднабокова ставіліся да яе, вылучаючы на першы план толькі ярка акрэсленую публіцыстычнасць, выразную грамадзянскасць. І я, грэшным чынам, за іншымі ўслед паўтару, што ў творчасці паэта толькі недзе з шасцідзсятых гадоў пачалося свайго роду пацпленне, калі яна стала больш лірычнай.

А жыло ж у душы К. Кірзенкі ўсё гэтае даверліва-спявадальнае, і ў ранейшых вершах яно таксама адчуваецца. Толькі мы чамусьці не заўважалі, будуць у палоне той самай думкі пра публіцыстычнасць. Не заўважалі, а — ці лёгка пасля такой няўвагі, неразумна было пазіію? Наўрад ці хто гэта цяпер адкажа. Хіба што сам К. Кірзенка. Вось гэтым вершам, які хочацца прывесці цалкам:

Песняры, песняпеўцы,
паэты, гісторыкі
З кожным імем,
што ўсходзіла на небасхіл,
Захліпаліся ад
гучназвоннай рыторыі,
Не зважалі на стогны
шматлікіх магіл...

— Ну, а ты? — Хтось пытае,
— А ты ці ўбярэгся?
Ці ўтрымаўся між іх?..
— Я?.. Не, не!.. Я быў гэтак
жа ўпрогся...
Свай «ўра» сярэд іншых
гарланіў і я...

— Ну, а сёння?.. А сёння?..
Паўна стаў я мудрэй?..
Не падымешся зноў,
раздзіраючы рот?..
— Сёння?..
— Сёння...

Што тут скажаш? Хіба тое, што — а ў нашай так званай перабудовачнай пазііі, як і раней, шмат барабаннага грунана ў грудзі з адзіным жаданнем — засведчыць сваю сумленнасць. Тады — у адданасці партыі, цяпер — у прыхільнасці да дэмакратычных пераўтварэнняў. Грунаць, зраумела, можна. Калі грудзі моцныя...

Мы ўсе вырастаем з мінулага, становімся іншымі. З адной толькі розніцай. Тыя, хто заўсёды прывык трымацца на плаву, так хутка пачалі грэбці ў зваротны бок, што не заўважылі, як бурлівы хвалі часу ўжо сяго-таго выкінулі на бераг. Іншыя, хто ніколі не страчваў сумленнасці, робіць гэта абачліва, без ілюзіяў у ёй. Мне асабіста зраумелыя апошнія. Да іх належаў і К. Кірзенка. Чытайма ж яго споведзь, як чытайма і споведзь тых, хто ў застойныя гады быў з уладай, так сказаць, на нажах.

Маю на ўвазе аповесць А. Адамовіча «Венера, ці Як я быў прыгоннікам», пачатак якой змешчаны ў «Нёмане». Але, я не агарварыўся — гэта споведзь. У творы моцныя асабістыя моманты, найперш тое, што звязана з партызанствам аўтара ў час барацьбы з фашызмам; з мастацкай пильнай сусуднічае дакументаляна. Стаўленне А. Адамовіча да ваеннага мінулага, да бліжэйшага ад нас часу — выкрывальна-

знішчальнае. Аднак гэта не норпанне ва ўсім негатыўным, не жаданне знайсці як мага болей фактаў, якія б засведчылі: не так мы жылі, не па-людску. Пісьменнік піша жыццё, адно, што прыхарошвае яго. Ды і як гэтае жыццё можна падаць у лепшым выглядзе, калі зламаны, скалечаны лёс колішняй партызанкі Венеры Антонаўны Станкевіч, якую ўсе ў атрадзе звалі проста Венерай. Лёс гэты проста-такі прымушае не гаварыць, а крычаць: «Людцы ж, добрыя, што ж гэта на зямлі рабілася?» Рабілася? Рабіцца! І пра гэта — новая аповесць А. Адамовіча.

Вайна і ў апавяданнях У. Дамашэвіча «Прывязаны да дрэва» і «Наханне і шчасце» (часопіс «Полымя»). Зноў жа — зусім не тая, якую мы ведалі па падручніках і па выломах творах, у якіх гаварылася пра патрыятызм беларускага народа ў барацьбе з нямецка-фашысцкімі захопнікамі і не рабілася ніякой спробы, каб зразумець канкрэтнага чалавеча, адчуць яго боль, трывогу, няўпэўненасць у дні заўтрашніх. Блілі толькі партызаны, немцы і паліца, а ўсе астатнія нібыта знаходзіліся ў нейкай ізаліраванай прасторы як бы і не было іх наогул.

Парадаваў новымі творамі ў «Беларусі» Я. Скарыган. Дзядзюка Ян, як мы ведаем, не спішаецца напісанае выносіць на суд, ды і піша няшмат. Рупіцца, каб да чытача трапілі толькі мастацкія зрыткі, а мяжына застаўся ў пісьмовай шэфлядзе. На вошта крытыкам ды і чытачам «прасейваннем» займацца? Чарговыя эскізы, навалы Я. Скарыгана, як правіла, аўтабіяграфічныя. Пра перанітае ў гады сталінізму, пра ўласны лёс і лёс гэтых жа, як і сам, бедалагаў. А яшчэ... Ва ўсёй творчасці Я. Скарыгана прысутнічае то здаровы аптымізм, што дазваляе чалавечу перажыць любую навалу, нягледзячы ні на што выжыць, выстаць. Не-здарма ж навала «Блуканні» заканчваецца гэтак светла: «Божа, як нечакана тут жа я стаў чалавечым. І як гэта добра, што ў мяне ёсць што шчаслівае памятаць».

Празаічныя старонкі часопісаў — гэта і фантастычны раман В. Гігевіча «Кентаўры» ў «Маладосці» (гаворка пра яго вымагае дэталёвага разгляду). У той жа «Маладосці» з цікавымі апавяданнямі «Зямля» і «Гануля» выступіў І. Капыловіч. Напісаны яны ў рэчышчы прозы традыцыйнай, у якой, як вядома, моцныя элементы чалавечанааналізу. Дэбютавалі Л. Юрага і П. Качаткова. У «Полымі» — заканчанне рамана Т. Бондар «Ахвяры».

Шэраг матэрыялаў прысвечаны 110-годдзю з дня нараджэння Я. Купалы (асноўныя публікацыі, зраумела, будуць у ліпеньскіх нумарах). У «Маладосці» — урвуні з пазмы пра жыццё песняра Ю. Свіры, новае асэнсаванне В. Дзюнонсай нігі Я. Купалы «Шляхам жыцця», далучэнне да архіваў КДБ («Захоўваць вечно: справа ў 20951-С» У. Міхнюна), знаёмства з Купаліянай Я. Раманоўскага, успаміны эмігрантаў пра паэта, падрыхтаваныя да друку Б. Сачанкам. Сярод іх хацелася б вылучыць згадкі Ю. Віцбіча «Завулак імя Янкі Купалы», «Полымя» ж змясціла першы артыкул з цыкла В. Рагойшы «Бацька нацыі», у якім разглядаецца канцэпцыя дзяржаўнай незалежнасці Беларусі ў разуменні Я. Купалы.

Магчыма, я і прамінуў асобныя публікацыі, што, на думку іншых, пададуцца вартымі ўвагі. Што ж, усё ахапіць немагчыма. А лепей пойдзем у лета, у зялёнае лета, у ростані, у бары, як запрашае Паэт. Пойдзем, і возьмем з сабой той ці іншы часопіс. Гэтак жа добра ў час адпачынку пачытаць што-небудзь для душы.

А. АН-ЕВІЧ.

Са словам сваім ваякую...

Час

Не спі, душа.
А плоці дай спачыць...
Такая ноч!
Бы свечкі, тухнуць зоркі,
Што ў цемры гэтай небяспечна жыць...
І толькі дух з глыбінь яе высокіх,
Наўвідны і таемны, нібы гук,
Нутро мае зямное працінае,
І тчэ мой час, як павуту — павук,
І плоць маю на тлен перацірае...

Роднае слова

Якая ўсе-ткі незаздросная доля,
Качу і качу сваё роднае слова,
Выдыхнуўшы з гартані,
Смакуючы на языку,
Абмацаючы на моц зубамі, —
Усе варочаюцца назад.

Сам са сваім словам ваякую...
З ім самотны,
З ім, — і шчаслівы...
І толькі адно слова «ма-ма»
Даходзіць да адрасата,
Ды і на яго, як на крык немаўляці,
Хутка ўжо не будзе каму адгукнуцца.
Што ж, тады сам сябе буду клікаць,
Сам — адгукцаца.
Сам стану Словам,
Сам — сутнасцю і разуменнем Яго.

Каханне — гэта адзінота...
Начная келля... Згубны сон...
Самота музыкі, дзе нота
Адна гучыць не ва ўнісон...

Каханне — гэта выпадковасць
Быць не шчаслівым, а святым,
І на бажніцу ці падкову
Маліцца ў святы і ў пасты...

Каханне — вечная хімера,
Убачыць рукі з-пад манто...

Журба і заўтрашняя вера
Ва ўсе, што сёння быць магло.

...Як вецер форты прыхіляе,
Нібы пялёсткі кветак — ноч,
Так слова згубнае «КАХАЮ»
Хай стуліць венкі Ваших воч...

Душа і плоць

Зазірну ў душу, нібыта ў студню.
І ў халоднай гулкай глыбіні
Воблік свой убачу там паскудны,
Хоць хавай ты вочы ў далані...

О браткі, які я ўсе ж мізэрны.
А пыхлівы! Твар — адны рубцы...
Бы актор, што на пачатку сцэны...
Робіць жэст, што быў напрыканцы.

Даў-то Бог, душа яшчэ свіціцца —
Плоць люструе чыстай глыбіней...
І шкада, што ўжо ім не злучыцца,
Быццам небу з чорнаю зямлэй.

Згадкі ў дарозе

З прапановаю паехаць у Францыю, каб наладзіць сувязь паміж Беларускім камітэтам абароны міру і Камітэтам Руху за мір Ронскага дэпартаменту, да мяне звярнуліся яшчэ ў маі. Потым гэтая камандзіроўка ўсё адкладвалася і адкладвалася, і я падумаў ужо, што яна наогул не адбудзецца. Ды ў лістападзе кіраўніцтва асацыяцыі дружбы «Францыя — Беларусь» горада Ліёна, пабраціма Мінска, якая разам з Беларускім таварыствам дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі рыхтавала паездку, паведаміла, што ў іх усё гатова

ды падумаў, як нашу чалавечую долю можна лічыць гаротнай, калі яна дорыць такі цуд — дзяцей, калі ад няўлоўнага дотыку пяшчотных пасмачак, ад цяпла даверлівай і мілай шчаці раптам душа напаяецца дзіўнай музыкай і святлом? Гэтая сустрэча асвятляла ўсе мае тры ліёнскія дні.

Спадабаліся французам і беларускай музыка, песні, што гучалі ў выкананні вальна-інструментальнага ансамбля «Верасы», які выступаў яшчэ тым, даўнейшым сваім складам, маючы ў рэпертуары шмат нацыянальных твораў. У іншых павільёнах такіх канцэртаў не давалі. Здаецца, толькі бразільцы ці мексіканцы здагадаліся таксама такім чынам

ны чалавечы дабрабыт, высокі жыццёвы ўзровень народа, а прапагандысцкі эффект і, канешне ж, паказ сваёй ваеннай сілы.

У дачыненні да гэтых слоў прыпамінаю такі эпізод. Генеральны дырэктар кірмашу — буйны ліёнскі прадпрымальнік (на жаль, не магу ўспомніць яго імя і прозвішча), прапанаваў некай нам — прадстаўнікам Беларусі — разам з ім адпачыць. Ён закупіў на цэлы вечар невялікі, але шыкоўны загарадны рэстаран, запрасіў яшчэ трох сваіх блізкіх сяброў з жонкамі. «Вельмі хочацца бачыць на вачэрашніх вашых артыстаў, — запрасіў ён. — І нам будзе з імі весела, цікава, і яны, хоць крыху, адпачнуць».

лавека зарабіць болей. Але і мае назіранне выклікала здзіўленне:

— Наўжо вы і вашы сябры не паехалі на сваіх аўто толькі дзеля эканоміі бензіну? Улічваючы прыбыткі, якія вы маеце, гэта азначае, як у нас кажучы, — эканомію на запалках.

Генеральны дырэктар засмяяўся: — Слова справядлівыя, ды не зусім. Канешне ж, мы селі ў ваш аўтобус для таго, каб пабыць болей разам, бліжэй пазнаёміцца, пагаварыць. Але і эканомію не трэба забываць. Навошта ганяць туды-сюды машыны, калі ёсць аўтобус. Калісьці ў маладосці, я тады толькі пачынаў станавіцца на ногі, мой бацька — даволі вядомы ў горадзе адвакат — даў мне дзесяць тысяч долараў і сказаў: «Плыў далей!» Доўгі час даводзілася, як вы кажэце, эканоміць на запалках. Гэта засталося. Дарэчы, на Захадзе ўсе лічаць грошы, адным днём не жывуць. Так вядзецца спрадвеку.

У вас іншае жыццё. Вы спадзяецеся на дзяржаву, якая не надта высокая ацэньвае і аплачвае працу сваіх грамадзян, але не дазваляе ім паміраць галоднаю смерцю. Так, дзяржава ваша вялікая і багатая. Шкада толькі, што не чале яе не стаяць сапраўдныя гаспадары — разумныя, прадпрымальныя, ашчадныя людзі. Вельмі аслаблена пачуццё гаспадарлівасці і ў простых грамадзян. Усё наша, а гэта азначае — нічыё. Я быў у СССР, ведаю сітуацыю. Столькі рэсурсаў, людской працы марнуецца! Калі б увеся патэнцыял вашай дзяржавы працаваў не на ўзбраенне, а на карысць народа, вы жылі б значна лепей, чым французы. Паверце, гэта праўда. І я шчыра жадаю, каб так і сталася.

Вечар у «Каралеўскім рэстаране» быў выдатны. Ён помніцца не толькі ўтульнасцю і прыгажосцю залы і пачкавальні перад ёю, дзе стаялі сплеценыя з лавы крэслы, у якое садзеш — і цябе нібыта захінаюць крысом, сатканым з жывых кветак, бо і сапраўды з усіх бакоў яны наплываюць, хвалююць, дурманяць, таму што сціблыны, густа ўсеяныя імі, віюцца па баках, спінцы седала; не толькі незвычайна, неабмежаваным выбарам напіткаў: каньякі, гарэлка, віно, шампанскае самых розных і найлепшых гатункаў; не толькі экзатычнасцю страў, калі на стол падавалі, скажам, жабіныя кумпячкі, запечаныя ў спецыяльным соусе, з падліткаю, якая сваім колерам была надта падобная на зялёную раску сажалкі (суседка па століку сказала, што жабы ў жывым стане сёння раніцою дастаўлены самалётам з В'етнама, што адна порцыя каштуе столькі, як і модная жаночая сукенка); не толькі дэлікатнасцю і вышталонасцю абслугоўвання. Спадабалася сама атмасфера вечара — прыязная, свадэчная. Гаворка за столікам не пераважвала з простых чалавечых, блізкіх кожнаму тэм — сям'я, дзеці, любімыя музычныя і літаратурныя творы — на палітыку. Спявалі, танцавалі, веселіліся. Французы ўразлілі сваёю раскаванасцю, непасрэднасцю, а таксама шчырым жаданнем зрабіць усё, каб нам было і цікава, і прыемна.

У Ліён мы ад'язджалі на досвітку. Рыштунак артыстаў зноў пераносілі дружнаю грамадою. Так жа, усёй кампаніяй, дзякавалі гаспадару рэстарана і шэф-повару — рыжаму, агромністаму, усмешліваму немцу, які выйшлі нас праводзіць.

Калі французы перасаджваліся з аўтобуса ў свае лімузіны, генеральны дырэктар прамовіў: «Ну вось, выдатна адпачылі, а цяпер будзем працаваць. Дзякуем усім вам за такі цудоўны вечар!»

Я не сумняваюся ў шчырасці ягоных слоў, бо сапраўды настрой у французэў быў прыязны. Падумалася: як натуральна ў іх спалучаецца ашчаднасць з

Сяргей ЗАКОННИКАУ

ЛІЁНСКІ ТЫДЗЕНЬ

да прыёму гасцей. Усяго ў групе 29 чалавек — прадстаўнікі мінскага гарвыканкама, самых розных арганізацый, таварыстваў, устаноў, праслаўленай царквы, тэлебачання. У кожнай мінідэлегацыі, з якіх складаецца група, у Ліёне свае задачы, працаваць будзем аўтаномна.

І вось самалёт бярэ курс на Жэневу. Пасля васьмісоткіламетравага падарожжа аўтобусам да Масквы, надта тлумнай ночы, праведзенай у перапоўненым людзьмі і такім зараз абшарпаным Шарэльева-2, мае суседзі па крэслах знясілена драмлюць. А я гляджу ў ілюмінатар на сумётны белых аблячын, якія паўзуць пад крылом самалёта, і згадваю сваю першую паездку ў Францыю. Тады, у 1982 годзе, пасля вялікага перапынку, звязанага з пагаршэннем адносін паміж дзюма краінамі, Савецкі Саюз зноў адкрыў свой павільён на традыцыйным Ліёнскім міжнародным кірмашы. Звычайна, па даўняй звычцы, экспазіцыя павільёна прадстаўляла адну з пятнаццаці рэспублік. На гэты раз гаспадыняй была Беларусь. Жыхары і госці Ліёна, якія заходзілі ў павільён, са здзіўленнем і захапленнем адкрывалі для сябе неведомы народ — беларусы, розумам і працавітасцю рукамі які створаны грузавыя аўтамабілі, трактары, металарэзныя станкі, метатцыклы, веласіпеды, тэлевізары, магнітафоны, халадзільнікі, скураны абутак, адзенне. Французскія модніцы зацікаўлена прымяралі прыгожыя, выдатна шэрытыя лянныя блузкі, спаднічкі і сукенкі — вырабы Мінскага дома мадэляў. Памятаю, як доўга стаяла перад трыляжам і глядзелася ў люстэрка сімпатычная доктарка, а яе русыява дачушка-шчабятка ў гэты час гушчала вялікую ляльку, зноў жа зробленую з лянну. Як ні прасіла маладзіца прадаць ёй упадабаную блузку, ды не ўдалося. У нас тавару не было (як ва ўсіх удзельніках кірмашу), а меліся толькі экспанаты. Затое дачушка пайшла задаволеная, я ўгаварыў дырэктара павільёна падарыць малой ляльку, бо ў запасе іх было каля двух дзесяткаў. Мы пазнаёміліся, крыху пагаварылі, тады я і даведаўся, што мадам Лавэль працуе дзіцячым урачом. Пры развітанні ўзбуджаная Жанет (яшчэ б, атрымала такі падарунак!) абняла мяне за шыю белымі ручанятамі і пацалавала. І я та-

прывабляецца наведвальнікаў да сваёй экспазіцыі. А сапраўды, сам быў сведкам, некаторыя ліёнцы прыходзілі ў наш павільён толькі дзеля таго, каб паслухаць беларускіх артыстаў. Звычайна слухачы стаялі, бо нейкай спецыяльнай канцэртнай залы з крэсламі тут не было. Прыгадаю настаўніцу французскай мовы (пасля я пазнаёміўся з ёю і падоўгу гутарыў), якая знайшла выйсце. Першы раз яна і яе выхаванцы некалькі гадзін адстаялі на нагах і, канешне ж, стаміліся. На другі дзень вясёлая каманда з'явілася ў павільён з маленькімі складнымі крэсёлкамі, паставіла іх перад імправізаванай сцэнай і, утульна ўладкаваўшыся, слухала выступленні. Настаўніца, многія вучні і іншыя наведвальнікі запісалі музыку і песні на магнітафоны, бо пласцінак з запісам «дэрасоў» не было. А, на думку арганізатараў кірмашу, якія мелі нош на такіх рэчцы, за дзесяць тысяч расціхлася б больш за дзесяць тысяч плацінак. Вось табе і новая апаратура для ансамбля!

Дарэчы, французы здзіўляліся гэтай нашай непрактычнасцю. «Кірмаш наладжваецца, — гаварылі яны, — каб не толькі паказаць тавар, але і прадаць яго».

1500 фірмаў з усяго свету ўдзельнічалі ў кірмашы. Яны заключалі дамовы на пастаўку вялікіх партый тавараў, прадавалі паштучка тут жа ў сваіх павільёнах. Нарасхват ішлі японскія і амерыканскія аўтамабілі, аўдыа- і відэамагнітафоны, тэлевізары, музычныя інструменты, італьянскія пыласосы і г. д. Нават прадстаўнікі каралеўства Манака, якія прывезлі на кірмаш толькі перанасныя бачейны і туалеты для дачных участкаў, паспяхова рэалізавалі свой тавар.

І толькі наша някепская прадукцыя была выстаўлена ў адным экзemplары (праўда, для падстрахоўкі ў запасе меліся яшчэ два-тры аналагічныя ўзоры). Так, паказаць, што і мы не лыкам шытыя, нешта ўмеем рабіць, змаглі, а эканамічнага эфекту — аніякага. Ды што тут казаць, савецкую партыйна-дзяржаўную сістэму клапаціла заўсёды не рацыянальнае, эканомнае выкарыстанне прыродных рэсурсаў прамысловасцю і сельскай гаспадаркаю, не стварэнне канкурэнтаздольнай прадукцыі, не выгадны гандаль з іншымі краінамі, не нармаль-

І вось у суботу адвечоркам да нашага павільёна падкацілі чатыры раскошныя лімузіны. Мы ў гэты час грузілі ўжо ў аўтобус рыштунак «Верасоў»: скрыні з інструментамі, стойкамі. Я здзіўляўся, калі генеральны дырэктар правёў апрапанутых у вачэрнія туалеты дам у салон нашага аўтобуса і рассадзіў па крэслах. Бясспрэчна, і «Мерседэс», што абслугоўваў нас, на якім звычайна вазілі савецкіх маракоў з Гаагі ў Маскву і назад — змянялі экіпажы суднаў далёкага плавання, вызначаўся павышанай камфортабельнасцю. Але ж у праходзе стаяць скрыні, над крэсламі вісяць касцюмы артыстаў — цеснавата. Ці не лепш было б ехаць да месца на сваіх аўто?

Прыемна ўразіла і тое, што генеральны дырэктар скінуў піюжак, закатаў рукавы сарочкі і пачаў разам з намі цягаць артыстычны рыштунак. Ягонны сябры, а гэта былі немаладыя людзі, таксама, як маглі, дапамагалі. Паднімаючы разам са мною чарговую скрыню, генеральны дырэктар не заўважыў цяжкі, які вылез з дошкі (наша, родненая тара!), і добра-такі распалася сарочка. «Ну вось, і на табе, — пашкадаваў я. — Лепш бы вы не чапалі гэтыя скрыні. Мы б і самі пагрузілі». Ён усміхнуўся і махнуў рукою: «Такой бяды. Усё нармальна. Адпачываць, слухаць музыку будзем разам, то трэба сумесна і працаваць. Без гэтага не будзе асалоды ад нашага адпачывання».

Разгарачаны працаю, выціраючы насоўкай узмакрэлы лоб, ён зайшоў у аўтобус самы апошні. Сеў побач на крэсла і прадоўжыў гаворку з хітрынкаю ў вачах:

— Мне расказвалі, што ў вас на рабоце звычайна гавораць пра адпачыванне, а ў час адпачывання — пра работу. Мы ж — французы — любім так: калі працаваць, то з вялікаю аддачай, калі адпачываць, то — поўнае расслабленне.

Я спакойна зрагаваў на гэтыя словы, не пакрыўдзіўся, бо ведаў, што мой суразмоўнік мае рацыю. Сотні тысяч людзей у розных нашых установах, НДІ, якіх развяслося столькі, што не злічыць, сапраўды часта не ведаюць, чым заняцца проста праціраюць штаны. Ды і не рабочыя не надта шчыруюць, бо ўраўнілаўка душыць жаданне працавітага ча-

Балада пра царкву

На могілках вясковых і высокіх
Драўляная царква стаіць спрадвеку
Струхлелая гнілая без крыжа
Вяскоўцы ўсе чакаюць
Што вось-вось
Абваліцца сама званіца долу
Пра іх бязбожнасць абвясціўшы свету
І вынесуць суровыя вымовы
Старшыням сельсавета і калгаса
А поп з райцэнтра будзе задаволены
І пабудуюць новую царкву
Такую новую
Хоць ты для адкрыцця
Замой па конкурсе разумнікам тутэйшым
Стварыць які Найноўшы Запавет
Але насуперак жаданням тых вяскоўцаў
Стаіць царква на могілках высокіх
Трымае неба боскае званіцу
Старшыні жываюць дзяржаказам

Поп малады балдзе ад Мадонны
Ржавеюць малаткі сякеры пілкі
Пацудзі словы думкі і кроў.

Я жыву ля могілак. Мне—блізка...
Падыду зрэздз часу панаўчаць
Калы бюстаў, плітаў, абеліскаў...
Мёртвых трэба роўна прывячаць.

Ля пампезных помнікаў, там — кветкі.
Ля другіх — сухое кветак тло...
Пастаю разгублена ля Глебкі,
Прад Янішчыц пахіло чало...

Караткевічаў вёлун паганскі
Крыў цяжкіх не можа развінуць,
Вокал Сербантовіча паганкі,
Ланцугамі сцятыя, растуць...

Еўдакія цягнецца да неба,
Мележ прыпадае да зямлі,
І для Палтаран цвілушку хлеба
Птушка літасціва збераглі...

Велічы, Краўцовы, Гершанзоны —
Галава да ног — адзін фасон...

Дома ўсе. Адны для ўсіх законы.
Брацтва. Роўнасць. Мір. Свабода.
Сон...

Цяжка тут, між дрэў, травы і кветак,
Разважаць пра наш гаротны лёс...
Я стаю ў палоне Вашых клетак
З поўнымі вачамі Нашых слёз...

Палявыя кветкі

На вакне завяў букет
Палявых рамонкаў...
За вакном — вірлівы свет
Мілых пустадомкаў.

Ну, якраз такіх, як я,
Добрых чалавекаў...
І трымае нас зямля,
Як Алах — узбекаў,

У пакоры і бажбе
Зімы ўсе і леты,
Каб змагліся ў барацьбе,
Не спазнаўшы мэты...

Б'юць па левай — падстаўляй,
Колькі ёсць іх, шчокі...
Хочаш — прауду праслаўляй.
Хочаш — двор высокі...

Што ні жні, ні сей з рукі,
А зямля нас прыме...
І ў чатыры ўсе цвікі
Далакоп твой гримне...

І патухне белы свет
Сонечнаю гронкай,
Як засохлы той букет
Палявых рамонкаў...

Нашы тут, напэўна, зноў
Акрываюць дзеткі,
Кветкі выб'юцца вясной
Абжываць палеткі...

І падобны на мяне
Мілы пустадомак
Зноў засухне на вакне
Палявы рамонак...

такім шырокім, абсалютна славянскім, жэстам. Канешне, багатыя людзі могуць дазволіць сабе многае. Але не ўсё ў нашым жыцці пераводзіцца на грошы. Ёсць яшчэ і нешта такое, што за іх не купіш. Добра, калі чалавек адчувае гэта, і ў сваіх паводзінах, учынках трымаецца меры, каб не стаць заложнікам грошай, рабом свайго багацця...

Цяпер, седзячы ў самалёце, які набліжаўся да Жэневы, я не мог не думаць і пра сённяшні дзень, калі мы — беларусы — у аб'яўленай незалежнасці, свабоды, нарэшце, дзяржаве цяжка і марудліва пачынаем вяртацца да нармальнага чалавечага жыцця. У нас, на Віцебшчыне, кажуць: «Ёш, хоць расперажыся, але і працаваць не ляніся». Гэтую спаконвечную народную мудрасць столькі гадоў разбураў «прымусоўка», праца за «палачку». Савецкая сістэма знішчала творчы дух, волю і энергію народа, ператварала людзей у маўклівых, абывацкіх да ўсяго рабаву, насаджала спахываючы мараль. Наяўна зараз выпрастаць сагнутыя спіны, паверыць у свае сілы, зразумець, што не такія мы нягелія, бедныя і няшчасныя, як нам здаецца. Але зрабіць гэта трэба, бо ў новых умовах такія нашы рысы, як рахманнасць, пакорлівасць, памяркоўнасць не дапамогуць пабудаваць цывілізаванае грамадства.

Перашкодаю на шляху будаўніцтва такога грамадства, якую нялёгка адолець, стала страта беларускага пад дыктатам татальнай камуністычнай інтэрнацыяналізацыі пачуцця нацыянальнай свядомасці, самапавагі. Штодзённае прыніжэнне, знявага свайго, роднага — мовы, культуры, традыцый — многія лічаць ужо нармальнаю з'яваю, нават не заўважаюць.

На ідэю сапраўднай беларускай дзяржавы, якая патрабуе новага, разумнага, самастойнага падыходу да развіцця эканомікі, навукі, адукцыі, культуры, знешніх сувязяў, пакуль што працуюць толькі нацыянальна свядомыя інтэлігенцыя, невялікая частка парламента, асобныя, нештатлікія прадстаўнікі дзяржаўных органаў. А ўсё грамадства ніяк не можа выйсці з летаргічнага сну. А таму Беларусь, дэнацыяналізаваная, вянмелая і аглухлая, ачмураная артадаксальнаю камуністычнаю прапагандаю, нашіптаная больш, чым любая іншая краіна свету, ядзернаю зброяю, перанаселенаю арміяй былога СССР (на 43 цывільныя жыхары — 1 вайсковец), адстаўнікамі, якія заўсёды выбіралі месцам пастаяннага жыхарства «бульбяную і каўбасную зямлю», уцякаючы з галоднай Расіі, розным зваджаным людям, што імкнуліся сюды «на доўлае шчасце і чынов», узяла сабою ідэальную пляцоўку для новых эксперыментаў, пучкаў і пераваротаў. Сённяшняя актыўная дзейнасць на яе тэрыторыі шавіністычна настроеных эмісараў з Расіі (Гомельская, Віцебская, Магілёўская вобласці), каталіцкіх мсіянераў з Польшчы (Гродзенская, Брэсцкая, Віцебская вобласці), якія паспяхова вядуць анты-беларускую прапаганда, паказвае, што нацыянальны суверэнітэт рэспублікі існуе толькі на паперы...

У дачыненні да гэтай праблемы хачу прывесці словы з артыкула «Наш доўг», які быў надрукаваны ў «Беларускім Гаспадарскім Календары на 1926 год» пад псеўданімам «Г. Б.» Хай выбачае чытач за доўгую цытату, але яна надзвычай яркая і дакладна перадае нашу даўнюю сітуацыю, што зноў абвастраецца, і ставіць мэту, якой мы — беларусы — павінны абавязкова дамагчыся, каб не згніць у гэтым свеце: «Работы ёсць больш, чым здаецца, і то работы дужа важнай: мы кажам аб тым пракляці, которае ляжыць на нашым народзе, раздзяляючы яго на дзве часці, што глядзяць адна на адну, як на чужога, як на ворага.

Мы ўжо багата пісалі аб тым, што праваслаўную веру беларус лічыць верай расейскай, каталіцтва — польскай. Поруч з гэтым у каталікоў родзіцца прыхільнасць да ўсяго польскага; праваслаўныя лічаць больш блізім усё расейскае. А ведама, што ў нашай старонцы ад якаў ішло і ідзе змаганне за ўласць, за культурнае панаванне над намі, між расейцамі і палякамі. І вось, праз той раздзел беларусаў на дзве часці, тая сварка, тая нянавісць, якая ёсць між расейцамі і палякамі, пераносіцца ў беларускую вёску, падымае ў ёй брата проці брата, беларуса-каталіка проці беларуса-праваслаўнага...

Праці такога ўсенароднага няшчасця мы павінны пакараваць усе нашы сілы. Таго, што піша адзіна беларуская газета, мала: патрэбна жывое слова, патрэбны жывы прыклад еднасці і згоды між сынамі адной Маткі-Беларусі. Вось, усе свядомыя беларусы павінны ўзяцца за такую работу, толькі ў еднасці — сіла, і гэтую сілу прыдбаць можам мы самі.

Гэта і ёсць наш доўг: трэба не толькі гаварыць аб еднасці ўсіх беларусаў, але жыццём сваім шырць згоды і братнюю любоў у народзе. Каб жа знішчыць раздзел, які робіцца між намі, да звання, трэба звесці самую прычыну раздзелу: трэба дайсці таго, каб наша мова здабыла сабе належныя правы ў грамадскім жыцці, значыць, і ў царкве, і ў касцёле, каб праваслаўе і каталіцтва на Беларускай зямлі перастала быць расейскай і польскай, а было беларускім. Толькі тады гэтыя дзве рэлігіі не будуць дзяліць суцэльнага народу...

Няўжо і цяпер, на краі духоўнай і фізічнай згубы, калі гісторыя, нарэшце, дала беларусам шанец, і, як відаць, апошні, каб адрадыцца, стаць сапраўдным народам, мы бяздарна праснім, не выкарыстаем яго?

Балюча і горка думаць пра гэта, але, на вялікі жаль, такая наша рэальнасць, бо многія насельніцтва нацыянальныя праблемы, як і раней, не заўважаюцца альбо рашаюцца легкадумна і павярхоўна. А таму не пашкодзіла б кіраўнікам рэспублікі, ды і ўсім беларусам, павучыцца ў іншых народаў, скажам, у тых жа французаву, не толькі прадпрыемальнасці, гаспадарлівасці, ашчаднасці, але і павазе, любові да роднае мовы, культуры, умению цвёрда адстойваць нацыянальныя інтарэсы...

Над Жэневай вісяць нізкія цяжкія, набрынялыя вільгаццю хмары. Самалёт шукае прагал між імі, нарэшце прарваўся і пайшоў на пасадку. У аэрапорце нас чакаюць актыўныя асацыяцыйныя дружбы «Францыя — Беларусь». Хутка праходзім мыныя кантроль і вось перастаем мяжу паміж Швейцарыяй і Францыяй, якая праходзіць тут — у будынку аэрапорта, пра што сведчаць чырвоная і сіняя палосы на падлозе. Частку аэрапорта і дарогу ад яго да свайго дзяржаўнае мяжы арандуе Францыя. Бетонка абнесена дротам, яе не крыжыць ніякі іншы шлях, а таму аўтобус імчыць на максімальнай хуткасці. Гаспадары паказваюць «Цэрн» — буйны міжнародны цэнтр ядзерных даследаванняў у Швейцарыі, дзе маецца магутнейшы паскаральнік на 30 кіламетраў, розныя цікавыя мясціны, якія трапляюцца па дарозе.

У Ліёне ў памяшканні асацыяцыйны нас сустракае шмат людзей. Сярод іх заўважаю звабанага па першай паездцы Андрэя Васкерыяна — музыканта-піяніста, актыўнага члена асацыяцыі. Яго бацька родам з Расіі, удзельнічаў у рэвалюцыі 1905 года, даўся ў эміграцыю. А да гэтага быў праваслаўным святаром у Нахічавані. Там нарадзіўся Андрэй, якому зараз ужо 92 гады. Але энергіі, жыццядлюбоўства гэтага чалавека можа па-зайздросціць і малады. Ён успамінае

тую нашу сустрэчу, жартуе, што я спсеў яго зноў у росквіце сілаў. А потым па-змоўніцку падміргнуў і кажа: «Пайшлі са мною, пакажу нешта цікавае табе». І сапраўды, радасная неспадзяванка. Андрэй Васкерыян завёў мяне ў пакой, пры ўваходзе ў які напісана: «Галерэя Івана Мележа». Прыемна было ўбачыць тут вялікі фотаздымак нашага выдатнага пісьменніка, з якога мудры, шчодры душою Іван Паўлавіч са сваёю сціпласцю, ледзь прыкметна ўсмешкаю на твары ўважліва ўглядаецца ў гэты свет. На паліцах шафаў стаяць беларускія кнігі, на сценах — рэпрадукцыі карцін, вышыванкі, лянныя ручнікі...

Дарэчы, забягаючы наперад, скажу, што ў горадзе Венісье мөөца галерэя Якуба Коласа. Мы пабылі і там. Дырэктар Літаратурнага музея Якуба Коласа Камароўская Зінаіда Мікалаеўна, якая так чыкала гэтай сустрэчы, перадала старшыні гарадской асацыяцыі дружбы «Францыя—Беларусь», дырэктару школы Моніцы Перын новай кнігі народнага паэта, сувеніры. А мы з Пятром Андрэевічам Валковічам — супрацоўнікам Беларускага камітэта абароны міру — падаарылі выставу малюнкаў беларускіх дзяцей. Асаблівае захапленне выклікаў прыгожы французскі певень у ботах — твор нашай маленькай мастацкі...

І вось усіх клічуць у вялікую залу. Прывітальныя прамовы, знаёмства. Гаспадары запрашаюць выпіць з дарогі віна, крыху перакусіць. А затым пайшла гаворка пра ўладкаванне. Большая частка нашай групы будзе жыць у атэлі, астатнія — у сем'ях. Пятра Андрэевіча Валковіча запрашаюць да сябе Тэрэза і Эдуард Хаонд, мяне — Арлет Кавіён (па-французску напісанне — Кавілон). Яны — кіраўнікі Руху за мір у ліёнскім рэгіёне.

Арлет жыве ў рабочым горадзе Венісье — спадарожніку Ліёна, працуе дырэктарам Цэнтра сацыяльнай дапамогі. Праз паўгадзіны мы ўжо былі на месцы. Кватэра метражом не надта вялікая, але ўтульная: тры пакойчыкі, зала, хол, кухня, ванная. Арлет і яе малодшай дачцэ Марыэль, якая працуе на фабрыцы, месца хапае. Ёсць і шчыра жыхары — два вялізныя прыгожыя кеты: чорны і белы, якія радасна сустракалі гаспадыню.

Зала ў кватэры нагадвае музей. Арлет любіць, як і многія жыхары заходніх краін, падарожнічаць. Збірае за год грошы, а ў час адпачынку — у шлях. Яна была ў многіх краінах не толькі Еўропы, але і Азіі, Афрыкі, Лацінскай Амерыкі. Адночы ўдзельнічала ў кангрэсе прыхільнікаў міру ў Маскве. І адусюль яна прывозіць кнігі, альбомы, пласцінкі з запісамі музыкі, песень, самыя розныя сувеніры.

Мне гаспадыня адаяла пакойчык побач з холам. Пасля вачэры паглядзелі некалькі тэлеперадач, але стома брала сваб, і я, сказаўшы: «Дабраначце», пакіраваў у свой пакойчык. Пасля тлумнай начы, праведзенай на нагах, і пералёту сон да мяне прыйшоў вельмі хутка.

А парыжане любяць «Божае»

Звычайна, калі распачынаецца гаворка пра гэтую краіну, то жанчыны, канешне ж, згадваюць слаўтыя французскія духі, іншую парфуму, моднае адзенне, а мужчыны — выдатнае віно, каньякі. Сапраўды, ва ўсім свеце ведаюць і высокая цэньня прадукцыю, якая вырабляецца тут з налітых сонцам вінаградных гронак. Каля шасцідзясці працэнтаў плошчы Францыі — гэта зямля, якая знаходзіцца ў сельскагаспадарчым ужытку. А вінаграднікі займаюць больш чым адзін мільён гектараў.

У сярэднім штогод у краіне вырабляецца 60 мільёнаў гекталітраў (па 100 літраў на кожнага жыхара) высакаякасных напіткаў. Чацвёртая частка іх экспартуецца ў Германію, Швейцарыю, Англію, ЗША, Японію і іншыя краіны, а астатняе спажываюць самі французы.

Віно — гэта не проста напітак, без якога нельга ўявіць быць, жыццё любой французскай сям'і. Яно — сапраўды вагома частка шматвяковай культуры Францыі. Вырошчваюць вінаград і вырабляюць віно тут не толькі буйныя кааператывы, але і тысячы дробных гаспадарак. Часта гэта сямейная вытворчасць: усё ляжыць на плячах мужа, жонкі і дзяцей.

Менавіта з такой гаспадаркай, якую вядуць Ніколь і Клод Жамбон, і паабяцалі нас пазнаёміць.

І вось, у нядзелю пасля абеда, наладжана вылазка ў невялікі пасёлак Вілье-Маргон, да якога ад Ліёна кіламетраў восемдзесят. Наша група на мікрааўтобусе і некалькіх легкавушках выехала раней, а майму апекуну (на паўдня) Артуру Амадэю трэба было яшчэ нешта высветліць, узгадніць, зрабіць тэрміновыя распараджэнні на заўтра, і таму нам давалася падарожнічаць самастойна.

Машына не так хутка, але ўсё ж вырвалася з шумнага горада. Праз хвілін дваццаць яна завярнула з шырокай, імклівай, перагружанай транспартам магістралі Ліён—Марсель і пачала адольваць або абганяць пагорак за пагоркам. Па абадзё бачкі дарогі на плэўных схілах паўсюль — апусцелыя базілістыя вінаграднікі. Пад стомленымі вачыма вясковым святлом заходзячага сонца іхнія абшары набываюць пшчотны бэзава-карычневый колер, а затым патанюць у паўзміроку.

Дагэтуль Артур вёў машыну ўпэўнена, ды вось, праезджаючы чарговы пасёлак, засумняваўся: а ці так відзец? Спыніліся і пачкалі пажылых людзей, відаць, мужа і жонку, якія няшпешна крочылі па тратуары насустрэч. «Вам трэба браць правае?», — у адзін голас парэлі яны. Праз паўкіламетра з праага боку паказалася ярка святленая карчма. «Магчыма, гэта тут?», — прамовіў Артур. Але вясцелья, святлоча апрачутае кампанія жанчын і мужчын, якая ўжо заходзіла ў двор карчмы, не пацвердзіла яго меркаванне і падрабязна растлумачыла куды ехаць. «Прашу прабачыць, — усміхаюцца адзіцель. — Мы прасочылі патрэбнае месца. Я ў гэтых краях быў даўнавата. Ды нічога, цяпер знойдзем».

І сапраўды, праз колькі звільін мы ўжо былі ў пасёлку. Артур завярнуў з цэнтральнай вуліцы і спыніў машыну ў ціхім завулку каля старога каменнага дома. Невялікая брамка ў вялізных арачных драўляных вяротах, у якіх мы пастукаліся, адчынілася. Трапілі ў агромністы склеп. Тут холадна, нашы крокі па бетоннай падлозе гулка аддаюцца пад высокай столлю. У глыбіні памяшкання каля вялізных паліц з бочкамі ідзе ўжо зацікаўленая гамонка. Гасці абступілі гаспадары — каржакаватага, з абветраным тварам, упэўненага, годнага ў рухах чалавека. Падыходзім і, пасля знаёмства, услухоўваемся ў ягоныя словы. Перакладчык Ігар Раваню стараяцца дакладна перадаць не толькі змест, але і эмацыянальны адценні гаворкі Клода Жамбон:

— Наша гаспадарка невялікая—шэсць гектараў. Чатыры з іх — спадчына ад бацькоў, а яшчэ два ўзялі ў аранду. Але клопатаў дава. Вінаградная лаза — далікатнае божае стварэнне. За ёю, як за дзецьмі, трэба ўвесь час наглядаць.

(Працяг на стар. 10—11).

СКАЖУ Я ВАМ, не так ужо гэта і смешна, калі цыркавая сітуацыя ўзнікае ў самім цырку. Памятаеце, што здарылася пасля колішняй публікацыі «Ключы ад цырка Беларусі»? Мы рэпліку давалі — «Цыркавы трук з міліцыяй» («ЛіМ» за 27.03.92 г.). Дык жана натхніла адміністрацыю дзяржцырка на новы фокус: начальнік варты... знікі! Як тут і не было. (Ну, звольнілі чалавека. І ўсё фокус. І зусім не смешна).

На самім манежы куды веселей, чым за яго кулісамі. Герой нашых публікацый, яны ж і пацярпелыя, запрасілі паглядзець, што робіцца на арэне летняга цырка. Пра яго іс-

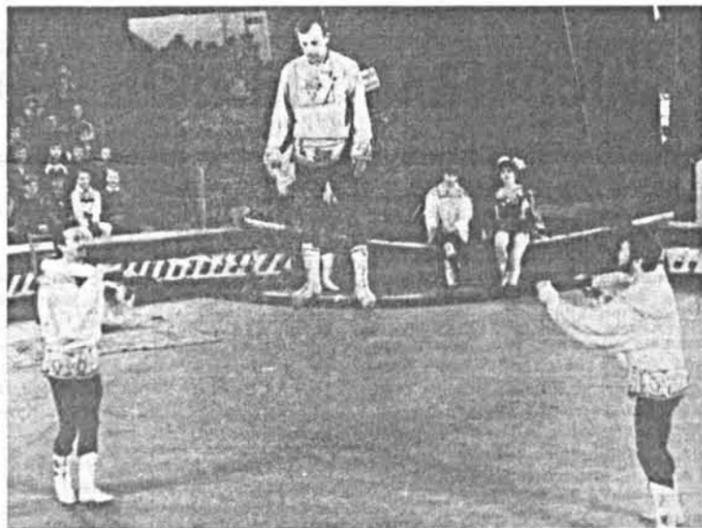
каў нашых землякоў на чале з рэжысёрам-пастаноўчыкам Валерыем Маторыным. Ён, дарэчы, сам працуе ў манежы, з адметным артыстызмам дэманструючы разнапланаванае мастацтва клоуна. То ён элегантны (у цыліндры й фрак!) казачнік з мяккімі добрымі манерамі. То ён зламаны з «чужым» нізім голасам ды грацэсна-хуліганскай знешнасцю. Гэты грабежнік разам са сваім кампаньёнам наважваецца скраціць чарадзейны званочак вяселюна Карлсана, які ўспрасіў на дах, каб паказаць розныя дзівосы...

Дык што дзівосы? Былі! Гімнасты, акрабаты, эквілібрысты, фокуснікі, жанглеры... І дрэсі-

ларусі, пра што распавядалася ў сёлетняй лімаўскай публікацыі (гл. нумар за 6.03.92 г.).

Дзякуй міністэрству на добрым слове... Але што ёсць слова на фоне ўчынкаў тых, каму ідэі ды дзеянні заснавальнікаў альтэрнатыўнага цырка не даспадобы? Гаспадары памяшкання не даюць беларускім артыстам рэцэпіраваць на манежы, пакуль кожны з іх не заплаціць за арэнду 2,5 тыс. рублёў (!!). Без аніякае платы дазваляюць займацца ў сваіх залах спартыўныя арганізацыі, кіраўнікі заводскіх палацаў культуры, а тут...

Узадаваць артыстаў для нацыянальнага цырка Беларусі — хіба гэта не дзяржаўны кло-

На здымках — фрагменты праграмы.

Фота У. ПІАНАДЫ.

А пакуль паклонімся Карлсану, або Цыркавая сітуацыя

наванне ў горадзе ведаюць далёка не ўсе, і дарога да шапіто на вуліцы Арлоўскай пакуль не асвоена мінчанамі. Відаць, рэклама чэрвеньскіх вечаровых прадстаўленняў не на ўзроўні аказалася. Так што амаль пуставаў на пачатку лета цырк у двухмільённым (ды з тысячамі прыезджых) горадзе.

Вось тады нашы знаёмцы В. Маторын, В. Кашуба ды В. Крамянецкі, энтузіясты стварэння цырка Беларусі, так і не атрымаўшы магчымасці рэцэпіраваць у стацыянарных умовах першую задуманую імі нацыянальную праграму, ухваліліся за ўжо гатовую, зборную, што «гарэла» пад купалам шапіто. Прыдумалі новую сцэнарную канву, звярнуўшыся па дапамогу да папулярнага ва ўсім свеце Карлсана, які жыве на даху, дадалі ўжо гатовыя нумары беларускіх цыркавых артыстаў, заняліся рэкламай, — і прывабная для дзяцей цыркавая казка пачала збіраць поўную залу глядачоў. Маленькіх у суправаджэнні старэйшых.

Мова цыркавага мастацтва, як і «лексіка» спорту, інтэрнацыянальная. І на пару фанарам рускіх народных песень, адпаведныя касцюмы ды «матрэшечныя» рэквізіт — усяго толькі «абгортку» асобных нумароў, — можна не зважаць: праграму ж даваўся «кройце» з прапановай Расійскай цыркавой кампаніі. Тым больш, усё астатняе — плён фантазіі ды арганізатарска-творчых высіл-

раваных жывёліны на прыёме ў доктара Айбаліта ды на пажары ў кашэчным доме. Беларускія артысты добра паказаліся: гула пад кіраўніцтвам Леаніда Парнюшкі, Алеся Гулевіч, Сяргея Дудар...

Гэтыя б дзівосы ды ва ўмовы цырка стацыянарнага, належным чынам аснашчанага абсталяванага. Ды каб на арэну выйшаў калі-небудзь (следам за ўлюбённым усёй дзяцвы Карлсанам) і герой беларускіх казак — Пакацігарошак, напрыклад, з прыгодамі якога таксама можна было б звязаць цыркавыя нумары і зладзіць займальную фэбулу...

Мары, мары... Калі тое будзе! Дзякуй хоць Карлсан — дапамог энтузіястам утрымацца на мяккіх роспачы, не апусціць рукі. Спектакль, зроблены імі, вымагае няшмат атрыбутыкі, прасты для пастаноўкі ў вандруных умовах, мабільны — нездарма яго купляюць для пракату польскія калегі. А яшчэ прапанавалі В. Маторын, В. Кашуба ды В. Крамянецкі змяніць маскоўскіх артыстаў беларускімі, пакінуўшы толькі нумары дрэсіроўшчыка А. Папова (аналагічнага ў сябе няма), і паказаць праграму, пакуль тыя халады, у летнім цырку: пры добрай рэкламе глядачы знойдуцца, шапіто ў прастой не будзе, прынясе прыбытак. Між іншым, і Міністэрства культуры гэты намер ухваляе-падтрымлівае, як і саму ідэю стварэння нацыянальнага цырка Бе-

пат? Чаму ж тады дырэкцыя дзяржцырка займае такую недарэчную і недалянабачную пазіцыю ў стасунках са сваімі, здавалася б, роднымі дзецімі: хочаш увайсці ў дом — плаці!

Сумна ўсміхаюцца ветэраны цырка: «Гэта ж амаль тое самае, што, сустрэўшы ў роднай хаце сына, які вярнуўся з далёкіх краёў, бацькі прад'являюць яму рахунак «за пастой». Гаспадар «хаты», дырэктар Мінскага дзяржцырка І. Пашкевіч ніякіх нашых довадаў не прымае. Пад гэтым дахам квітнее прымітыўны, але, відаць, вялікі гандаль: нават афішы на праспекце заклікаюць наведаць гандлёвы цэнтр у цырку! У Міністэрстве культуры нам параілі пашукаць з І. Пашкевічам агульную мову. А яшчэ лепей — пацярпець два гады: роўна столькі засталася дырэктару да пенсіі. Маўляў, вы ва ўсім маеце рацыю, але трэба ж чалавека пашкадаваць, даць яму дабыць да пенсіі на пасадзе, не выкідаць жа ў белы свет...»

Цярпець-то можна, ды толькі два гады ў творчым працесе — вельмі многа! Можна і пацярпець, але на каго потым наракаць, калі разбягуцца хто куды, адчуўшы сябе ашуканымі, маладымі артыстамі, калі страцяць спартыўную форму надзеі нашай цыркавой акрабатыкі, калі... Цікава, што дырэктар Гомельскага цырка Я. Лабовіч гатовы хоць сёння, і бясплатна, прадаставіць памя-

шканне для рэжысёрскага удзельнікам першай беларускай праграмы. Ну, а ў Мінску...

«А ў Мінску, — працягваюць В. Маторын, В. Кашуба ды В. Крамянецкі, — Пашкевіч стварае сваю «беларускую» праграму пад назваю «Заўсёды святы». Схваціўшыся за беларускія апрананні, у якія прыбярэцца запрошаныя для ўдзелу ў прадстаўленні расійскія артысты, ён адрапартаваў пра ўклад у нацыянальнае цыркавое мастацтва. Адыграўшы прэм'еру належны тэрмін, гастролёры з'едуць, а беларускія артысты (для іх гэта «Заўсёды святы» будзе чорным днём) так і застануцца за парогам свайго цыркавага дома, які зрабіўся чужым...»

Дык, можа, добры Карлсан з

дапамогай свайго чарадзейнага званочка спыніць, нарэшце, відавочную несправядлівасць ды бязладдзе? Але ж ёсць у нас адказнае і за цыркавую сітуацыю ў рэспубліцы Міністэрства культуры! Ёсць, урэшце, і генеральны дырэктар Рэспубліканскага цэнтра эстрады і цырка А. Літвіновіч. Будзем спадзявацца, што чалавек ён невыпадковы на сваёй пасадзе і як сьведомы кіраўнік паспрыяе, каб дырэктар дзяржцырка І. Пашкевіч і дырэктар летняга цырка Ю. Навумовіч не цкавалі сваіх «родных дзяцей» з парога, не абдзіралі як ліпку, а стварылі спрыяльныя ўмовы для ўзгадвання будучых беларускіх «зорак» манежа.

С. БЕРАСЦЕНЬ.

Калі гаспадар падышоў да мяне, каб яшчэ раз наліць віна, я спытаў: «Скажыце, Клод, вы задаволены сваім лёсам? Даводзіцца ж працаваць па дванаццаць гадзін, планаванне, лічыць, іншыя клопаты. Пытаю, таму што ў нас цяпер пачынаюць узнікаць фермерскія гаспадаркі. Але гэты працэс стрымліваюць камандзіры калгасна-саўгаснай вытворчасці, ды і самі людзі яшчэ сумняваюцца».

Клод уважліва паглядзеў мне ў вочы, падумаў і няспешна мовіў:

— Адкажу так—у кожнага чалавека ёсць свае схільнасці. Галоўнае, каб не было гвалту над ім. Хай сам вырашае, што яму рабіць. Скажам, я не магу сябе ўявіць без гэтай зямлі, палітай потам маіх продкаў, без вінаграднай лазы. Канешне ж, трэба шчыраваць, проста так нічога не даецца. Але я сваім жыццём задаволены. Усё, што маю, дала мне зямля. А нехта шукае сваю долю ў горадзе. І на здароўе. Павінен быць выбар. Я зрабіў яго. Гэта так, як з віном. Напрыклад, ліёнцы аддаюць перавагу «Берагу Роны (Кот д'ю Рон)», а парыжане любяць «Божале»...

Слухаў я гэтага спакойнага, упэўненага чалавека, які цвёрда стаіць на сваёй зямлі, і думаю: «Колькі ж беларускіх гаспадароў, такіх, як Клод, было вынішчана за гады савецкай улады: выселена на смерць у Сібір, на Поўнач, закатавана ў сталінскіх канцлагерах, расстраляна? Колькі пакутаў зведалі іхнія жонкі і дзеці, калі нават камусці з іх пашчасціла ўратавацца ад смерці? Колькі сялянскіх сыноў і дачок загінула ў апошнюю вайну, колькі іх вымелі з нашых вёсак вярбоўкі, наборы рабочай сілы на «грандыёзныя будоўлі веку?»

Падлічыць гэта немагчыма. Ды і лічыць не пакажуць усё, не раскажуць пра

мільёны скалечаных чалавечых лёсаў. Больш красамочна пра трагедыю беларускага сялянства сведчаць апусцелыя вёскі, палі і лугі, што зарастаюць дыміжнем, чахморнікам і чартапалохам, нястача танных і якасных абдукаў у нашых крамах, паныласць і абьякавасць, якія пасяліліся ў душах людзей.

У кожнага народа няма большага багратыцця, чым зямля, яе нетры. Заўсёды яна была і карміцелькай, і запасам трываласці чалавека. Зямля і чалавек паяднаны спрадвеку, і гэтую паяву нельга рушыць. Але палітычныя фанатыкі, праведныя рэвалюцыі, якія самі не працавалі ніколі, не маглі адрозніць ячмень ад аўса, распачалі над сялянствам свае дзікунскія эксперыменты. І вось вынік.

Як абрыдлі ўжо ўсім словы, што часта гучаць у часе сесій беларускага парламента: «Наша задача—накарміць народ». Ды пабойціце Бога, шанюныя! Ніколі не накарміў і не накарміць народ ніхто, апроч яго самога. Спыніце пустарожніе спрэчкі, прыміце справядлівыя законы, дайце народу зямлю і волю, і не вы, а ён накарміць, апране і абдукае, і вас.

Канешне ж, ніхто не заклікае нішчыць тыя калгасы і саўгасы, дзе вытворчасць наладжана, знаходзіцца на стабільным высокім узроўні. Няма сумніву і ў тым, што станаўленне фермерства будзе незвычайна цяжкім і працяглым на часе. Псіхалогія адбывалаўкі-ўраўнілаўкі, якую ў галовах людзей выпрацавала і замацавала практыка калектыўнага гаспадарання на зямлі ў яе савецкім варыянце, жывучая, і яе адным махам не пераадолець. Знаёмыя механізатары, неблагія па нашых мерках працаўнікі, калі заходзіць гаворка пра фермерства, кажуць: «Гэ-

та ж мне давядзецца працаваць ад цямна да цямна. Самому трэба будзе планаванне, лічыць, думаць, каб не прагарэць. А сёння мне думаць не трэба, на гэта ёсць старшыня, агрономы, інжынеры. Калі ж нешта не так—спішацца, калгас вялікі. А я пяць-шэсць гадзін адпрацаваў — і ўсё. Трактар у руках, паліва дармувае, калгаснае. Каму дроў, сена прывёз, каму ўзараў пляц, каму яшчэ нешта зрабіў—глядзіш, і пляшка ёсць, і грошы. Выпіў, закусіў, спакойна выпайся—і галава не баліць. Ніякага багацця мне не трэба, і так добра». А людзі пенсійнага ўзросту гавораць так: «Мы б узялі зямлю, але сіла ўжо не тая, не выцягнем».

Так, сённяшняя вёска і яе людзі зусім не такія, якімі яны былі раней. Пачварная таталітарная рэпрэсіўная сістэма, якая навісала змочным ценем над сялінам, вытравіла з душы вясковага чалавека лачуццё гаспадарскай апантанасці, разбурыла спаконвечныя мудрыя традыцыі. І ўсё ж не да канца. Варта толькі ўспомніць, колькі сельскагаспадарчай прадукцыі паступае з хлёвчукоў і прысядзібных участкаў (напрыклад, бульбы—каля 70 працэнтаў ад агульнай колькасці), дзе ўсё робіцца рукамі, дзе ўся механізацыя—вілы, рыдлёўка, матыга, а ў лепшым выпадку—адзін конь на цэлую вёску. А паглядзіце, як пацярпелі да зямлі гарадскія жыхары, з якімі пакутамі, але ж вырошчваюць яны нейкую бульбінку, памідорыну, гурок на свой стол.

Зямля прыцягвае, яна абавязкова дакаецацца прыходу сапраўдных гаспадароў. Нельга не разумець, што новыя мільярды рублёў, укладзеныя ў стратныя калгасы і саўгасы, як і раней, будуць выкінуты на вецер. Гэтыя сродкі павінны

трапіць у рукі зацікаўленых людзей, якім сёння патрэбны і пазыка, і тэхніка, і ўгнаенні, і насенне, і будаўнічыя матэрыялы. З адною рыдлёўкаю фермераў не станеш.

Але дзе там, паспрабуй усё гэта атрымаць! Затое цяпер, як чума, коціцца па беларускай вёсцы «начальніцкая прыхватызацыя». За бясцэннае камандзіры калгасна-саўгаснай вытворчасці скупляюць машыны, будаўнічыя матэрыялы і многае іншае для сябе і сваіх родзічаў, сяброў, па сутнасці, раскрадаюць народнае дабро.

Пакуль не позна, вёску трэба ратаваць. І змогуць уратаваць яе пры паўсядзённай увазе і падтрымцы дзяржавы не дачаснікі, не «перакаці-поле», а гаспадары, бо, як гаворыцца ў «Першым пасланні да карыфянаў святога апостала Паўла»: «...кто пашет, должен пахать с надеждою, и кто молотит, должен молотить с надеждою получить ожидаемое».

Чалавек, у якога няма нічога, апроч ягоных рук,—гэта раб. Любая ўласнасць, кавалак свайго зямлі даюць яму свабоду, незалежнасць, самастойнасць, вяртаюць знішчаную таталітарнай сістэмай годнасць, без якой нельга ў гэтым свеце нармальна жыць і ствараць.

Усе мы—дзеці зямлі-матухны. Без яе няма жыцця. І жыць на ёй нельга адным днём альбо пацігодкам. Зямля вечная, але толькі пры адной умове: яе трэба пастаянна любіць і шанаваць. Пра ўсё гэта думаю я, пакадаючы гасцінную сялібу Ніколь і Клода Жамбон.

(Працяг будзе).

Зберагала памяць пра Максіма...

20 ліпеня споўнілася 80 гадоў з дня нараджэння Наталлі Глебаўны Кунцэвіч, стрыечнай пляменніцы Максіма Багдановіча. Інжынер па адукацыі і прафесіі, высокакультурны і сціплы чалавек, яна многія гады захоўвала скарбы сям'і Багдановічаў. У яе пісьмовым стаце захоўваліся лісты бацькі М. Багдановіча Адама Ягоравіча, стрыечнай сястры пээта Ганны Іванаўны Гапановіч, стрыечнага брата Пятра Іванавіча Гапановіча. Сярод іх былі нават два дзіцячыя лісты старэйшага брата Максіма — Вадзіма. Усе яны адрасаваны маці Наталлі Глебаўны — Веры Іванаўне Гапановіч (у замужжы — Кунцэвіч). Гэтая перапіска, вялікую частку якой Наталля Глебаўна перадала на Радзіму, дазволіла нам даведацца пра асяроддзе, у якім рос, жыў і тварыў наш славуты пэат. Ёсць у гэтых лістах і згадкі і выказванні сваякоў пра Максіма Багдановіча.

Але самае цікавае, што захавала Наталля Глебаўна, гэта рукапісны зборнік вершаў М. Багдановіча ва ўласным перакладзе на рускую мову «Зеленя». У першым томе «Творы» 1927 года выдання «Зеленя» друкавалі не з арыгінала, а з копіі, зробленай стрыечным

братам Максіма — Андрэем Трыфанавічам Гапанавічам. Аўтограф «Зеленя», падараваны М. Багдановічам стрыечнай сястры Нюце (Ганне Іванаўне Гапановіч), захоўваўся ў яе; пасля яе смерці, з 1941 года — у яе сястры Веры Іванаўны; пасля смерці Веры Іванаўны, з 1949 года — у яе дачкі Н. Кунцэвіч.

Захавала Наталля Глебаўна і некалькі экзэмпляраў кнігі М. Багдановіча «Вянок» з яго ўласнаручным дарунковым надпісам.

Пакой, у якім жыла Н. Кунцэвіч, нагадваў музей. На сценах вісела шмат здымкаў сям'і Багдановічаў. Усе фотаздымкі яна таксама падарыла Беларусі. Гэта было ў 1964 годзе. Цяпер яны ўжо шмат разоў друкаваліся і шырока вядомыя. Усе аўтографы і здымкі знаходзяцца зараз у фондах Літаратурнага музея Максіма Багдановіча.

Н. Кунцэвіч працавала інжынерам на буйным авіяцыйным заводзе. Яна любіла літаратуру, многа чытала, сама пісала вершы і, нават, раман. Але пісала толькі для сябе і ніколі сваіх твораў не прапаноўвала да друку.

Нарадзілася яна і жыла на берагах Волгі ў Ніжнім Ноўга-

радзе і любіла свой горад. Але яе заўсёды цікавілі продкі. Яна ведала, што яны беларусы. Яе маці была стрыечнай сястрой М. Багдановіча, а бацька, Глеб Кунцэвіч, паходзіў са старажытных беларускіх духаўнікоў Кунцэвічаў. У Мінску жыў стрыечны брат яе бацькі ўрач Леанід Яўстаф'евіч Тарановіч.

У 1965 годзе Наталля Глебаўна прыехала ў Мінск разам са стрыечнай сястрой М. Багдановіча Ганнай Кіпрыянаўнай Валасовіч-Гразновай. Яна наведала сям'ю Тарановічаў, ездзіла разам з пісьменнікамі ў Гародню на адкрыццё мема-

рыяльнай дошкі на доме, дзе жыла сям'я Багдановічаў у 1892—1896 гадах.

Наталля Глебаўна не памятала дзядзькі Максіма. Яна жыла ў Ніжнім Ноўгаградзе, ён — у Яраслаўлі. Ён памёр, калі ёй было пяць гадоў. Але з дзіцячых гадоў ведала, што ў яе быў дзядзька-пэат і што менавіта ён падараваў ёй плюшавы медзведзя. Гэтая медзведзіка яна аберагала ўсё жыццё. Зараз ён захоўваецца ў Літаратурным музеі Максіма Багдановіча. Пра яго Н. Кунцэвіч сказала і ў вершы, прысвечаным М. Багдановічу, які зачытала Ганна Кіпрыянаўна на адкрыцці мемарыяльнай дошкі ў Гародні.

У 1976 годзе Наталля Глебаўна прыслала мне ліст, у якім былі наступныя сумныя радкі:

«Са смерцю старых Тарано-

вічаў і асабліва зараз, калі не стала «Кіпрыяніхі» (Ганны Кіпрыянаўны Валасовіч-Гразновай), нека ўсім абарваліся мае сувязі з радзімай продкаў. І мне вельмі шкада. Не кідайце хоць Вы мяне. Вы, канечне, больш трывалая ніць, чым Тарановічы, хаця Леанід Яўстаф'евіч прыходзіцца майму бацьку стрыечным братам. Я ўсё марыла і мару яшчэ раз з'ездзіць у Беларусь і абавязкова — у Халопенічы. Пра гэта марылі многія мае адышоўшыя родныя. І некаторыя здзейснілі гэтую мару (Галаваны). А зараз для мяне паездка на трамвай ці аўтобусе ў мікра-раён — суцэльны подзвіг».

Пасля гэтага пісьма Наталля Глебаўна пражыла няпоўных шэсць гадоў. Жыццё яе раптоўна абарвалася напярэдадні дня нараджэння 19 ліпеня 1982 года.

Ніна ВАТАЦЫ.

Наталля КУНЦЭВІЧ

М. Богдановичу

Захвачен морозом, без солнца, под сумрачным небом,
Едва распустившийся вянет весенний цветок.
В холодной земле, беспощадно засыпанный снегом,
За жизнь он бороться не мог.
Так гибли поэты, забытые всеми при жизни,
И ты так погиб, недопев своей песни, певец,
Не зная, как будешь возвышен и признан в отчизне,
Жалеть о тебе? Слезы лить над твоею могилой?
В сравнении с нами, ты был так безмерно богат:

Какой заслужил ты венец.
Больной и покинутый всеми, ты не был бескрылым —
Как Лебедь-Стратим был крылат.
Ты не был один: ежечасно тебя окружали
Незримые людям герои несметной толпы,
Тебе поверяя желанья свои и печали,
Как пчёл потревоженный рой.
Ты думаешь, мне ты оставил лишь только игрушку —
Косматому мишке полсотни исполнилось лет,
Теперь он старик, и сидит у меня на подушке,
Храня твой далёкий привет?
Со мной остаётся, пока на земле остаюсь я,
И строчек бессмертных и песен твоих череда,
И сердца стремление к далёкой родной Беларуси,
Где я не была никогда.

3 ПОШТЫ «ЛіМа»

ПРАВА НА ЖЫЦЦЁ І СМЕРЦЬ

Апошнім часам у друку па радыё і тэлебачанні мусіруецца праблема аўтаназіі — «бязвольнага ўмярцвення». Тэма сур'езная. Кожнаму з нас рана ці позна давядзецца памерці. Добра, калі Бог пашле лёгкую і хуткую смерць. А калі працягнуць і пакутліваю, калі шпрыц з ядам быў бы збаўленнем ад невыноснага болю?

Часта, калі гаворка заходзіць пра аўтаназію, маецца на ўвазе не толькі «бязвольнае ўмярцвенне» безнадзейна хворых, а і непаўнацэнных немаўлят — маленькіх калек, якія не тое што выбраць для сябе смерць, але і аб спагадзе папрасіць не могуць.

Калі смерць чалавек можа выбраць для сябе сам, то жыццё кожнаму чалавеку ўручае сам Бог. Гэтае жыццё Бог даруе кожнаму чалавеку незалежна ад яго «паўнацэннасці».

Перш за ўсё трэба разабрацца, хто з'яўляецца «паўнацэнным», а хто — не. Калі, скажам, геніяльнае дзіця (а як гэта вызначыць) нараджаецца з адной рукой і трыма нагамі (барані Божа!), то ці можна яго лічыць калекам толькі на той падставе, што астатнія дзеці нараджаюцца з двума рукамі і дзвюма нагамі?

Яшчэ старажытнагрэчаскі мудрэц Геракліт, які не ведаў хрысціянскай рэлігіі, гаварыў: «Калі мы нараджаемся, нашы душы кладуцца ў труну нашага цела. Труна гэта — наша цела — паступова разбураецца і душа наша ўсё больш і больш вызваляецца. Калі ж цела памірае — душа зусім вызваляецца». Гэтую цытату я прывеў не для таго, каб паказаць, што трэба хутчэй вызваляцца ад цела, а для таго каб сказаць, што, калі верыць Геракліту, усялякая печварнасць чалавечага цела — гэта ні што іншае, як няўдала спрацаваная прыродой труна, у якой жыве кожная жывая душа.

Ёсць у Мінску медыцынскі цэнтр «Самарыціян». Яго арганізатарам і дырэктарам з'яўляецца праваслаўны святар айцец Ігар. Да таго, як стаць святаром, айцец Ігар (І. Г. Салавей) доўгі час працаваў урачом-псіхіятрам. Я спытаў у гэтага незвычайнага святара-ўрача, як

ён ставіцца да аўтаназіі. Вось яго даслоўны адказ: аўтаназія з'яўляецца санкцыянаваным забойствам. Так лічыць умудронны жыццёвым вопытам веруючы ўрач-псіхіятр.

А вось што думае пра гэта студэнтка БДУ Ганна Соўс («Народная газета» за 23 студзеня 1992 г.): «Я кажу пра тысячы калек, фізічных і псіхічных вырадкаў, ад якіх даўным даўно і беспавротна медыцына адмовілася. Іх існаванне — ланцужок бясконцых фізічных пакут, паўсвядомае, паўжывальнае быццё. Іх жыццё — гэта чаканне смерці. Але хто з акружаючых возьмецца ім памагчы, каб наблізіць гэтую жаданую гадзіну?»

Адным словам, аўтара цікавіць, хто практычна возьмецца за гэтую «справу», і як усё гэта аформіць юрыдычна, легітымизаваць?

І далей: «Аднойчы я падумала: гэты няшчасны пры родах не выратаваны, а пакараны жыццём. А заадно яго жыццём пакараны родныя і блізкія... А потым растуць дэбiлы, злосныя шызафрэнікі, проста не зусім нармальныя дзеці, якія здольны на гвалт, здзяйсняюць неўсвядомленыя ўчынкi...»

Уся справа ў тым, што ў нашым жыцці не ўсё так проста, як здаецца Ганне Соўс, і «неўсвядомленыя» ўчынкi здзяйсняюць не толькі «не зусім нармальныя дзеці», але і зусім быццам бы нармальныя дарослыя. Паглядаючы, колькі ў нас адбываецца страшных забойстваў, гвалтаванняў малалетак і да т. п. Што тычыцца псіхічна хворых людзей, дык гэта толькі гітлераўцы ішлі на вынішчэнне вар'яцкіх дэмоў у час акупацыі.

Змагацца нам трэба не з псіхічнымі хворымі, алігафрэніямі і людзьмі з фізічнымі паталогіямі, а з прычынамі, якія іх нараджаюць.

Сёння ў рэспубліцы ўзяты на ўлік 340 тысяч (!) псіхічна ананальных дзяцей. Толькі ў Мінску адкрыта дзесцяць (!) школ для дзяцей з затрымкай псіхічнага развіцця і алігафрэніаў. У цэлым жа «пагранічны стан» — паміж невурозам і больш цяжкімі формамі псіхічнага расстройства здароўя — адзначаецца ў 70

—80 працэнтаў беларускіх дзяцей. Усё гэта, на думку спецыялістаў, — вынік стрэсаў, з якіх цяпер складаецца наша жыццё, уключаючы і самы цяжкі — чарнобыльскі.

А алкагалізм, які літаральна атруціў наша грамадства?

Успамінаю такую карціну. На Старажоўскім рынку ў Мінску каля піўнога ларка, дзе мужчынская кампанія жлукціць з трохлітровых слоікаў мутную вадкасць, бачу п'яную жанчыну, якая стаіць, чапляючыся за плот. Самае жахлівае, што яна, відаць, на сёмым-восьмым месяцы цяжарнасці. Страшна падумаць, якое дзіця можа нарадзіць гэтая жанчына.

Калі яшчэ паўстагоддзя назад жанчыны-алкагалічкі складалі 0,15 працэнта ад мужчын-алкаголікаў, то цяпер жаночы алкагалізм складае 10—15 працэнтаў ад мужчынскага.

Як мала ў нас робіцца, каб папярэдзіць хваробы, выкліканыя чарнобыльскай бядой. Успомнім тыя першыя гады пасля аварыі, калі ў продаж (і гэта зафіксавана спецыялістамі) паступалі прадукты з высокім утрыманнем цэзію і іншых радыёнуклідаў.

З-за радыяцыі, масавага алкагалізму і кепскага медыцынскага абслугоўвання семнаццаць (!) працэнтаў дзяцей нараджаюцца ў той ці іншай ступені дэбiльнымі. Калі сюды дадаць наркаманію і таксікаманію — карціна робіцца яшчэ больш пагражальнай.

Узнікае традыцыйнае пытанне: хто вінаваты і што рабіць?

Хто вінаваты, я ведаю, а што рабіць — не ведаю. Затое студэнтка Ганна Соўс ведае. У сваім артыкуле «Асуджаныя на... жыццё» яна піша: «Так, прапаноўваць бацькам вырашаць лёс свайго дзіцяці — бездухоўна. Але чаму ўрачы-спецыялісты не маюць на гэта права? Магчыма, пры клініках маглі б існаваць «своасоблівыя этычныя цэнтры грамадскасці, дзе сацыёлагі, псіхологі, педагогі, філосафы сумесна вырашалі б лёс хворага істоты? Бо тысячы калек, асуджаных на жыццё, наўрад ці дзякуюць у душы сваім «збаўцелям»...»

Калі прытрымлівацца «логікі» аўтара, то ўся справа не ў адказнасці дзяржавы, палітычнай сістэмы і ўласных бацькоў за хворое патомства, а ў адсутнасці нейкіх «этычных цэнтраў грамадскасці», якія і павінны выносіць смяротныя прысуды ўсім «непаўнацэнным» дзецям. Нават у самыя змрочныя сталінскія часы пра пагадоўнае знішчэнне «непаўнацэнных» дзяцей гаворка не вялася.

Паўтараю, у Рэспубліцы Беларусь па статыстычных дадзеным узята на ўлік 340 тысяч псіхічна ананальных дзяцей, не лічачы фізічных паталогій. Можна, і іх усіх трэба аўтаназіаваць?

Дарэчы, якія могуць быць крытэрыі цялесных і псіхічных ананалій у дзяцей? Тое, што адзін «цэнтр» палічыць за лёгкую ступень дэбiльнасці, другі па розных прычынах і меркаваннях вызначыць як ідыятызм з усімі наступствамі такога дыягназу. Поле дзейнасці гэтых «цэнтраў» абмежаваць будзе немагчыма. Быў бы толькі прэцэдэнт, а паслядоўнікі знойдуцца.

Дзеці з цяжкай псіхічнай паталогіяй, на мой погляд, не могуць уплываць на стан здароўя народа ў цэлым, паколькі амаль не пакідаюць пасля сябе патомства.

Свой артыкул Г. Соўс заканчвае так: «Маленькі вырадак з высунутым языком гучна крычаў, а ўрачы раіліся ў калідоры:

— Кепска, што нельга яго ўспіць...»

Па-першае, «вырадак з высунутым языком» не можа крычаць. А па-другое, не веру я, што ўрачы маглі пры студэнцкім Ганне Соўс гаварыць такія сфобы. Якое б ні нарадзілася дзіця, гадоўнае прызначэнне ўрача — выратаваць усялякае жыццё, не разбіваючы, хто паўнацэнны, а хто не. Для гэтага і дае кожны ўрач клятву Гіпакрата.

Пра міласэрнасць добра сказана ў будзійскай «Дхаммападзе»: «Усё жывое баіцца пакут, усё жывое баіцца смерці. Зразумей сябе ў кожнай жывой істоте, не мучай і не забівай, не прыносі пакут і смерці. Усё жывое даражыць сваім жыццём. Зразумей жа самога сябе ва ўсякай жывой істоте».

Калі чалавек нарадзіўся на свет і не здзейсніў цяжкіх злачынстваў, за якія па ўсім крмінальным кодэксах свету яму пагражае пакаранне смерцю, — жыццём кожнага чалавекі можа распараджацца толькі Бог.

Анатоль ЦЫРКУНОЎ

ТЭАТР

Звычайнае здзіўленне

Каторы раз па-добраму здзіўляе сваёй творчай рызыкай кіраўніцтва Дзяржаўнага тэатра лляем Беларусі: гэтым разам на сцэне тэатра ажыццяўляе пастаноўку рэжысёр спанатраны, ды толькі... не ў ллялах. Каторы раз па-добраму здзіўляе сваёй творчай апантанасцю рэжысёр Валеры Маслюк: на сцэне дзяржаўнага тэатра лляем Беларусі ён узяўся ставіць спектакль паводле

уласнае п'есы — «Пра тое, як Янка Белую краіну ад Цюма вызваліў». Спектакль будзе мець таную самую назву і распавядаць пра звычайныя цуды, якія могуць надарыцца з казачнымі й не казачнымі героямі ад самага гучання чароўнага слова «Радзіма». Звычайныя цуды гледзачам звычайнае ўжо спадарожнае гэтае званнае жывога ды лляечнага планаў.

ВЫСТАВЫ

Разам з тым...

Анатолію Анікейчыку сёлета споўнілася 60 год. У Мастацкаму музеі Беларусі працуе выстава твораў вядомага майстра беларускай пластыкі, прымеркаваная да гэтай даты.

Прыжыццёвую славу ён меў за манументы «Пра рыў» ва Ушачах, «Пра лён фашызму» ў Шумяцях, помнік Дзяржынскаму ў Стоўбцах. Разам з тым у новым святле глядзіцца станковая пластыка Анатоля Аляксандравіча.

Цікава, якая тэма яе біла б майстра сёння? Які водгук знайшлі б у ягоным сэрцы і творчасці змены, што адбыліся на Беларусі за апошні час...

А. АНІКЕЙЧЫК. «Максім Багдановіч».

ФЕСТИВАЛІ

Творчы альянс

Новы творчы альянс з'явіўся на Беларусі. Рэдакцыя газеты «Рэспубліка» і дзяржаўны канцэртны аркестр пад кіраўніцтвам М. Фінберга выступілі заснавальнікамі і арганізатарамі нацыянальнага фестывалю беларускай эстраднай музыкі, які ўпершыню пройдзе ў Мінску летам наступнага года.

Акрамя гэтага, запланаваў сумесныя справаздачы ў працоўных калектывах, дэбрачыннага дзейнасці, акцыі ў падтрымку фонду «Спадчына Чарнобыля». Творчае пагадненне выклікала надзею ўносіць лшч большы ўклад у справу нацыянальнага Адраджэння, развіцця нашай культуры.

Музыка

У Барселону — праз... хабар

Радавацца трэба: ўпершыню за ўсю нашу гісторыю два музычныя калектывы з Беларусі запрошаны для ўдзелу ў мастацкай праграме летніх Алімпійскіх гульняў. 29 ліпеня ў раскошна залы Вялікага тэатра ў Барселоне мае адбыцца канцэрт Акадэмічнага сімфанічнага аркестра Беларусі ды Акадэмічнага харавога капэлы імя Р. Шырмы пад кіраўніцтвам нямецкага дырыжора Л. Крэмера з удзелам беларускай салісткі Н. Рудневай. Па зразумелай звычцы мы сёння параўноўваем свае справы з тым, што робіцца ў колішніх рэспубліках СССР. Дык вось, з усіх іх толькі Беларусь спадобілася трапіць у культурную праграму Алімпіяды. Хіба гэта не падзея дзяржаўнай значнасці?

Радавацца трэба... Але яшчэ тыдзень таму дырэктар Беларускай дзяржаўнай філармоніі У. Ратабыльскі быў у засмучэнні, калі не сказаць у роспачы. Паўтара месяца мінула, як звярнуўся ён «у інстанцыі» з просьбай вызначыць так званы прапускны нумар — час, калі музыканты могуць пераехаць дзяржаўную мяжу. А замест адказу наслухаўся рознага рангу дарэдаў, з чым намінаў мена было зразумець, што без хабары выехаць не ўдасца. Маўляў нават ёсць нейкае «малое прадпрыемства», якое зусім легальна за мытныя паслугі біра па 500 рублёў «з носа». Калі ў чаргу ля Варшаўскага моста становіцца аўтобус са спекулантамі — гэта адно. Іншая рэч — рабаваць артыстаў, якія едуць не гандляваць, а працаваць, прадастаўляць гонар сваёй дзяржавы на міжнародным узроўні! Падпісаны кантракт з іспанскім бонам: аплата канфартабельным аўтобусам-мерседэсам (дарога цяжкая, у літаральным сэнсе доўгая ды гарачая). І калі з-за бюракратычнай цяганы паездка беларускіх музыкантаў сарвецца, хто будзе адказваць за вылікі фінансавыя выдаткі, хто і як кампенсуе маральны ўрон?.. Сёння — вырашаліны для гэтай праблемы: дзень: пакадайна нашым артыстам пераадолець пагранічны «беспрэдел», вытрымаць нялёгкую дарогу да Барселоны і з поспехам выступіць перад гаспадарамі й гасцамі Алімпіяды.

Музыка

У Барселону — праз... хабар

Галіна РЫЖКОУСКАЯ, Ігар ПАУЛОУСКІ, г. Масква.

радыёпраграмы «Музычныя ілюцы» ў мінулыя суботы быў вядомы дзель беларускага адраджэння А. Наліваеў. Ён звярнуўся да ўсіх, ад каго залежыць выбар твора, які будзе дзяржаўным гімнам Рэспублікі Беларусі, каб не абмінулі ўвагай Мінскага спадчыну. У ёй жа — ажно два гімны: «А хто там ідзе» ды «Не пагаснуць зоркі ў небе». Апошні, на думку А. Наліваева, можа быць гімнам нашай суверэннай дзяржавы. Некалі гэты верш, пакадзены на музыку кампазітарам Міколам Янчуком, быў сімвалам вызвалення Заходняй Беларусі ад польскай акупацыі: вось і тлумачэнне радка «не загіне край забраны», якому нашым, так бы мовіць, надобразыліццэ прыпісалі ў свой час ледзь не «сантамасноўскі» сэнс, таму ўзменілі з'явіліся словы «не загіне край мой родны». Ноты песні «Не пагаснуць зоркі ў небе» захаваў С. Новік-Пяюн, і твор змож выканаць у суправаджэнні фартэпіяна, запісаць на стужку прафесійны спявак, ветэран харавога выканальніцтва Аляксандр Ляўніюк. Запіс гэты мы й пачулі ў перадачы. Светлая лі-

рычная песня напісана ў рытме паланеза. Ці не супярэчыць гэта беларускім музычным традыцыям? Не. Бо паланез не толькі бытаваў на нашых землях — ён тут і нарадзіўся! Зноў жа А. Наліваеў нагадаў прозвішча славуцкага аўтара паланезаў М. К. Агіцкага, які жыў і ствараў у нашым краі. І хто ведае, ці не адсюль быў той ягоны папярэднік, з чый лёгчай рукі распаўсюдзіўся паланез па ўсёй Еўропе, дзе захапленне гэтым рытмам не абмінула нават І.С. Баха. Зрэшты, пытанне цяпер не ў музычных прырытках. Пытанне ў тым, ці прыслушаецца кампозітараў журму, якое адбрала для публічнага абмеркавання 7 твораў (яны ўсе ўжо неаднаразова прагучалі ў эфіры, вынікі слухачкоў пашты падсумаваліся), — ці прыслушаецца да хоць у запознавай, але зусім слушнай прапановы накіонт далучэння да гэтага шэрагу і песні М. Янчука на верш Янікі Купалы «Не пагаснуць зоркі ў небе». А сапраўды: Купала — класік, наша зорка, наш сцяг. І, выбіраючы гімн, ці ж не з яго трэба пачаць?

Музыка

Можа быць і гімнам

Зборнік «Мая зямля. Песні Мікалая Ігнаціо» (арфаграфія арыгінала) прывёз у Мінск Сцяпан Копя. Спадар Сцяпан — з Беласточчыны, працуе музычным кансультантам вядомага центра анімацыі культуры. У гэтым центры і выдзі мінулым летам кніжачку запісаных ды апрацаваных ім песень свайго даравітага зямляка.

Хто ж ён, Мікалай Ігнаціо? У прадамоўцы да зборніка зазначаецца: «Земляроб і адначасна аніматар культуры ў сваім асяроддзі, вялікі любіцель і прапагандыст беларускай народнай музыкі. Цэлае сваё творчае і багатае духоўна жыццё звязана з роднай вёскай Рыбала, што на шляху Беласток — Белыя Падляшкі... Ад юнацкіх гадоў працягваў літаратурна-музычны зольнасці, састаўляючы ўласныя мелодыі і арыгінальныя творы на беларускай гаворцы. На жаль, большасць тых песень пайшло ў забывенне...» Яно і не дзіўна. 60-гадовы Мікалай Ігнаціо

пры вясковым Доме культуры ў Рыбалах, гэтакасама ўдзел М. Ігнаціока ў штогадовых конкурсах беларускай песні дало штуршок распаўсюджванню ягонай творчасці, якая атрымала вышні ацэнкі конкурсных журму ды набыла прыхільнасць публікі.

«Мая зямля» — вынік чатырохгадовай працы С. Копя, які падрыхтаваў да выдання 20 песень, прытым з іх 5 запісаныя мясцовай гаворкай, іншыя — беларускай літаратурнай мовай. Шчырыя лірычныя, тужлівыя або жартоўныя мелодыі, прасякнутыя немудрагелістымі, даходлівымі й пазнавальнымі, побытавымі песеннымі інтанацыямі, па духу сапраўды

спявак, калі падрыхтаваў да выдання 20 песень, прытым з іх 5 запісаныя мясцовай гаворкай, іншыя — беларускай літаратурнай мовай. Шчырыя лірычныя, тужлівыя або жартоўныя мелодыі, прасякнутыя немудрагелістымі, даходлівымі й пазнавальнымі, побытавымі песеннымі інтанацыямі, па духу сапраўды

спявак, калі падрыхтаваў да выдання 20 песень, прытым з іх 5 запісаныя мясцовай гаворкай, іншыя — беларускай літаратурнай мовай. Шчырыя лірычныя, тужлівыя або жартоўныя мелодыі, прасякнутыя немудрагелістымі, даходлівымі й пазнавальнымі, побытавымі песеннымі інтанацыямі, па духу сапраўды

спявак, калі падрыхтаваў да выдання 20 песень, прытым з іх 5 запісаныя мясцовай гаворкай, іншыя — беларускай літаратурнай мовай. Шчырыя лірычныя, тужлівыя або жартоўныя мелодыі, прасякнутыя немудрагелістымі, даходлівымі й пазнавальнымі, побытавымі песеннымі інтанацыямі, па духу сапраўды

спявак, калі падрыхтаваў да выдання 20 песень, прытым з іх 5 запісаныя мясцовай гаворкай, іншыя — беларускай літаратурнай мовай. Шчырыя лірычныя, тужлівыя або жартоўныя мелодыі, прасякнутыя немудрагелістымі, даходлівымі й пазнавальнымі, побытавымі песеннымі інтанацыямі, па духу сапраўды

спявак, калі падрыхтаваў да выдання 20 песень, прытым з іх 5 запісаныя мясцовай гаворкай, іншыя — беларускай літаратурнай мовай. Шчырыя лірычныя, тужлівыя або жартоўныя мелодыі, прасякнутыя немудрагелістымі, даходлівымі й пазнавальнымі, побытавымі песеннымі інтанацыямі, па духу сапраўды

спявак, калі падрыхтаваў да выдання 20 песень, прытым з іх 5 запісаныя мясцовай гаворкай, іншыя — беларускай літаратурнай мовай. Шчырыя лірычныя, тужлівыя або жартоўныя мелодыі, прасякнутыя немудрагелістымі, даходлівымі й пазнавальнымі, побытавымі песеннымі інтанацыямі, па духу сапраўды

спявак, калі падрыхтаваў да выдання 20 песень, прытым з іх 5 запісаныя мясцовай гаворкай, іншыя — беларускай літаратурнай мовай. Шчырыя лірычныя, тужлівыя або жартоўныя мелодыі, прасякнутыя немудрагелістымі, даходлівымі й пазнавальнымі, побытавымі песеннымі інтанацыямі, па духу сапраўды

спявак, калі падрыхтаваў да выдання 20 песень, прытым з іх 5 запісаныя мясцовай гаворкай, іншыя — беларускай літаратурнай мовай. Шчырыя лірычныя, тужлівыя або жартоўныя мелодыі, прасякнутыя немудрагелістымі, даходлівымі й пазнавальнымі, побытавымі песеннымі інтанацыямі, па духу сапраўды

спявак, калі падрыхтаваў да выдання 20 песень, прытым з іх 5 запісаныя мясцовай гаворкай, іншыя — беларускай літаратурнай мовай. Шчырыя лірычныя, тужлівыя або жартоўныя мелодыі, прасякнутыя немудрагелістымі, даходлівымі й пазнавальнымі, побытавымі песеннымі інтанацыямі, па духу сапраўды

спявак, калі падрыхтаваў да выдання 20 песень, прытым з іх 5 запісаныя мясцовай гаворкай, іншыя — беларускай літаратурнай мовай. Шчырыя лірычныя, тужлівыя або жартоўныя мелодыі, прасякнутыя немудрагелістымі, даходлівымі й пазнавальнымі, побытавымі песеннымі інтанацыямі, па духу сапраўды

спявак, калі падрыхтаваў да выдання 20 песень, прытым з іх 5 запісаныя мясцовай гаворкай, іншыя — беларускай літаратурнай мовай. Шчырыя лірычныя, тужлівыя або жартоўныя мелодыі, прасякнутыя немудрагелістымі, даходлівымі й пазнавальнымі, побытавымі песеннымі інтанацыямі, па духу сапраўды

спявак, калі падрыхтаваў да выдання 20 песень, прытым з іх 5 запісаныя мясцовай гаворкай, іншыя — беларускай літаратурнай мовай. Шчырыя лірычныя, тужлівыя або жартоўныя мелодыі, прасякнутыя немудрагелістымі, даходлівымі й пазнавальнымі, побытавымі песеннымі інтанацыямі, па духу сапраўды

спявак, калі падрыхтаваў да выдання 20 песень, прытым з іх 5 запісаныя мясцовай гаворкай, іншыя — беларускай літаратурнай мовай. Шчырыя лірычныя, тужлівыя або жартоўныя мелодыі, прасякнутыя немудрагелістымі, даходлівымі й пазнавальнымі, побытавымі песеннымі інтанацыямі, па духу сапраўды

спявак, калі падрыхтаваў да выдання 20 песень, прытым з іх 5 запісаныя мясцовай гаворкай, іншыя — беларускай літаратурнай мовай. Шчырыя лірычныя, тужлівыя або жартоўныя мелодыі, прасякнутыя немудрагелістымі, даходлівымі й пазнавальнымі, побытавымі песеннымі інтанацыямі, па духу сапраўды

спявак, калі падрыхтаваў да выдання 20 песень, прытым з іх 5 запісаныя мясцовай гаворкай, іншыя — беларускай літаратурнай мовай. Шчырыя лірычныя, тужлівыя або жартоўныя мелодыі, прасякнутыя немудрагелістымі, даходлівымі й пазнавальнымі, побытавымі песеннымі інтанацыямі, па духу сапраўды

спявак, калі падрыхтаваў да выдання 20 песень, прытым з іх 5 запісаныя мясцовай гаворкай, іншыя — беларускай літаратурнай мовай. Шчырыя лірычныя, тужлівыя або жартоўныя мелодыі, прасякнутыя немудрагелістымі, даходлівымі й пазнавальнымі, побытавымі песеннымі інтанацыямі, па духу сапраўды

спявак, калі падрыхтаваў да выдання 20 песень, прытым з іх 5 запісаныя мясцовай гаворкай, іншыя — беларускай літаратурнай мовай. Шчырыя лірычныя, тужлівыя або жартоўныя мелодыі, прасякнутыя немудрагелістымі, даходлівымі й пазнавальнымі, побытавымі песеннымі інтанацыямі, па духу сапраўды

спявак, калі падрыхтаваў да выдання 20 песень, прытым з іх 5 запісаныя мясцовай гаворкай, іншыя — беларускай літаратурнай мовай. Шчырыя лірычныя, тужлівыя або жартоўныя мелодыі, прасякнутыя немудрагелістымі, даходлівымі й пазнавальнымі, побытавымі песеннымі інтанацыямі, па духу сапраўды

спявак, калі падрыхтаваў да выдання 20 песень, прытым з іх 5 запісаныя мясцовай гаворкай, іншыя — беларускай літаратурнай мовай. Шчырыя лірычныя, тужлівыя або жартоўныя мелодыі, прасякнутыя немудрагелістымі, даходлівымі й пазнавальнымі, побытавымі песеннымі інтанацыямі, па духу сапраўды

спявак, калі падрыхтаваў да выдання 20 песень, прытым з іх 5 запісаныя мясцовай гаворкай, іншыя — беларускай літаратурнай мовай. Шчырыя лірычныя, тужлівыя або жартоўныя мелодыі, прасякнутыя немудрагелістымі, даходлівымі й пазнавальнымі, побытавымі песеннымі інтанацыямі, па духу сапраўды

спявак, калі падрыхтаваў да выдання 20 песень, прытым з іх 5 запісаныя мясцовай гаворкай, іншыя — беларускай літаратурнай мовай. Шчырыя лірычныя, тужлівыя або жартоўныя мелодыі, прасякнутыя немудрагелістымі, даходлівымі й пазнавальнымі, побытавымі песеннымі інтанацыямі, па духу сапраўды

спявак, калі падрыхтаваў да выдання 20 песень, прытым з іх 5 запісаныя мясцовай гаворкай, іншыя — беларускай літаратурнай мовай. Шчырыя лірычныя, тужлівыя або жартоўныя мелодыі, прасякнутыя немудрагелістымі, даходлівымі й пазнавальнымі, побытавымі песеннымі інтанацыямі, па духу сапраўды

спявак, калі падрыхтаваў да выдання 20 песень, прытым з іх 5 запісаныя мясцовай гаворкай, іншыя — беларускай літаратурнай мовай. Шчырыя лірычныя, тужлівыя або жартоўныя мелодыі, прасякнутыя немудрагелістымі, даходлівымі й пазнавальнымі, побытавымі песеннымі інтанацыямі, па духу сапраўды

спявак, калі падрыхтаваў да выдання 20 песень, прытым з іх 5 запісаныя мясцовай гаворкай, іншыя — беларускай літаратурнай мовай. Шчырыя лірычныя, тужлівыя або жартоўныя мелодыі, прасякнутыя немудрагелістымі, даходлівымі й пазнавальнымі, побытавымі песеннымі інтанацыямі, па духу сапраўды

спявак, калі падрыхтаваў да выдання 20 песень, прытым з іх 5 запісаныя мясцовай гаворкай, іншыя — беларускай літаратурнай мовай. Шчырыя лірычныя, тужлівыя або жартоўныя мелодыі, прасякнутыя немудрагелістымі, даходлівымі й пазнавальнымі, побытавымі песеннымі інтанацыямі, па духу сапраўды

спявак, калі падрыхтаваў да выдання 20 песень, прытым з іх 5 запісаныя мясцовай гаворкай, іншыя — беларускай літаратурнай мовай. Шчырыя лірычныя, тужлівыя або жартоўныя мелодыі, прасякнутыя немудрагелістымі, даходлівымі й пазнавальнымі, побытавымі песеннымі інтанацыямі, па духу сапраўды

спявак, калі падрыхтаваў да выдання 20 песень, прытым з іх 5 запісаныя мясцовай гаворкай, іншыя — беларускай літаратурнай мовай. Шчырыя лірычныя, тужлівыя або жартоўныя мелодыі, прасякнутыя немудрагелістымі, даходлівымі й пазнавальнымі, побытавымі песеннымі інтанацыямі, па духу сапраўды

спявак, калі падрыхтаваў да выдання 20 песень, прытым з іх 5 запісаныя мясцовай гаворкай, іншыя — беларускай літаратурнай мовай. Шчырыя лірычныя, тужлівыя або жартоўныя мелодыі, прасякнутыя немудрагелістымі, даходлівымі й пазнавальнымі, побытавымі песеннымі інтанацыямі, па духу сапраўды

спявак, калі падрыхтаваў да выдання 20 песень, прытым з іх 5 запісаныя мясцовай гаворкай, іншыя — беларускай літаратурнай мовай. Шчырыя лірычныя, тужлівыя або жартоўныя мелодыі, прасякнутыя немудрагелістымі, даходлівымі й пазнавальнымі, побытавымі песеннымі інтанацыямі, па духу сапраўды

спявак, калі падрыхтаваў да выдання 20 песень, прытым з іх 5 запісаныя мясцовай гаворкай, іншыя — беларускай літаратурнай мовай. Шчырыя лірычныя, тужлівыя або жартоўныя мелодыі, прасякнутыя немудрагелістымі, даходлівымі й пазнавальнымі, побытавымі песеннымі інтанацыямі, па духу сапраўды

спявак, калі падрыхтаваў да выдання 20 песень, прытым з іх 5 запісаныя мясцовай гаворкай, іншыя — беларускай літаратурнай мовай. Шчырыя лірычныя, тужлівыя або жартоўныя мелодыі, прасякнутыя немудрагелістымі, даходлівымі й пазнавальнымі, побытавымі песеннымі інтанацыямі, па духу сапраўды

спявак, калі падрыхтаваў да выдання 20 песень, прытым з іх 5 запісаныя мясцовай гаворкай, іншыя — беларускай літаратурнай мовай. Шчырыя лірычныя, тужлівыя або жартоўныя мелодыі, прасякнутыя немудрагелістымі, даходлівымі й пазнавальнымі, побытавымі песеннымі інтанацыямі, па духу сапраўды

спявак, калі падрыхтаваў да выдання 20 песень, прытым з іх 5 запісаныя мясцовай гаворкай, іншыя — беларускай літаратурнай мовай. Шчырыя лірычныя, тужлівыя або жартоўныя мелодыі, прасякнутыя немудрагелістымі, даходлівымі й пазнавальнымі, побытавымі песеннымі інтанацыямі, па духу сапраўды

спявак, калі падрыхтаваў да выдання 20 песень, прытым з іх 5 запісаныя мясцовай гаворкай, іншыя — беларускай літаратурнай мовай. Шчырыя лірычныя, тужлівыя або жартоўныя мелодыі, прасякнутыя немудрагелістымі, даходлівымі й пазнавальнымі, побытавымі песеннымі інтанацыямі, па духу сапраўды

спявак, калі падрыхтаваў да выдання 20 песень, прытым з іх 5 запісаныя мясцовай гаворкай, іншыя — беларускай літаратурнай мовай. Шчырыя лірычныя, тужлівыя або жартоўныя мелодыі, прасякнутыя немудрагелістымі, даходлівымі й пазнавальнымі, побытавымі песеннымі інтанацыямі, па духу сапраўды

спявак, калі падрыхтаваў да выдання 20 песень, прытым з іх 5 запісаныя мясцовай гаворкай, іншыя — беларускай літаратурнай мовай. Шчырыя лірычныя, тужлівыя або жартоўныя мелодыі, прасякнутыя немудрагелістымі, даходлівымі й пазнавальнымі, побытавымі песеннымі інтанацыямі, па духу сапраўды

спявак, калі падрыхтаваў да выдання 20 песень, прытым з іх 5 запісаныя мясцовай гаворкай, іншыя — беларускай літаратурнай мовай. Шчырыя лірычныя, тужлівыя або жартоўныя мелодыі, прасякнутыя немудрагелістымі, даходлівымі й пазнавальнымі, побытавымі песеннымі інтанацыямі, па духу сапраўды

спявак, калі падрыхтаваў да выдання 20 песень, прытым з іх 5 запісаныя мясцовай гаворкай, іншыя — беларускай літаратурнай мовай. Шчырыя лірычныя, тужлівыя або жартоўныя мелодыі, прасякнутыя немудрагелістымі, даходлівымі й пазнавальнымі, побытавымі песеннымі інтанацыямі, па духу сапраўды

спявак, калі падрыхтаваў да выдання 20 песень, прытым з іх 5 запісаныя мясцовай гаворкай, іншыя — беларускай літаратурнай мовай. Шчырыя лірычныя, тужлівыя або жартоўныя мелодыі, прасякнутыя немудрагелістымі, даходлівымі й пазнавальнымі, побытавымі песеннымі інтанацыямі, па духу сапраўды

спявак, калі падрыхтаваў да выдання 20 песень, прытым з іх 5 запісаныя мясцовай гаворкай, іншыя — беларускай літаратурнай мовай. Шчырыя лірычныя, тужлівыя або жартоўныя мелодыі, прасякнутыя немудрагелістымі, даходлівымі й пазнавальнымі, побытавымі песеннымі інтанацыямі, па духу сапраўды

спявак, калі падрыхтаваў да выдання 20 песень, прытым з іх 5 запісаныя мясцовай гаворкай, іншыя — беларускай літаратурнай мовай. Шчырыя лірычныя, тужлівыя або жартоўныя мелодыі, прасякнутыя немудрагелістымі, даходлівымі й пазнавальнымі, побытавымі песеннымі інтанацыямі, па духу сапраўды

спявак, калі падрыхтаваў да выдання 20 песень, прытым з іх 5 запісаныя мясцовай гаворкай, іншыя — беларускай літаратурнай мовай. Шчырыя лірычныя, тужлівыя або жартоўныя мелодыі, прасякнутыя немудрагелістымі, даходлівымі й пазнавальнымі, побытавымі песеннымі інтанацыямі, па духу сапраўды

спявак, калі падрыхтаваў да выдання 20 песень, прытым з іх 5 запісаныя мясцовай гаворкай, іншыя — беларускай літаратурнай мовай. Шчырыя лірычныя, тужлівыя або жартоўныя мелодыі, прасякнутыя немудрагелістымі, даходлівымі й пазнавальнымі, побытавымі песеннымі інтанацыямі, па духу сапраўды

спявак, калі падрыхтаваў да выдання 20 песень, прытым з іх 5 запісаныя мясцовай гаворкай, іншыя — беларускай літаратурнай мовай. Шчырыя лірычныя, тужлівыя або жартоўныя мелодыі, прасякнутыя немудрагелістымі, даходлівымі й пазнавальнымі, побытавымі песеннымі інтанацыямі, па духу сапраўды

спявак, калі падрыхтаваў да выдання 20 песень, прытым з іх 5 запісаныя мясцовай гаворкай, іншыя — беларускай літаратурнай мовай. Шчырыя лірычныя, тужлівыя або жартоўныя мелодыі, прасякнутыя немудрагелістымі, даходлівымі й пазнавальнымі, побытавымі песеннымі інтанацыямі, па духу сапраўды

спявак, калі падрыхтаваў да выдання 20 песень, прытым з іх 5 запісаныя мясцовай гаворкай, іншыя — беларускай літаратурнай мовай. Шчырыя лірычныя, тужлівыя або жартоўныя мелодыі, прасякнутыя немудрагелістымі, даходлівымі й пазнавальнымі, побытавымі песеннымі інтанацыямі, па духу сапраўды

спявак, калі падрыхтаваў да выдання 20 песень, прытым з іх 5 запісаныя мясцовай гаворкай, іншыя — беларускай літаратурнай мовай. Шчырыя лірычныя, тужлівыя або жартоўныя мелодыі, прасякнутыя немудрагелістымі, даходлівымі й пазнавальнымі, побытавымі песеннымі інтанацыямі, па духу сапраў

— У як тут мае дзе-ваці? Хуткай хадой да Гэлі падыходзіла жанчына яе веку, а мо старэйшая на два-тры гады. Яна здалёк ўсміхалася шчарбатым ротам, добразычліва і прыязна, і, быццам яны былі даўно знаёмыя, шыра прамовіла:

— Ну, зараз, Галечка, трош-ку прыбяромся, папрыгажзем. — Худзенькая, невялікага рас-точку, яна падабрала пад бе-лу хусцінку рэдкія валасы і паклала на белы эдлік каля Гэлінай койкі стос бялізны. — Памыяем прасціны, наўлечкі, чэхлы на коўдрах, а заадно і сарочкі. Паглядзіце, якую я вам прынесла, у ружычкі чыр-воныя. Муж прыйдзе — не пазнае вас. Ну, ластавачка вы мая, ну, давайце, патрошку па-вернемся. Вось так, так, цяпер

— Вы дарма мяне так... Я не хацела вас пакрыўдзіць. Проста крывідна, калі людзі самі сябе зневажаюць.

— Ты шмат сабе дазваляеш, баба. Мне не трэба твая рада. Панятна? Каму якая справа, як я жыю і з кім. Менціш язы-ком абы-што.

Гэля да гэтага часу маўчала, а тут не стрымалася: чаму Ма-караўну ні за што прыві-жаюць.

— Вы дарэмна залавалі, — прамовіла яна. — Макараўна сказала, як думала. Я згодна з кожным яе словам: чалавек не павінен дазваляць, каб яго зневажалі. Прабачце.

На гэты раз Еўдакія Карпаў-на, падціснуўшы вусны, змоў-чала.

Мала каму яна, Макараўна, расказвала, колькі ўсяго-ўсяка-

прайшла яна так хутка і лёгка, што Гэля цяпер упэўнілася — яна паправіцца. Да таго ж Ала Аляксееўна сказала:

— Лічыце, што вы ўжо на дарозе да жыцця. Вам таксама прынясуць снеданне, — звяр-нулася яна да Еўдакіі Карпаў-ны. — Крыві-пазней. — Усмешка ў яе была мілая і прыязная, загарэлыя амаль да чорнага рукі спрытна і лёгка рабілі ўсе маніпуляцыі, а кароткая стрыжка светлых вала-соў здалася Гэлі арэолам анё-ла. — Ну, адпачывайце, — сказала доктарка, яшчэ раз міла ўсміхнулася і выйшла з палаты, дзе зноў загаспадары-ла Макараўна: мыла падлогу, выцірала мокрай чыстай ану-чай кафлю і гаварыла-гавары-ла:

— Думаець, мой пацінуй мяне ў спакой? Прывалокся,

да чаго паспела ўжо прывык-нуць. І нават ад Макараўны, што працавала са швабрай з такой энергіяй, быццам змага-лася з чорнымі сіламі, а не проста мыла і без таго чыс-тую падлогу, пакрытую пла-стыкам, яна аж адбівала со-нечных зайчыкаў. Гэля кож-най клетачкай сваёй змарне-лай ад болю душы была за-раз там, з Жэнькай, ляжала з заплюшчанымі вачыма. І толь-кі калі санітарка — зноў-такі ў сувязі з Жэнькай — сказала нейкія словы, не адра-зу ўспрынятыя ёю, назваўшы дачку па імені, яна толькі тады спахвэлілася:

— Што вы казалі?

— Ох, Галечка! Не ты пер-шая, не ты апошняя. Колькі вась гэтымі рукамі я памагала не такім, як ты, не дай Бог, якія цяжкахворыя, а праз

ўсякага ўсяго. А тут манькіна каша. Зроду яе ў рот не бра-ла. Нічога, муж прыйдзе, даць ім усім прыкурыць. Абхамелі тут. Не, я гэтага так не пакіну. Не. Прыйдзе муж...

Суседка змоўкла, пакрысе сцішылася, супакоілася, ма-быць, заснула. Гэлю ж сон не браў. Думалася, што хвароба слаба паддаецца лячэнню: спаралізавала глытанне. Сама яна ўсё добра разумела, не было падстаў марыць пра хут-кае выздараўленне, зонд — гэта надоўга, значыць, пакутлі-вая працэдурка тройчы на дні, сёння, заўтра, праз тыдзень, кашляць, задыхацца, душачы-ся праклятым гумавым шлан-гам, значыць, пакутлівае зня-сілле.

«А Жэнька? Як з Жэнькай? — не адступалася, мучыла думка. — Без мяне ёй дужа кепска, маленькай».

Пра Соню і Паўла думала менш. Яны — дарослыя, самі сябе дагледзяць. Тое, што так хвалявала да хваробы, што Па-вел не разведзены, цяпер ад-сунулася некуды далёка. Якое гэта зараз мае значэнне? Стаць бы зноў здаровай! Яна нават не спыталася ў Паўла, з чым ён вярнуўся са сваёй За-парожжа, ці нарэшце развёў-ся, дзе будзе жыць яго сын, які ведаў пра яе, Гэлю, ма-ленькую Жэньку, сваю сяс-трычку, не асуджаў бацьку, на-ват напісаў Жэньцы некалькі лістоў.

Вельмі даймала Гэлю хваро-ба. Яна зноў унурвалася, рабі-лася безуважна, абыякава да ўсяго. Ляжала ўвесь час з за-плюшчанымі вачыма, адно ду-мала пра Жэньку, уяўляла яе самоту.

На ўмовы Гэля паскардзі-ца не магла, удзвюх у палеце, ціха, чыста, кожную раніцу мя-нялі бялізну, была ў тым па-трэба ці не. Паступова яна па-чала трохі спаць, канешне, да-памагалі ўколы, але хоць на кароткія гадзіны прывалыва-лася ў цяжкое мроіва снаў. Калі працыналася, то не адчувала бадзёрасці, бо сны былі па-ра-нейшым змрочным і бязра-дасным. То яна боўтаецца і ні-як не можа выбрацца з ней-кай каламутнай вады, то дага-няе і не можа дагнаць цягнік, на якім паехалі Жэнька і Па-вел, паехалі без яе, паехалі да мора, у Піцунду, куды яны збі-раліся разам у жніўні, а ў ліп-ні яна пачала свой «адпачынак» у бальніцы. Нездарма кажуць: чалавек думае, Бог робіць. Каб не гэты рамонт, які, так яна ха-цела, распачаў Павел! І яна па-сле работы на злом галавы не-слася дахаты, каб мыць, выно-сіць смецце, прыбіраць, чыс-ціць, рыхтаваць кватэру да заў-трашніх работ майстроў. Каб не гэты рамонт! А можа, і зусім не рамонт таму прычына, проста выпрацавалася яна раней часу, нездарма многія калегі смяялі-ся з яе, маўляў, ордэн аtry-маць хочаш, усё роўна не заў-важаць. Падумаеш, сядзіць ве-чна над рукапісам, галавы на-ват не падніме, калі дзверы ад-чыніш. Да вас, маўляў, у пакой, калі ты там, і заходзіць не хо-чацца. Ну і на здароўечка! — адказвала яна, таму што любі-ла цішу і спакой, любіла пра-цаваць адна.

Выкладвалася! Так. Але мела ад таго асабліва асалоду. Не разумела калег, якія шэздалі-ся па пакоях, там расказаць анекдот, там пацумаць плётку. І што самае дзіўнае — яны, гэ-так жа, як і яна, выконвалі план, атрымлівалі прагрэсіўку і тры-наццатую зарплату. І былі воль-ныя. Яна ж заўсёды была за-нятая. Ужо ідучы на работу, планавала, што стане рабіць, і, як правіла, план быў максімаль-ны.

НА ЖЫЦЦЕВЫХ СКРЫЖАВАННЯХ

ЛЁС НЕ ПА ВЫБАРУ

Галоўную гераіню майё апавесці Гэлю напалкала бада — цяжкая хвароба. І толькі зараз, сагрэтая душэўным цяплом, дабрывіш і спагадай простых людзей, яна па-новаму асэнсоў-

вае прыжытае жыццё, шкадуе, што не бачыла сапраўднай рэча-існасці, думае аб тым, што трэба жыць інакш...

АУТАР.

сцюды вась адну ручку, ды якая ж яна гладкая, прыго-жая, відаць, моцна вас кахае муж, га? — і засмяялася. Смех у яе быў добры, без хітраці, спагада і чуласць так і жылі разам у гэтай малень-кай і худзенькай жанчыцы. — Не гаруй, Галечка, прыйдзе час, і яшчэ на танцы паблыжы са сваім мужыком... а мо і з чужым... Не, усё-такі лепш са сваім, — яна рассмяялася.

— Так, на танцуюлькі... Але ж усё роўна дзякуй вам.

— За што дзякаваць, мы ж людзі... Галоўнае — вер і тры-майся. Па сабе ведаю.

Добрая душа — Макараўна адцявала Гэлю ад цяжкіх ду-мак, хацела таго санітарка ці не, а прымушала прыглядацца да людзей, якія былі вакол Гэлі ў бальніцы, назіраць за ўсім, што бачыла, каб потым, можа, і скарыстаць гэтыя назі-ранні ў будучай працы. Праў-да, такой акрэсленай думкі ў Гэлі зараз не было, проста яна па ранейшай звычцы піль-на прыглядалася да ўсяго.

А Макараўна тым часам і справу сваю рабіла, і гавары-ла, імкліва працуючы рукамі, якія так і мільгацелі ў Гэлі перад вачыма.

— Да сэрца толькі не бяры хваробы, ластавачка ты мая, хвароба, яна прыйшла і пой-дзе, ты ж застанешся, жыць будзеш, папомніш мае словы. Такія маладыя, як ты, не па-міраюць. Жыцьцё, яно такое, то бада за бадой, адчыняй адно шырэй дзверы, то рап-там адорыць усмешкай, чала-векам сябе адразу адчуеш. І ты, — звярнулася яна раптам да Еўдакіі Карпаўны, якая пільна прыслухоўвалася да размовы, — мужыку сваёму каленькай пад адно месца. Божачка, — усплонула Мака-раўна рукамі, — маеш дзве рукі, дзве нагі, галаву на пля-чах, а чапляешся за нягодніка, бабніка. На тваім бы месцы я б з ім і дня не жыла. Ты ж лепшая за яго, чаму поўзаеш перад ім!

Еўдакія Карпаўна раптам па-чырванела і пнеўна сказала:

— Я з табой свайго не па-свіла. Панятна? І нос свой не суй куды не просяць. Панятна? Бо па спляях атрымаеш. Такса-ма мне знайшлася дарадчыца! Твая справа — швабрай пра-цаваць. А ты — языком. Мый падлогу — і каціца адсюль.

Макараўна быццам стала менш ростам, уцягнула галаву ў плечы, аднак адказала як мага стрымана:

га выпала на яе нешчасліваю долю: цяжкая аперацыя на страўніку, два месяцы хадзіла, трымаючыся за сцены, але дзе-ці прымуслі жыць. «Мамачка, — расказвала яна, — як добра, што ты дома. І суп такі смач-ны варыш, і бульба ў цябе не такая, як у таткі». А татку што! Піў горкую, і дзеці былі яму непатрэбныя.

— Праўду кажуць, што без бацькі дзеці — напалову сі-роты, без маці — круглыя, — мабыць, адказваючы сваім думкам, ціха сказала Макараў-на.

Гэля міжволі ёю залюбава-лася, перастала бачыць непры-гожы шчарбаты рот, рэдкія бясколерныя валасы, якія вы-біваліся з-пад белай хусцінкі на вострыя шчэлепы ў сетцы чыраваных пражылак: сама дабрыва, гэта жанчына, чыё жыццё было саткана амаль з аднаго гора, пераўтварылася, яе прамыя вачы ўпрыгожылі да часу састарэлы твар. Гэля на хвіліну забылася, што ляжыць бездапаможная, як ланцугамі прыкутая да бальнічнай койкі, чула прасякнутую цеплатай гаворку, якая заспакойвала, і верыла, што і з ёю так і будзе, як сцвярджала Мака-раўна, гаворачы і ў той жа час паспяваючы спрытнымі рукамі перасцілаць пасцель, амаль не трываючы Гэлю.

— Макараўна палітінфарма-цыю праводзіць, — адчыніўшы дзверы ў палату, сказала доктарка Ала Аляксееўна. Мала-дая, загарэлая, на высокіх абцасах, яна, аднак, навучылася ступаць мяжкі і гэтак жа мяж-ка дакранулася да Гэлі. — Гэля Івануна, сёння нам даз-волілі снедаць.

Следам за доктаркай у дзвярах з'явілася медсестра з падносам, застаўленым роз-нымі стравамі. Што там было, Гэля ўхапіць вокам не змагла. Але ёй зноў зрабілася страш-на.

Ала Аляксееўна, відаць, адчула яе хваляванне, таму што сказала:

— Сёння, спадзяюся, усё ў нас будзе добра. Адам Анто-навіч, мой колега, вынайшаў сродак, як без болю і асаблі-вых непрыемнасцяў увесці зонд. Ды і сам зонд іншы, мяккі і эластычны. Паэпра-буем? — Яна сама адсунула койку ад сцяны, зайшла з другога боку і папрасіла: — Вы мне адно трошкі памажы-це. Вось так. Волька, хутчэй давайце ўсё, што трэба, не забудзьцеся пра лекі... Працэдурка была скончана, а

ліха на яго, калі дзяцей пага-давала ўжо. — Яна спынілася пасярод вялікай палаты, абперлася на швабру, з ва-чэй у яе выкацілася слязіна. — Паглядзела на яго: брудны, зарослы, скура ды коці, лах-маны, няўрокам, ж на пудзі-лу, вісяць. Вочы, ну, не раў-нуючы, як у таго падзаборна-га сабакі. І зайшлося бабіна сэрца, зашчымела, заняла ад жалю: бацька ўсё ж такі маіх дзяцей. Ну і што, прыняла. Думаець, перамяніўся? Так і мяжаю горачка, то сам пры-паўзе ледзь не на карачках, то я аднекуль прывалаку на сабе.

Гэля зірнула на кволяы плечы Макараўны. Ах, жанчынка ты мая мілая, колькі ж трэба мець дабрыві ў сэрцы, спага-ды, жалю!

— А сюды прыбягу, — пра-цягвала Макараўна, — думае-це, проста мне глядзець на гэтыя пакуты? Помню, век не забудуся, як сама вась так ляжала-гаварыла...

У асноўным звяртаючыся да Гэлі, Макараўна, аднак, пазіра-ла на другую хворую, ма-быць, шкадуючы яе, не адчу-ваючы крывіды. Яна шаравала падлогу, і твар у яе быў за-думенна-сцішаны, быццам яна зараз думала пра нешта запав-етнае і дужа ёй прыемнае. Так і аказалася.

— Віцька, унучак мой шас-цігадовы, кожны дзень сустра-кае мяне з работы. Спаць не ляжа, пакуль не прыйду даха-ты. Аднойчы з начной змены вяртаюся, непадалёк ад хаты сваёй бачу: нейкі калабок да мяне коціцца. Спачатку спуж-жалася, а як прыгледзелася, дык гэта ж ён, Віцька. А ноч-ку прыціснецца, бывае, да мя-не, абхопіць ручаняткамі за шыю і шэпча ў самае вуха: «Бабулечка мая, жыць без цябе не магу». Як дарослы ўсё роўна.

Па-рознаму і неаднолькава людзі чэрпаюць у жыцці даб-рыню. Для Макараўны такой невычэрпнай крыніцай стаў яе ўнук.

«А для мяне, — падумала Гэля, — Жэнька, мая Жэнька. Без яе як малой будзе, мама ёй патрэбна больш як хто іншы... Крывіначка мая род-ная, табе ж таксама трэба і супыць зварыць, і плацейка памыць, і прылашчыць...»

Думкі пра дачку аднеслі Гэлю далёка ад бальнічных сцен, ад спецыфічнага паху хлоркі і яшчэ нейкіх лекаў,

пятнаццаць — дваццаць дзён памалу пачыналі хадзіць. Пры гэтай хваробе важна зрабіць першы крок. А там пойдзе як па-пісанаму. Пацярпі.

— Колькі, Макараўна?

— Хто ведае. Можа, тыдні два, а то, глядзі, і месяц. У ка-го як.

У Гэліну галаву запала: два тыдні.

І Гэля прынялася чакаць, ду-маць, упэўніваць сябе, што праз два тыдні паднімецца.

Тым часам суседцы прынеслі снеданне — трошкі тварагу са сметанай, манную кашу з ке-валкам батона і квадрацікам масла да чаю. Сястра, якая прынесла ежу, паставіла пад-нос на тумбачку каля койкі, пасля нахілілася да Еўдакіі Карпаўны, што, відаць, задра-мала ў палатнай цішыні.

— Я пакарміла вас, — сказала сястра і падсунула абедзве ру-кі пад падушку, каб прыўзняць галаву хворай. — Зараз пая-дзім, чаю пап'ём, а тады і па-спаць не грэх.

Еўдакія Карпаўна скасавуры-ла вокам на паднос, нядобра ўсміхнулася.

— Чым мяне будзеш карміць? Вось гэтым? Пакліч дзяжурнага доктара. І хутка. Адна нага тут, другая там.

— Доктар тут ні пры чым, — мякка запярэчыла сястра. — Усім пасляоперацыйным... Калі ласка, я вас вельмі прашу паесці. Мне яшчэ іншых хво-рых... Хоць трошкі. Я вас вель-мі прашу. Чакаюць жа мяне.

— Пачакаюць. Пакліч доктара, сказана. Такой поскудзі я сваім сабакам не даю. Снедан-не яна мне прынесла!.. Забры-рай гэту гадасць. І не прыста-вай як смала. Усё. Скончана размова. Ідзі, рабі, што зага-дана.

Узяўшы паднос з ежай, сяс-тра выйшла з палаты.

— Дарэмна вы на яе, — з да-корам сказала Гэля. — Тут усе хворыя ў аднолькавым стано-вішчы. Я з задавальненнем бы з'ела ваш сняданак. Да дро-бачкі. Не ўяўляецца, як хоча-цца самой чаго-небудзь пажа-ваць.

Еўдакія Карпаўна, пачырва-неўшы ад гневу, як адрэзала:

— Я — не ўсе. Панятна? У нас ураўнаважана няма. — Не з такой жорсткасцю працягвала: — Дома ў мяне два сабакі. Як дзеці яны для мяне. Дык я ім і мясца, і бульбачкі, і яшчэ

КУДЫ Ж БЕЛАРУСУ ПАДАЦЦА?!

Часопіс «Вясёлка» мне выпісалі бацькі. Выпісалі мы яго сыну. Ужо каторы год падпісваем для дачкі. Пацягнула нека перагарты старыя нумары і раптам у жнівеньскай за 1991 год «Вясёлцы» прачытаў такое, што весяліцца нека стала не з рукі. На перадапошняй старонцы чытаю: «Касцёл — польскі каталіцкі храм». Вось табе і маеш. А наша грамадскасць некуды пнецца, дэводзіць ледзьве не цэламу свету, што і беларусы людзьмі хочучы звацца.

Але ж з якой крыніцы здабыло дзіця, шукаючы адказ на пытанне часопіса, такія адмысловыя веды? Доўга корпацца на кніжнай паліцы не давалося: Тлумачальны слоўнік беларускай мовы. Мінск, 1978. Т. 2. С. 659. І зноў «рука Варшавы», няйначай. Гартаю першае, што трапляецца пад рукі: Малы словнік тэрмінаў пластычных, падрыхтаваны Крыстынай Звольскай і Заславам Маліцімі (Варшава, 1974), ні на каліва не намякае на этнічную прыналежнасць сакральнага збудавання. У выданні вытлумачана, што касцёл з'яўляецца святыняй хрысціянскай рымска-каталіцкага абраду. Далей падаюцца звесткі пра некаторыя архітэктурныя асаблівасці касцёлаў, пра іх класіфікацыю.

На сумныя думкі навялі гэтыя некалькі слоў у «Вясёлцы», спісанія з фундаментальнага акадэмічнага выдання. Прыгад-ваецца, што некалькі гадоў таму назад яго нават рэкамендавалі на дзяржаўную прэмію. Сёння ацілі дыскусіі вакол Тлумачальнага слоўніка. Хоць па-ранейшаму і застаецца ён настольнай кнігай у многіх рэдактараў беларускіх выдавецтваў, але ўжо не такімі палкімі бываюць спрэчкі за ўжыванне нейкага адметнага беларускага слова ў гэтым. Але, як і даўней, нехлямяжасць беларускай прыроды выяўляецца аж з коптурам. На ўстановах з'яўляюцца новыя шыльды: абавязкова двухмоўныя. Зразумела, на беларускай і рускай мовах. Ды гэта, можа, і паўбяды, часцей на беларускую мову некаторыя службоўцы проста забываюцца.

Колькі стрэлаў было зроблена ў бок Дзяржтэлерадыё Беларусі. І сёння для «Уліса», «Мроі», «Мясцовага часу», «Новага неба» (усіх і не пералічыш) тэлерадыёэфір закрыты. Затое з дня ў дзень ганяюцца па беларускіх хвалях і Маша Распуціна, і Ігар Талькоў, і мноства іншых далёка не адметных расійскіх спевакоў. Іначай і быць не можа. Сам ж спадар Сталяроў на ўсё былі Саюз божыцца, што без «цэнтральнага» тэлебачання Беларусі ніяк не пражыць. На сваё тэлебачанне, па словах спадара старшыні, грошай не хапае. А маёўскай праграмы рэспубліка гатова фінансаваць па поўніцы. Але не толькі ў эфіры выяўляецца нехлямяжасць белару-

Іншага жыцця для сябе не хацела. Выпрацавалася! Ну і няхай. Лепш жыць на поўную сілу, чым шрапнель з раніцы да вечара, што рабіць нечага. Яна раптам пасмяялася з сябе: «Іншага жыцця не хочаш!» А ці ты ведаеш сапраўднае жыццё? Ты зарабляеш не вельмі многа. Каб не Паўлава зарплата, ты на свае рэдактарскія грошы не надта параскашеш. Вось так. А што гаварыць пра такіх, як Макараўна? Яна ж, бедная жанчына, як тая рыба б'ецца аб крыгі.

Ная, Макараўна зараз пераўтварылася. Яе дробенькі твар узяўся чырвонымі плямамі ад гневу і болю. Сядзячы на краёчку Галінай койкі, паклаўшы на каленкі худыя рукі з вялікімі, не жаночымі, пакрытымі сінімі венамі далонямі — яна ўвасабляла само гора. І Гэля міжволі падумала: «Якую ж душу трэба мець, каб не стаць жорсткай ад жыцця, поўнага нястач, крыўды, і яшчэ знаходзіць у сабе дабрывіно, каб аддаваць яе такім, як яна, цяжкахворым людзям!»

Набліжалася ноч. Яе Гэля баялася больш за ўсё. Ноччу бальніца поўнілася трывожным, нейкім мёртвым святлом, у адкрытыя дзверы палаты чуваць былі шамаценне, нечыя стогны, нехта клікаў сястру ці санітарку, у неспакойным сне нешта мармытаў несусветнае. Да гэтых грукіў болю немогчыма было прывыкнуць, яны адбіралі апошнія сілы, рабілася вусціна. А тут яшчэ суседка храла ды стагнала.

— Ну, спі, мая ты дзевачка, спі, галубка. Пайду і я, прыдрану якую гадзінку, пакуль ціха.

Муж Еўдакіі Карпаўны прыехаў толькі на трэці дзень. Напярэдадні ў рэанімацыі па чарзе з'яўляліся галоўны ўрач, яго намеснік, ліўна аглядаючы палату, ці чыста ў ёй. Палата зіхцела асаблівым бласкам, які ў нас прынята наводзіць для высокага начальства. Адносіны да Еўдакіі Карпаўны былі падкрэслена ўважлівыя — сам галоўны ўрач пытаўся, чаго б ёй хацелася з'есці, ці не жадае яна баржома.

— Не магу спаць, — паскардзілася Гэля Макараўна, якая прысела да яе на койку. — Ні як не магу прывыкнуць.

— Абыдуся, — падціснуўшы вусны, як адрэзала хворая. Шматзначна паабяцала: — Муж вам скажа, чаго я жадаю.

— Я хачу, як найлепш для вас, — не сунімаўся галоўны ўрач.

— Ластавачка ты мая мілая, — абавалася жанчынка, шкадуючы Гэлю, і паправіла коўдру, якая скамячылася у Гэліных нагах. — Шчыра табе спачуваю, сама цяжка хварэла, у бальніцы таксама спаць не магла. А вось зараз павалілася б на падлогу і спала да наступнага вечара. — Яна ўсміхнулася, мабыць, нешта прыгадала. — Але ж не гняві Бога, мая ты дзевачка, табе яшчэ пашанцавала. Так, так, не ўсміхайся іранічна.

— Ведаем, ведаем, чаго хочаце, — груба, са здэкам адказвала хворая. — Забегалі! Ну-ну, бегайце. — Яна пачала, пакуль дактары пайшлі. — Бачыла? — звярнулася яна да Гэлі. — На паўсагнутых выкамарваюць. Ці ж тое яшчэ будзе. Прыйдзе мой князь, ён ім перцу пад хвост падсыпле.

— Ці ж мне да ўсміхаю, — паныла прамовіла Гэля.

«Князь» аб'явіўся перад абедам у суправаджэнні цэлай світы ў белых халатах, падышоў да жанчынай койкі.

— Ты, лічы, яшчэ шчаслівая, Гэлячка роднёныя. Не дай Бог, трапіла б у іншую бальніцу, дык хто ведае, ці размаўлялі б мы з табой зараз. Табе надта пашанцавала, — паўтарыла Макараўна. — Тут цябе паднімуць на ногі. Іна Сямёнаўна — і чалавек добры, і доктар цудоўны. Мала цяпер такіх, — Макараўна ўздыхнула.

— Ну, дабрэдзень. Як ты тут?

— Доктар павінен быць добры, — слабым голасам абавалася Гэля.

— Мог раней прыйсці.

— Не скажы. Я ўсялякіх наглядзелася. Добрых мала бачыла. — Яна сумна ўсміхнулася шчарбатым ротам. Памаўчала, быццам думала, ці гаварыць яшчэ. Потым адважылася і сказала. — Не ўсе дактары аднолькавыя, Гэлячка. Такіх, як Іна Сямёнаўна, тут чалавек пяць усяго. Хто тут працуе?

— Ведаю твае камандзіроўкі. Трэці дзень пакутую ў гэтым хляве, не ем, не сплю. Табе ж усё роўна.

— Кожны па свайму профілю, — не зразумеўшы пытання, адказала Гэля. — Адным словам, дактары.

Позірк яго шэрхы халодных вачэй затрымаўся на чырвоным ад хвалявання жанчыным твары. Яна быццам скурчылася, пацягнула коўдру пад бараду.

— Блатнякі! Вось хто! Па блату большасць. Таму што тут зарплата вялікая, і ўмовы, і лекі якія хочаш. Жонкі начальнікаў вялікіх, іхнія знаёмія. Не кожнага бяруць. Санітаркай — калі ласка. Медсястру — сюды-туды. А наконт дактароў — дык сляпога за павадыра не пашлеш. Тут і бальніца называецца не па-людску — Камісія. І хворыя асаблівыя — адказныя, персанальныя, вялікае начальства і іхнія падлабузнікі. Чаму, ты думаеш, цябе сюды прынялі не хацелі, хоць, праўду кажучы, ты ўжо адной нагой была на могілках. Чаму? Не ведаеш? А я ведаю. Таму, што бяруць тых, хто замацаваны да гэтай Камісіі. Простаму чалавеку сюды не трапіць. Хоць памірай, не возьмуць.

Галоўны ўрач, мажны, гадоў пад шэсцьдзесят, чалавек, «еў» вачыма начальства, і калі яно павярнулася да яго, нездарок скінуўшы на падлогу неахайна надзеты на плечы халат, з заздросным спрытам падняў яго, яўна намерваючыся асабіста надзець яго на «князевы» плечы.

Макараўна, расхвалюючыся, узялася расказваць пра Трэцію бальніцу, дзе сама ляжала. Дык там у палатах няма чым дыхаць, па пятаццаці — дваццаць чалавек. Кормяць хворых там, як дрэнны гаспадар сабаку ў будцы. А бялізна? Замыта да жаўціны, падраная. Тут рай у параўнанні з Трэціяй.

— Не трэба, — сказала начальства, застаўшыся ў шыкоўным, пашытым па яго гладкай постаці сінім касцюме. — Ну, дык як жыць будзем, доктар? — спытаў ён, глядзячы за акно, пад якім стаяла чорная «Волга».

Гэля, як ні было ёй дрэнна, уважліва слухала. Заўсёды добразычлівая, шчырая і спакой-

— Вас зразумеў, Захар Пятровіч. Сёння ж перавядзем вашу жонку ў асобную палату. І наконт харчавання — таксама.

— Глыбока правільная думка, — важна сказаў Захар Пятровіч? Мне заўтра наведвацца ў якую палату?

— У адзінаццатую, Захар Пятровіч. Зараз жа перавядзіце адтуль Кунцэвіча, — аддаў галоўны ўрач загад свайму намесніку, які стаяў поруч.

— Так, але...

— Я ўсё сказаў, — уладна перабіў галоўны ўрач. І павярнуўся да Захара Пятровіча, — Там у нас ляжыць пасля ампутацыі нагі ветэран... — не дагаварыў пад халодным позіркам начальства.

— Гэта вашы праблемы, — сказаў Захар Пятровіч і, памахаўшы рукою жонцы, выйшаў з палаты.

На сумныя думкі навялі гэтыя некалькі слоў у «Вясёлцы», спісанія з фундаментальнага акадэмічнага выдання. Прыгад-ваецца, што некалькі гадоў таму назад яго нават рэкамендавалі на дзяржаўную прэмію. Сёння ацілі дыскусіі вакол Тлумачальнага слоўніка. Хоць па-ранейшаму і застаецца ён настольнай кнігай у многіх рэдактараў беларускіх выдавецтваў, але ўжо не такімі палкімі бываюць спрэчкі за ўжыванне нейкага адметнага беларускага слова ў гэтым. Але, як і даўней, нехлямяжасць беларускай прыроды выяўляецца аж з коптурам. На ўстановах з'яўляюцца новыя шыльды: абавязкова двухмоўныя. Зразумела, на беларускай і рускай мовах. Ды гэта, можа, і паўбяды, часцей на беларускую мову некаторыя службоўцы проста забываюцца.

ПАТРЭБЕН ЗАКОН

Мяне дужа ўсхвалявалі матэрыялы канферэнцыі ТБМ пад назвай «Як жывеш, Беларусь?» («ЛіМа» за 29 мая г. г.). Я добра разумею патрыёта беларускасці настаўніка з Гудзевіч Аляся Белакоза, яго намаганні ў абарону беларускай мовы.

Не толькі на Гарадзеншчыне праўляецца засілле польскасці. Такое ж робіцца і ў нас, у Нясвіжы. Тут поўным ходам ідзе навучанне дзяцей польскай мове. Набажэнства ў касцёле вядзецца пераважна на

польскай і рускай мовах. Я неаднаразова гутарыў з мясцовым ксяндзом Г. Акаладовічам аб лёсе беларускай мовы. Насіў яму на прачытанне артыкулы з «ЛіМа» пра тых святароў, якія заслужылі добрую славу ў народзе за тое, што маліліся на беларускай мове. Прасіў яго ксяндза карыстацца беларускай мовай, якой ён выдатна валодае, тым больш, што мясцовыя парафіяне ў штодзённым жыцці размаўляюць па-беларуску. Але ксёндз не хоча. Усяго толькі

Зрэшты, адкуль брацца беларускасці на Беларусі? Падручнікі старыя, праграмы амаль нязменныя. Ці кожны настаўнік здолее пакорпацца ў спецыяльнай літаратуры, якой, да таго ж, з-за мізэрнасці тыражоў і не знайдзеш? Беларусы як бы і не маюць талентаў мастакоў, здатных намалюваць кніжкі-коміксы пра слаўнае беларускае рыцарства, пра наша геранічнае мінулае, пра дзейнасць адметных асобаў нашае зямлі. Відаць, не толькі супрацоўнікі выдавецтваў вінаватыя, што не прыносяць ім аўтары матэрыялы, заснаваныя на яркіх гістарычных прыкладах.

З чаго ж тады ўзяцца ў дзіцяці ведам пра дзейнасць сваіх продкаў? Таму і здатнае яно спісаць з «саліднай» акадэмічнай кнігі, папросту кажучы, лухту. Ды й «Вясёлка», як бачым, не парупілася за вартасць зместу сваіх старонак. Так і песціцца наша нехлямяжасць на старонках часопісаў, на радыё ды тэлебачанні, у выдавецтвах. Паўсюдна. Замкнёнае кола.

Ігар ЧАРНЯУСКІ.

«ЛІМ» ПАВЕДАМЛЯЕ

Ёсць у Лідзе «Фестываль»

Два гады існуе ў Лідзе ансамбль «Фестываль». Ён ужо не толькі набыў папулярнасць на радзіме, але і стаў дыпламантам міжнародных фестываляў акардоннай музыкі, шмат гастралюе. Ансамблем кіруе выкладчык Лідскага музычнага вучылішча акарданіст Уладзімір Бубен. Неаднаразова канцэртаваў «Фестываль» у Беластоку. А сёлета атрымаў за-

прашэнне выступіць у лайф-канцэрце (у «жывым» эфіры мясцовага радыё). Апроч падтрымкі публікі, якая была ў студыі ў час канцэрта (а гэта каля 200 чалавек), музыканты адчулі ўдзячнасць слухачоў, якія тэлефанавалі на радыё пасля перадачы. Назаўтра эстраднага, танцавальнага п'есы, апрацоўкі народных песень гучалі ў выкананні лідскіх музы-

на каталіцкі Вялікдзень ён зачытаў пасланне архібіскупа Казіміра Свёнтака, складзенае вышэйшай духоўнай асобай па-беларуску.

Відаць, сапраўды патрэбен закон, які б абавязваў святароў карыстацца ў касцёлах Беларусі мовай гэтай жа рэспублікі.

Таму я цалкам падтрымліваю патрабаванні пастановы канферэнцыі ТБМ. І не прасіць трэба кіруючых чыноўнікаў, а патрабаваць. Бо яны — чыноўнікі. А мы — народ.

М. ВАЛЬКО.

г. Нясвіж.

кантаў у адным з лепшых рэстаранаў Беластока, куды быў запрошаны «Фестываль». Там ён зладзіў дабрачынны канцэрт у фонд таварыства «Дзеці ў бядзе» (яно аб'ядноўвае бацькоў тых дзяцей, якія хварэюць на анкалагічныя хваробы ў выніку чарнобыльскіх наступстваў). Заробленыя 800 тысяч злотых ужо размеркаваны паміж бацькамі хворых дзяцей. Ліпеньскія гастролі «Фестывалю» пройдуць у Германіі.

В. Р.

Добрай памяці Галіны Фурсевіч

Не стала Галіны Фурсевіч. Усе, хто займаўся культурна-асветнай работай, нястомнай прапагандай беларускай культуры, беларусізацыяй, пачынаючы з дзіцячага садка, страцілі нястомнага працаўніка, апантанага энтузіяста, сапраўднага майстра-арганізатара на ніве выхавання грамадзян, патрыётаў, гуманістаў. Трагічнае імгненне застала Галіну Паўлаўну на аўтобусным прыпынку па дарозе ў Рэспубліканскі цэнтр эстэтычнага выхавання дзяцей, дзе яна займалася міласэрнай місіяй з дзеткамі, якія ў шматлікіх сіроцых інтэрнатах ладзілі вялікае мерапрыемства пад неабізнанай назвай «Мой родны кут». За трыццаць шэсць гадоў жыцця Галіна Фурсевіч запомнілася як умелы мета-

дыст амаатарскай музычнай творчасці Беларусі ў сістэме Белсаўпрофа і Міністэрства адукацыі, дзе яна, як галоўны мастацкі кіраўнік, намеснік генеральнага дырэктара, узначальвала і каардынавала работу эксперыментальных аб'яднанняў «Беларускі фальклор», «Музычна - харэаграфічнае», «Калядна-абрадавае» і «Дзіцячая філармонія» Рэспубліканскага цэнтра эстэтычнага выхавання.

Дзіцячыя амаатарскія студыі, з якімі нястомна працавала Галіна Паўлаўна, апошнім часам даносілі мілагучнае бела-

рускае слова да берагоў Волгі і Рэйна, да братаў з Беластоцкіны і Санкт-Пецярбурга, аздаблялі нацыянальныя святы ў сталіцы, прапаведвалі шчырасць і характа по па радыё і з экрану. Каля трох тысяч дзяцей воль ужо два гады аб'яднаны ідэяй далучэння да традыцый прафесійнай, народнай і амаатарскай творчасці праз усе жанры беларускага мастацтва. І роля Галіны Паўлаўны ў гэтай высякароднай справе была і застаецца незамяненнай. І незабыўнай, — як і яе шчырасць, давер, энергія, сапраўднае чалавечая прыгажосць.

А. САБАЛЕУСКІ, М. КРУКОУСКІ, У. ІСКРЫК, В. МАСЛЮК, І. МІСЬКО, А. УСЦІНАВА, М. ВЯЧЭРСКІ, У. ГУСАРАУ, Л. РЫЖКОВА, Т. ГАРОБЧАНКА, Р. БАРАВІК, Г. МАРЧУК, А. ЧЫРКУН, Я. ЛІС, М. ЖАБІНСКАЯ.

Калектыў рэдакцыі часопіса «Маладосць» з глыбокім жалем паведамляе аб заўчаснай смерці загадчыка аддзела, члена рэдакцыі часопіса, выдамога фотамайстра і публіцыста ЖДАНОВІЧА Валяціна Ісаявіча і выказвае спачуванне сям'і нябожчыка.

Саюз пісьменнікаў Беларусі смутнае ў сувязі са смерцю фотакарэспандэнта часопіса «Маладосць» В. І. ЖДАНОВІЧА і выказвае спачуванне родным нябожчыка.

МЕТАМАРФОЗЫ

Канец змены на машынабудуінічым заводзе. Людзі з прахадной сыплюцца, як бульба з капалкі. Пры дарозе, недалёка ад прахадной, сядзіць чысцільшчык абутку. Перад ім раскладны ўслончык і расчыненая скрынка з драўлянымі следам нагі. У другой палове скрынкі — вакса, шчоткі, суконкі і шнуркі. Рукі ў чысцільшчыка белыя, не запцканыя ваксай. Пазногці таксама коратка пастрыжаныя. Відаць, з інтэлігентаў. Ахвотнікаў чысціць чаравікі—мала. За гадзіну ён абслужыў толькі двух, узяўшы з кожнага па дзесяць рублёў. Можна, збавіць цану? Нячышчаныя чаравікі міма яго прайшло шмат. Мабыць, няма лішніх грошай. Пры-

АВОХЦІ МНЕ!

КАНЕЦ ПЕРАБУДОВЫ

Калі з тэлевізараў знік М. С. Гарбачоў са сваімі клятвымі і доўгімі прамовамі, мы пачалі думаць самі. Паглядзіш збоку ці знізу на нашу рэчаіснасць—нічога быццам бы не змянілася. Але ж і часу пакуль прайшло мала. Паспрабуй перакруці, што нарабілася за 73 гады! Напачатак ведаць бы, што і як перарабляць. Ды неж сумна, што ўчора рабілі адно, а сёння трэба—наадварот. Можна, зробім гэта гумарам! Ад яго пакуль яшчэ ніхто не памёр, а лягчы ўсім.

гледзеўся да прычосак. Пастрыжаны, не тое што ў Акадэміі навук.

На раскладны ўслончык сядзе мужчына сярэдняга ўзросту і сяржанцкім голасам загадае: «Асвясчыце!» Чысцільшчык, не падываючы галавы, старанна сцірае пыл, мяняе шчотку, размазвае па чаравіку ваксу, зноў мяняе шчотку, даводзіць да бляску чаравік і, нарэшце, глянец дадатковай суконкай. Тое самае робіць і з другім чаравікам. Кліент устае задаволены. «Чырыка, мяркую, хопіць?» — зноў гаворыць ён сяржанцкім голасам. Чысцільшчык падывае галаву і ціха адказвае: «Нічога не трэба, Жэня». Кліент трохі зблтанжыўся. Углядаецца ў твар чысцільшчыка і пазнае яго. «А, вучоны... Я табе казаў, не сушы мазгі. Я вольна скончыў вучылішча і працыю брыгадзірам, кожны месяц маю шэсць тысяч. Што за карысць з твайго медала, дыплама і вучонай ступені? Дзяржава цябе не прызнае. Лічнасцю захацеў стаць? Там іх хапае без цябе і на гэта не трэба столькі вучыцца. Трэба блат. Скажу ў дзярэўні — не павераць. Можна, яшчэ і не жаніўся?» — «Ужо нават дачка ёсць, тры гадкі, дзеля яе і выйшаў». — «Ну, гэта добра, што робіш. А чаму вы на плошчу не ішлі, як разганялі акадэмію? Чаму кожны толькі за сябе? Пабаяліся? Мы ж пайшлі. У нас цяпер так, братка ты мой». Ён хавае ў кішэню чырвоны: «Не нада, дак не нада». Адыходзіць, паварочвае галаву да чысцільшчыка і зноў сяржанцкім голасам дадае: «Пака! Нада акціўней. Запрашай людзей. Не сядзі ціха».

Чысцільшчык паглядае на новых кліентаў. Каб яшчэ пара чалавек, можна было б на сёння канцаць. Усё-такі красавік, холадна сядзець. Думкі самі сабой лезуць у галаву. Не змагаліся за сябе. А за што змагаліся, за навуку? Дык яе ў нас няма. На ўсёму прыходзіць традыцыйнае беларускае: ат, нешта будзе. У Японіі вунь не назначаюць міністрам, пакуль не пабыў грузчыкам ці чысцільшчыкам чаравікаў.

Падыходзіць чарговы кліент. Пажадаем поспеху кандыдату хімічных навук. За тыдзень ён з нечага паспеў зварыць сваю ваксу, якая дае асаблівы бляск.

КАМАНДЗІРОўКА

Яшчэ Ніцшэ даказваў, што навука разбурае мараль. Значыць, у навуковых устаноўках яе будзе менш за ўсё. Прыпомніў я гэта ў час камандзіроўкі ў Львоў. Едзем з калегам цягніком, як некалі, усё спакойна.

Ноччу пераехалі граніцу, раніцай у Львове. Уладкаваліся ў гатэль. Трохі дарагавата, але ж і нам дабавілі сутачных.

Пайшлі ў інстытут, на завод, у горад. Зрабілі справы і зноў прыйшлі ў гатэль. Купілі хлеба і мінералкі. Цукар, цыбуля і капуста ў мяне былі свае, з дому. Больш нічога. Выстаю ў Мінску за ліверам, але ж не браць яго на тыдзень з сабою — яшчэ атруціцца. Вылажыў я ўсё, што было, з партфеля, схадыў да дзяжурнай кіпню. Калега мой надта хударлявы. Іду і думаю: трэба прапанаваць яму ўладкавацца на час камандзіроўкі да якой-небудзь удавіцы, бо прападзе. Прыходжу. Калега сядзіць за сталом і лагодна так усміхаецца: «Не прападзе». На стала ляжыць ладны брус са-

ла. Ён ужо паспеў адрэзаць некалькі шматкоў, накроіў хлеба, абчысціў мае дзве цыбуліны. Пачалі вярзаць. Сала было надта смачнае. Мо таму, што даўно яго не еў. А, можа, дзейнічала мінеральная вада? Цыкл гэты паўтарыўся і заўтра, і паслязаўтра. Сала было ўжо нямаго. Па дарозе ў гатэль я пераканаў немаладога ўжо калега, што ёсць цыбулю вельмі карысна, калі хочаш набіць мужчынскую сілу. Перад гэтым ён нежак з горыччу паскардзіўся, што не заўсёды можа апраўдаць надзеі тых жанчын, з якімі працуе побач. Я зразумеў, што гаворка ідзе пра падначаленых. Ну чакай жа, кот марцовы! Я табе дапамагу! І параіў яму ёсць цыбулю з соллю. У абед калега піў гарбаты і грыз цыбулю, як моркву. Да сала амаль не дакрануўся. Затое я шчыраваў як след.

Назаўтра мы ад'язджалі ў Мінск. Калега амаль праз слёзы паскардзіўся, што ўжо болей не можа глядзець на цыбулю, што яго пакідаюць сілы. Я зварыў два яйкі, вымяняныя за абмылак на рынку, і загадаў яму з'есці: яшчэ дойдзе, бедлага. У поезд мы сядзілі шчаслівыя — як-небудзь доедем...

У Мінску калега я сустрэў праз некалькі дзён. Ён паглядзеў на мяне калючым позіркам і нічога не адказаў на маё прывітанне. Я здагадаўся, што зрабіў нешта не так. Можна, тая цыбуля пашкодзіла, а не дапамагла? А, можа, атрымаў гастрыт? Не, пэўна, не выйшла з жанчынамі. А калі так, то і добра. Не дамагайся чужых жонак, якія службова табе падпарадкоўваюцца. Тым больш цяпер, калі яны ў бязвыходным становішчы. А то ўзялі за моду — хачу скарачу, хачу — раскарачу. Паназначалі іх яшчэ пры п'яцёркавым лідэры, а цяпер людзі пакутуюць. Чорт цябе і такіх, як ты, не возьме! А жанчынам трэба нежак дапамагаць. Можна, які камітэт стварыць ці што? Трэба падумаць і пра камандзіроўчаных, каб не галадзілі з-за нядабывства нашых чыноўнікаў. Можна ж закупіць і абменьваць тыя купоны, ці грошы, без якіх у суверэнных рэспубліках мы адчуваем сябе, як чарвяк на асфальце.

ПРАФЕСАР

Сустрэліся мы ў лесе за Плешчаніцамі падчас палявання. З раніцы сабакі паднялі гурт дзікоў і пагналі на чужую тэрыторыю. Мясцовыя хлопцы завярнулі сабак. Тыя з гарачкі ўчаліліся за беляка і пачалі ганяць сярод нас. Хацін праз пятнаццаць ён ужо дрыгаў у руках вясковага дзядзькі. Той не палічыў гэта за гонар, а прабурчаў, што займаецца не тым, чым трэба: прыйшлі на

дзікоў, а ганяем белякоў! Хацін праз дзесяць сабакі паднялі новага беляка. Але за яц быў не промах. Ён хадзіў кароткімі кругамі паміж шасцю паляўнічымі і не пападаўся. Вясковыя хлопцы сабраліся і разам з дзядзькам пайшлі шукаць новых дзікоў. Мы з доктарам вырашылі пастаяць. Беляку абрыдла ўцякаць ад сабак і абыходзіць людзей. Ён, мусіць, знарок пачаў паказвацца ім на вочы. Тыя збіліся ў кучу і блыталіся ў гушчары сярод вываратняў і наваленага галля з апошніх сіл. Доктар — тонкі псіхолог, сказаў, што, мабыць, гэты хітрон лавіць нашы біятокі, а сабак чуе вушамі, мясцовасць ён ведае дасканала — воль і выкручваецца. Акрамя таго, яго ўжо не раз стралялі, бо добра адчувае небяспечную адлегласць. «Можна, пакінем яго ў спакой?» — пытае доктар. Я згадыўся. Але ж сабакам не загадаеш.

У гэты час вясковыя хлопцы затрубілі збор. Значыцца, знойдзены новыя сляды. Мы ўжо наважыліся ісці да іх, як з'явіўся Вася. За браканьерства ў яго забралі стрэльбу і білет. хадзіў ён толькі з сабакамі пры іншых: сабакі ішлі за ім, як за гаспадаром. Ды, трэба сказаць, смелы быў. Ганяць дзікоў з пустымі рукамі не кожны адважыцца. Калі там ёсць паранены самец, то не паздаровіцца. А Вася ганяў. Аправаўся ён абы-як. Гэтым разам вагоўка была надзета проста на зялёную саколку і нават не зашпілена да канца, латаныя джынсы падпярзаны шырокай папругай і запраўлены ў кірзавыя боты, на галаве — злінялая трусіная шапка. Калі да гэтага дадаць шчаціну на азылым твары, даўно нястрыжаныя валасы і жаданне выпіць у любы час, вы атрымаеце поўны партрэт.

Мы не гаварылі яму пра хітрага беляка, ён ведаў усё сам і пачаў прасіць стрэльбу: «Дайце на дзесяць хвілін і я яго прынясу». Стала шкада яго. Доктар даў стрэльбу з адным патронам. Прайшло дзесяць хвілін. Мы зразумелі, што за гэты час беляк зробіць поўны круг і можа два разы навацца на бяду. Мінула хвілін пятнаццаць, калі прагучаў стрэл. Сабакі павекаталі і сціхлі. Мы зразумелі, што беляк папаўся. Яшчэ праз колькі хвілін з'явіўся наш выпіхова з зайцам. Мы моўчкі пайшлі да востатніх. Аднавяскоўцам Вася, трасучы беляком, горда заявіў: «Во, прафесара ўзяў!» Хлопцы яго падтрымалі: «Нарэшце — папаўся». А дзядзька, якога яны слухаліся і лічылі старэйшым, плюнуў пад ногі і катэгарычна аб'явіў: «Бяры сваіх дварняў і каб нагі тваёй болей у лесе не было. Хто яму даў стрэльбу!» Нам стала ніякавата. «Я думаю, што разумныя зайцы не патрэбны. Ваўкі, гусі, алені — іншая рэч. Там гурт — патрэбен важак. А навошта зайцам разумнік? Чым яны дурнейшыя — тым нам лепш. Колькі мы за ім ганяліся, успомніце? Вунь і людзям разумнікі не патрэбны!» — абурывіўся дзядзька. — Ва ўсе часы людзі шанавалі разумных, нават помнікі ставілі. Гэта цяпер такія, як ты, пазаймалі высокія пасады, дык што іх лічыць разумнымі? Як у цябе рука паднялася на прафесара? Ён жа за чатыры гады кожнага з нас ведаў у твар...»

Адзін з маладых — студэнт — не згадыўся з дзядзькам: «А, можа, і ў зайцоў разумным кепска? Мучыўся б, як той Сахарай, а цяпер спіць спакойна».

Дзядзька нічога не адказаў. Мы моўчкі пачалі разыходзіцца: хто ў сакрэт, хто — у загон. Покуль ішлі разам, наш доктар раскаваў забаўны факт. У сярэдзіне XVIII стагоддзя ў Маскве адчынілі ўніверсітэт. Але грошай на ўтрыманне прафесараў не было. Увялі піцейны збор з п'яніц на карысць навукі. Нянавісць да вучоных з Расіі перайшла і ў СНГ. Цяпер і ў нас тым, хто п'е, пра навуку не напамінай.

Вячаслаў ПІЛІПЧЫК,
кандыдат тэхнічных навук.
г. Мінск.

Марцін КОўЗКІ

ДОЛЯ ПРАўДЫ

«Рэгалі даюць!» — грывіць знаёмы кліч! О Леанід Ільч, о Леанід Ільч...

Мінск, калыска камуністаў, першы з'езд РСДРП... Можна, нешта тут нячыста, бо здалі капіталістам паўмузей пад СП. Ці раснажучэ зараз стэндзі аб правале эксперыменту з гэтай РСДРП? Пра садружнасць канкурэнтаў пад напорам аргументаў — сімвал велічы СП?

Давайце не будзем? А давайце будзем! Паслухаем, што насістваюць людзі, што заназваюць у іанцэртах па заўнах, што пляюць на вясельных лаўнах, Усё радзей гучаць народныя песні, усё часцей чуваць няродныя песні. Можна, пасля моўнага пранікнення гэта самае небяспечнае наступленне. Што ж вы, любяць Ханкі, Лучанкі, не звакаеце на тыя вабікі-манкі, пазіраеце, як з завязанымі вачамі людзі тупаюць за далёкімі дударамі?.. Чалавек пле ўначы, безгалосы і не вельмі цвярозы, мне ён бліжэй, бо пле ад душы «Вы шуміце, бярозы».

Чорны кот мне хацеў перабегчы дарогу, і тады сам сабе я прыйшоў на ладмогу. Я вужом праслізнуў перад носам ягоным, ды ці ёсць у ніжэйшых істот забавоны?

Віцебскі не прыняў у падарунак карціны Марка Шагала, бо даваўся б выстаўці іх у музеі і расказаць пра слаўны мастацкі авангард, які тут нараджаўся.

Мінск адмовіўся ад рэльефаў Фернана Лежа, што яго ўдава, наша зямлячка Надзея Лежа, прапанавала Палацу спорту бесплатна.

Кажуць, адбою не было б у нас ад турыстаў. А мы самі, дзеці нашы, унукі, хіба не хацелі б убачыць тыя шэдэўры? «Не трэба!» — сказалі партыйныя ніраўнікі. Што ж яны прапаноўвалі ўзамен?

Шмат гадоў галоўнай прадукцыйнай Мастоцкага фонду рэспублікі быў У. І. Ленін («Валодзя», як сарамліва называлі яго мастакі). Яшчэ ў 89-м і 90-м фігуры, бюсты, барэльефы ляпілі і адлівалі для Паставаў, Светлагорска, Мясціслава, Глыбокага, Лельчыцаў, Ашмян, Маладзечна, Чашнінаў. Ад гатовых работ заказчыкі потым адмаўляліся, некаторыя ціха выкупілівалі і хавалі як мага далей. Што да шэдэўраў, дык партыйнаму кіраўніцтву усё засціў Ленін.

Пісьмо ў творчы саюз: «Паважаныя таварышы, прашу цёплыя словы, падрыхтаваныя для майго некралога, апублікаваць раней: у мяне юбілей».

Дамогся поспеху? Дамогся, што хаваць, якая шація прыйшла яго вітаць, дай Бог жывому гэта пажадаць!

Прэ рэклама з цымянага экрана, а няма былога абурэння: тое, што лічылі «іх» заганай, стала нашым творчым дасягненнем.

Калі моцны прайграе слабаму, дык ці слабы выйграе ў моцнага, і хто з іх лепшы — той, што дазволіў слабе абыграць, ці той, што адважыўся выйграць?

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.

Тэлефоны: прыёмная рэдакцыі — 33-24-61; намеснік галоўнага рэдактара — 33-25-25; адказны сакратар — 33-19-85; аддзел публіцыстыкі: Міхась ЗАМСКІ — 33-19-65; аддзел пісьмаў і грамадскай думкі: Людміла КРУШЫНСКАЯ, Марыя ГІЛЕВІЧ — 33-19-85; аддзел літаратуры: нага жыцця: Аляксандр МАРШЫНОВІЧ — 33-24-62; аддзел крытыкі і бібліяграфіі: Галіна КАРЖАНЕўСКАЯ — 33-22-04; аддзел літаратуры: Юрась СВІРКА — 33-22-04; аддзел музыкі: Святлана БЕРАСЦЕНЬ — 33-21-53; аддзел тэатра, кіно і тэлебачання: Жана ЛАШНЕВІЧ — 33-21-53; аддзел выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў: Пётр ВАСІЛЕўСКІ — 33-24-62; аддзел навін: Віталь ТАРАС — 33-19-65; Юрась ЗАЛОСНА — 33-22-04; аддзел мастацкага афармлення: Уладзімір ТАБУШАЎ — 33-44-04; фотакорэспандэнт Уладзімір ПАНАДА — 33-24-62; бухгалтэрыя — 26-86-40.

Пры перадачы прасьбы спасылка на «ЛІМ». Рукпісы рэдакцыя не вяртае і не рэдагуе. Пачынае рэдакцыя можа не супадаць з думкамі і меркаваннямі аўтараў публікацый.

Нумар падпісаны ў друку 23.07.92 у 18.10.

Галоўны рэдактар Мікола ГІЛЬ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Аляксандр АСІПЕНКА, Анатоль БУТЭВІЧ, Анатоль ВЯРЦІНСКІ, Андрэй ГАНЧАРОВ [нам. галоўнага рэдактара], Уладзімір ГІЛАМЕДАЎ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕўСКІ, Аляксандр ЖУК, Галіна КАРЖАНЕўСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОВ, Уладзімір НЯКЛЯЕУ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Рычард СМОЛЬСКІ, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Віктар ТУРАЎ.

Адказны сакратар Барыс ПЯТРОВІЧ.

Індэкс 63856 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
Тыраж 18068 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Заснавальнікі:

САЮЗ ПІСЬМЕННІКАЎ БЕЛАРУСІ
І МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ
РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах
Друкарня «Беларускі Дом друку».